

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Ghid metodologic și suport de curs EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ

pentru viitorii pedagogi

Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți

Ghid metodologic și suport de curs

EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ

pentru viitorii pedagogi

Chișinău • 2020

Acest ghid a fost elaborat în cadrul proiectului „Promovarea și dezvoltarea educației interculturale în formarea inițială a cadrelor didactice”, implementat de Centrul Educațional PRO DIDACTICA, cu sprijinul Fundației pentru copii „Pestalozzi”, Elveția.

Punctele de vedere exprimate în prezenta lucrare sunt cele ale autorilor și nu angajează în nici un fel instituțiile de care aceștia aparțin, tot așa cum nu reflectă poziția instituției care a finanțat elaborarea sau care a asigurat managementul proiectului.

Director proiect:	Rima BEZEDE, Centrul Educațional PRO DIDACTICA
Coordonator proiect:	Cristina BUJAC, Centrul Educațional PRO DIDACTICA
Expert proiect:	Viorica GORAȘ-POSTICĂ, Centrul Educațional PRO DIDACTICA
Coordonator lucrare:	Tatiana ȘOVA, dr., conf. univ., Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți
Autori:	Tatiana ȘOVA, Veronica RUSOV, Lilia TRINCA, Oxana CHIRA, Olga JACOTA-DRAGAN, Aurelia BEȚIVU, Eugenia FOCA
Recenzent:	Constantin CUCOȘ, prof. univ., dr., Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Colecția *Biblioteca Pro Didactica*
Seria *Aici și Acum*

Redactare: Mariana VATAMANU
Corectare: Vitalie SCURTU
Copertă și procesare computerizată: Nicolae SUSANU
Tipar: Casa Editorial-Poligrafică „Bons Offices”

Centrul Educațional PRO DIDACTICA
str. Armenească, nr. 13, mun. Chișinău, MD-2012
tel.: (022) 54 25 56, fax: 54 41 99
e-mail: prodidactica@prodidactica.md

© Centrul Educațional PRO DIDACTICA. Toate drepturile rezervate.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

Educație interculturală: Ghid metodologic și suport de curs pentru viitorii pedagogi / Tatiana Șova, Veronica Rusov, Lilia Trinca [et al.]; director proiect: Rima Bezede; coord. proiect: Cristina Bujac; Univ. de Stat „Alec Russo” din Bălți. – Chișinău: Centrul Educațional „Pro Didactica”, 2020 (Tipogr. „Bons Offices”). – 116 p.: tab. – (Colecția „Biblioteca Pro Didactica”, ISBN 978-9975-3013-2-9) (Seria „Aici și Acum”, ISBN 978-9975-3013-3-6). Aut. sunt indicați pe vs. f. de tit. – Referințe bibliogr. la sfârșitul modulelor și în subsol. – Apare cu sprijinul Fundației pentru copii „Pestalozzi”, Elveția. – 60 ex.

ISBN 978-9975-3355-6-0.

378.015(073)

E 19

Cuprins

Introducere	4
Unitatea de curs <i>Educație interculturală</i>	6
Unitatea de curs <i>Comunicare interculturală</i>	32
Modulul <i>Educație interculturală</i> la unitatea de curs <i>Pedagogie</i>	56
Modulul <i>Societate interculturală</i> la unitatea de curs <i>Norme și valori civice în societatea democratică</i>	63
Modulul <i>Stiluri culturale de comunicare</i> la unitatea de curs <i>Cultura comunicării</i>	73
Modulul <i>Filozofia culturii</i> la unitatea de curs <i>Filozofie. Probleme filozofice ale domeniului</i>	83
Modulul <i>Cultură și educație</i> la unitatea de curs <i>Filozofie. Probleme filozofice ale domeniului</i>	88
Modulul <i>Mediul intercultural în clasa de elevi</i> la unitatea de curs <i>Dirigenție</i>	94
Modulul <i>Conștientizarea și acceptarea diversității</i> la unitatea de curs <i>Educație incluzivă</i>	100
Modulul <i>Etica pedagogică în context intercultural</i> la unitatea de curs <i>Etică și cultură profesională</i>	107
Glosar	113

Introducere

Lucrarea de față este destinată studenților, participanților la cursuri de formare profesională continuă, cadrelor didactice universitare și celor din învățământul general, pentru a sprijini studiul individual la unitățile de curs ce tratează problematica educației interculturale. Prin activitățile propuse se urmărește dezvoltarea competențelor interculturale la nivel de atitudini, cunoștințe și capacități.

Ghidul metodologic este o continuare logică a conținuturilor prevăzute de curriculumul universitar *Educație interculturală*, axându-se sistemic pe crearea unor situații de învățare interactive și integrative, prin diverse aplicații practice, sarcini pentru lucrul individual dirijat, care presupun analiză, sinteză, reflecții, întrebări, comentarii și extensii. Se insistă asupra valorificării potențialului intelectual al formabililor și asupra schimbării atitudinii prin dezvoltarea comportamentelor interculturale.

Problematica activităților abordează conținuturile din perspectiva educației interculturale în general, dar și din cea a filozofiei culturii, societății interculturale, comunicării interculturale, mediului intercultural în clasa de elevi etc.

Suportul informativ prezentat în anexe constituie un material selectat din teoria și practica educației interculturale și are menirea de a facilita realizarea finalităților proiectate.

Lucrarea poate fi utilă și profesorilor universitari, deoarece oferă strategii didactice de îmbunătățire a prestanței profesionale. De asemenea, aceasta poate fi un ghid practic pentru cadrele didactice din mediul preuniversitar, în scopul însușirii practicilor de realizare a educației interculturale.

Sugestiile metodologice privind reflecția și extensia susțin motivația pentru învățare și sporesc performanțele academice. Aplicațiile practice, sarcinile, textele pot fi completate, îmbunătățite sau substituite, în funcție de necesitățile formabililor și ale formatorilor, inclusiv prin consultarea referințelor bibliografice recomandate.

Autorii speră că lucrarea va contribui la sporirea calității procesului educațional universitar, la dezvoltarea comportamentelor pedagogice interculturale, precum și la crearea unor medii de învățare centrate pe student.

Autorii

Propunerea unui asemenea suport de curs, într-un areal cultural polimorf și multivaloric, constituie o necesitate nu doar epistemologică (de clarificări teoretice, conceptuale), ci și de ordin practic, socio-educațional, transformațional în consens cu valori civice, societale, comunitare actuale. Asumarea de către mediul universitar din Republica Moldova (prin Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți) constituie un semn de bun augur, de constatare, conștientizare și acțiune eficientă în ce privește gestionarea referințelor culturale diferite. Regiunea în care se vor implementa aceste acțiuni formative constituie un șantier polivalent, bogat, uneori contorsionat, din perspectiva strategiilor de asumare identitară sau de relaționare la purtători ai unor mărci valorice diferite. E un teritoriu al confluențelor și negocierii valorice, al întâlnirii unor vectori axiologici diferiți, dar care,

prin strategii inteligente și flexibile de ordin educațional s-ar putea ajunge la un model de conviețuire valorică, la sporiri culturale pentru fiecare în parte dar și pentru toți cei care se întâlnesc în același areal geografic. Zona de confluență culturală poate deveni un rezervor de bune practici, de rezolvări de probleme interculturale pe care mediul omogen cultural nu îl poate oferi.

Autorii cunosc și valorifică experiențe de învățare din alte arealuri, dar le adaptează la circumstanțele culturale și sociologice ale spațiului moldovenesc, ținând cont de confluențe, juxtapuneri etnice, culturale, lingvistice, profesionale etc.

Unitățile tematice sunt inspirat selectate și cuplate, relevante în raport cu competențele stipulate iar aparatul metodologic la care autorii fac apel este dimensionat în raport cu principiile învățării adulților, bazându-se pe experiența de învățare sau procesare a unui fond ideatic. Consemnele sunt clar formulate iar spațiile de rezolvare sunt dilatante, deschise în raport cu posibilități, interese, opinii personale.

Adresabilitatea acestui suport curricular vizează formatorii de formatori din mediul universitar, dar și pe cei care acționează la nivel intermediar sau bazal, la nivelul proceselor educaționale care îi vizează pe elevi. Gradul de comprehensiune este dilatant, în funcție de priceperea și tactul pedagogic care realizează activitatea de formare prin aducerea în atenție a unor explicații suplimentare, a unor cazistici sau exemple edificatoare, circumstanțiale.

Tipologia sarcinilor mulate pe joc, problematizare, dau seama de multă creativitate din partea autorilor atât prin obiectivele vizate de către fiecare activitate în parte, de unitățile de conținut, de comprehensiune și realizare a sensului, de întrebări și exercițiile reflexive, de sugestiile de extindere și continuare a studiului. Cursanții sunt invitați nu numai să aprofundeze, ci să imagineze, proiecteze căi și activități convergente cu obiectivele educației interculturale.

Evidențiem ținuta discursivă a elementelor de conținut, claritatea consemnelor sau a sarcinilor de rezolvat, diversitatea incitărilor și solicitărilor, extensia bibliografică ce conține atât lucrări clasice dar și multe noutăți preluate din spațiul virtual. Exemplele și cazurile sunt luate din proximitate, evocând experiențe de viață sau situații cunoscute, recurente, dar care sunt puse în relație și cu alte formațiuni sau arealuri culturale.

Concluzionăm că acest suport curricular denotă o acută conștientizare a problematicii interculturalității, contribuind la cunoașterea, gestionarea corectă și valorificarea educațională și cultural-comunitară a diferențelor și confluențelor culturale.

prof. univ. dr. Constantin CUCOȘ,
Facultatea de Psihologie și Științe ale Educației,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași

Unitatea de curs *Educație interculturală*

Autori: Tatiana ȘOVA, Veronica RUSOV

Tema 1. CONCEPTUL DE *EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ* LA NIVEL NAȚIONAL ȘI INTERNAȚIONAL

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească conceptele fundamentale specifice educației interculturale;
- să analizeze cadrul normativ internațional și național ce reflectă problematica educației interculturale;
- să argumenteze necesitatea promovării principiilor, dimensiunilor și valorilor educației interculturale;
- să descrie modelele mondiale, europene și naționale de educație interculturală;
- să identifice noi provocări în educația interculturală.

Unități de conținut:

- Concepte fundamentale: *cultură, identitate culturală, educație interculturală, competență interculturală*
- Cadrul normativ internațional și național al educației interculturale
- Principii, dimensiuni și valori ale educației interculturale
- Modele mondiale, europene și naționale de educație interculturală
- Noi provocări în educația interculturală

Termeni-cheie: *cultură, educație interculturală, identitate culturală, competență interculturală.*

EVOCARE

Jocul „Balonul în aer”. Dezvoltarea spiritului de echipă și a unei atmosfere de încredere. Participanții trebuie să țină în aer un balon, cât mai mult timp posibil. Jocul poate fi complicat prin introducerea mai multor baloane de diferite culori și prin micșorarea numărului de participanți.

Debrifarea jocului:

- Cum v-ați simțit în timpul jocului?
- Ce factori au influențat rezultatul pozitiv?
- De ce nu ați reușit să faceți mai multe lovituri la începutul jocului?
- În ce a constat contribuția fiecărui membru al echipei?
- Care a fost strategia/tehnica adoptată de echipă?
- Cooperarea a fost un factor important în atingerea țelului?
- Ce ați învățat din acest joc?
- Care este legătura între condițiile jocului și conceptul de *educație interculturală*?

- Ce semnifică „balonul” în contextul educației interculturale?

REALIZARE A SENSULUI

- SINELG*. Lecturarea independentă a informației din Anexa 1. Marcarea prin „V” a informației știute, prin „-” a informației contradictorii, prin „+” a informației noi, prin „?” a informației confuze, care necesită o documentare suplimentară.
- Dezbateri*. Prezentarea punctului de vedere adoptat de Comisia Internațională a UNESCO pentru unul dintre obiectivele majore ale educației secolului XXI: „A învăța să trăim împreună, a învăța să trăim cu ceilalți”.
- Argumente pe cartele*. Argumentarea actualității scopului educației interculturale: „pregătirea tinerilor pentru a trăi într-o societate multiculturală, ce tinde tot mai mult să devină interculturală”. Corelarea scopului cu idealul educațional (Art. 6, Codul Educației al Republicii Moldova).
- Exercițiu didactic*. Identificarea, din perspectiva cadrului didactic, a acțiunilor educative îndreptate spre realizarea obiectivelor educației interculturale.

Obiectivele educației interculturale	Acțiuni educative
1. Dobândirea de cunoștințe privind cultura și impactul acesteia asupra comportamentelor individuale și de grup.	
2. Dezvoltarea de deprinderi legate de viața într-o societate interculturală (conștientizarea propriilor determinări culturale, a stereotipurilor și prejudecăților; capacitatea de a relativiza punctele de vedere; formarea de abilități comunicaționale și relaționale).	
3. Educarea respectului pentru diversitatea culturală, pentru identitatea culturală proprie și a celorlalți; formarea comportamentului antidiscriminatoriu și de respingere a intoleranței.	

- Diagrama „Cauză-efect”*. Analiza abordărilor generale ale educației multiculturale (abordarea cu *specificitate etnică*, abordarea *orientată spre problemă*, abordarea *cultural-interculturală*), cu includerea noțiunilor-cheie caracteristice și identificarea fenomenelor sociale care le-au generat (vezi Anexa 2).
- Linia timpului*. Aranjarea pe o axă, în ordine cronologică, a etapelor evoluției conținuturilor educației interculturale ca expresie a politicilor educaționale ale Consiliului Europei:
 - Educația interculturală ca un corolar al educației emigranților (anii 70-90);
 - Educația interculturală și drepturile minorităților (anii 90);
 - Educația interculturală și învățarea conviețuirii (după anii 2000).
 - Identificarea conținuturilor specifice educației interculturale după anii 2050.
- Controversa academică*. Prezentarea afirmației: „Societatea noastră este conștientă de propria ei diversitate culturală, însă părerile sunt diferite. Unii o consideră un blestem al istoriei, o fatalitate. Alții o percep drept o oportunitate, un tezaur care necesită valorificat în beneficiul general”. Formarea de grupuri a câte patru persoane. În fiecare grup, doi participanți susțin prima poziție din afirmație și doi – cealaltă. Desfacerea perechilor și prezentarea în grup a

argumentelor. Argumentarea poziției analizate fără a exprima opinia personală. Compararea și completarea argumentelor. Încurajarea modificării poziției în baza argumentelor oponentilor.

- h) *Asociații libere*. Identificarea asociațiilor cu referire la dimensiunile educației interculturale după Georg Auernheimer, 1997.

Dimensiunile educației interculturale	Asociații
<i>Învățarea interculturală este un proces de învățare socială.</i> Scop: Dezvoltarea atitudinilor de empatie și solidaritate, a abilității de a gestiona eficient conflictele.	
<i>Învățarea interculturală reprezintă un tip de educație politică.</i> Scop: Dezvoltarea abilității de a analiza critic instituțiile și structurile naționale, detectând discriminările și violența; depășirea perspectivelor curriculare monoculturale și naționaliste în favoarea unei atitudini multiculturale.	
<i>Învățarea interculturală este educație antirasistă.</i> Scop: Conștientizarea propriilor atitudini discriminante și preocuparea de estompare și de controlare a acestora.	
<i>Învățarea interculturală reprezintă suportul oferit elevilor minoritari pentru a-și dezvolta identitatea.</i> Scop: Susținerea minoritarilor pentru a-și dezvolta adecvat propria identitate culturală.	

REFLECȚIE

Chibriturile. Organizarea discuției la tema *Valorile educației interculturale*. Aranjarea participanților în cerc și distribuirea fiecăruia a câte 2-5 chibrituri (sau bețișoare), care semnifică numărul de intervenții în discuția colectivă. Pe rând, fiecare își exprimă opinia și pune în cutie câte un chibrit.

EXTINDERE

- a) *Pașaportul intercultural*. Reflectarea asupra propriei experiențe de descoperire a unei culturi, la alegere. Ilustrarea prin poze și comentarea experienței trăite conform punctelor de reper:
- localitatea și țara;
 - data vizitei;
 - poze reprezentative conform sistemelor semiotice (vezi Anexa 3);
 - comentarii (asemănări, deosebiri, interacțiuni, comportamente dezvoltate).
- b) *Călătoria în timp*. Analiza comparativă a sistemelor semiotice specifice culturii naționale în diferite perioade de timp (vezi Anexa 3).

Elementele	În timpul lui Ștefan cel Mare	În prezent
Vestimentația		
Tradițiile		
Credințele		
Arhitectura populară		
Unitățile de măsură		

Tema 2. SPRE INTERCULTURAL PRIN CULTURAL

Obiective:

Studentii vor urma:

- să caracterizeze elementele culturii naționale;
- să descrie specificul comunităților etnice din zona de nord a Republicii Moldova;
- să determine efectele culturilor în contact.

Unități de conținut:

- Elementele culturii naționale: valorile, limba, sărbătorile, tradițiile, vestimentația, meșteșugurile, monumentele, bucătăria, folclorul, arta populară, personalitățile marcante (scriitori, compozitori, pictori, conducători, artiști, sportivi)
- Comunitățile etnice în Republica Moldova: zona de nord – ucraineni, ruși, romi, evrei, polonezi; zona de sud-est – găgăuzi, bulgari; zona de est – ruși, ucraineni etc.
- Culturi în contact

Termeni-cheie: *cultură națională, comunitate etnică, dialog intercultural.*

EVOCARE

Labirintul. Lecturarea și analiza unor teze cu referire la educația interculturală (vezi Anexa 4). Plasarea în structura labirintului a cuvintelor-cheie. Argumentarea termenilor. Identificarea legăturilor dintre conceptele selectate.

REALIZARE A SENSULUI

- Tehnica 6 De ce?* Formarea perechilor. Distribuirea fișei cu informații despre conduitele interculturale (vezi Anexa 5), fiecare pereche analizând una dintre ele. Formularea de întrebări care încep cu „De ce?”, fiecare reieșind din răspunsul la întrebarea precedentă. Elaborarea eseului *Pentru un comportament intercultural.*
- Proiectul de grup.* Elaborarea și prezentarea elementelor culturale ale comunităților etnice din Republica Moldova: valorile, limba, sărbătorile, tradițiile, vestimentația, meșteșugurile, monumentele, bucătăria, folclorul, arta populară, personalitățile marcante (scriitori, compozitori, pictori, conducători, artiști, sportivi). Consultarea curriculumului opțional pentru clasele I-IV *Cultura bunei vecinătăți* și a caietelor de educație interculturală pentru elevii din clasele I-IV (vezi Referințele 19-23). Evaluarea/autoevaluarea rezultatelor activității conform punctelor de reper: alegerea comunității etnice; planificarea activității, stabilirea obiectivelor proiectului; formarea grupurilor; alegerea subiectului, în cadrul temei proiectului, de către fiecare elev/grup; distribuirea responsabilităților în cadrul grupului; identificarea surselor de informare; cercetarea propriu-zisă; realizarea materialelor; prezentarea rezultatelor cercetării și/sau a materialelor create; evaluarea modului de lucru, a produsului realizat.

REFLECȚIE

- Turul galeriei.* Bilanțul rezultatelor proiectului de grup.
- Tehnica „Cadranlele cu expresii lacunare”.* Autoevaluarea cunoștințelor obținute și întărirea comportamentelor pozitive manifestate în procesul de învățare.

<p>Puncte forte: Ceea ce impresionează... Am admirat colegul... Este demn de admirat...</p>	<p>Puncte slabe: Vreau să precizez... Am depistat câteva greșeli... M-a pus pe gânduri...</p>
<p>Recomandări: Ar fi bine dacă... Sunt de părere că... E bine să acorzi atenție...</p>	<p>Felicități: Soluția ta merită o apreciere înaltă... Te felicit pentru... Mă bucur pentru tine!</p>

EXTINDERE

- Harta de identitate.* Elaborarea *hărții de identitate* a comunității etnice natale în baza următoarelor caracteristici fundamentale: numele și simbolul comunității etnice, mitul originii, împărtășirea unei istorii comune, tradiții, limba vorbită și religia.
- Expoziție de fotografii.* Organizarea expoziției de fotografie *Descoperă frumusețea diversității culturale.*

Tema 3. COMPETENȚA INTERCULTURALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească competența interculturală;
- să descrie elementele competenței interculturale;
- să propună acțiuni de formare/dezvoltare a competenței interculturale;
- să descrie profilul personalității interculturale.

Unități de conținut:

- Definirea competenței interculturale
- Structura competenței interculturale
- Etape de formare a competenței interculturale
- Profilul personalității interculturale

Termeni-cheie: *competență interculturală, personalitate interculturală.*

EVOCARE

Maratonul de scriere. Enunțarea subiectului *Interculturalitatea nu este o situație dată, ci ceva ce trebuie dobândit.* Parametrii textului de ficțiune:

Sesiunea I

- Interculturalitatea este o competență?

- La ce vârstă se conturează comportamentele ce reflectă competența interculturală?

Sesiunea II

- Ce elemente ale competenței pot fi dezvoltate la elevii claselor primare?
- Ce factori stimulează dezvoltarea competenței interculturale?
- Ce sugestii oferiți cadrelor didactice pentru dezvoltarea competenței interculturale?
- Ce factori diminuează dezvoltarea competenței interculturale?
- Ce sugestii oferiți părinților pentru diminuarea unuia dintre factorii enunțați?

Sesiunea III

- Aveți dezvoltată competența interculturală? Argumentați.
- Prin ce simboluri poate fi reprezentată competența interculturală?

Discutarea textelor produse. Elaborarea concluziilor comune.

REALIZARE A SENSULUI

a) *Interviul în trei trepte*. Formarea de grupuri a câte 3 persoane: unul întreabă, altul răspunde, al treilea înregistrează răspunsurile. Prin rotație, fiecare membru exercită toate rolurile, relevând evenimente din experiența personală care au contribuit la formarea/dezvoltarea competenței interculturale. Formularea de întrebări conform nivelurilor de construire a competenței interculturale, după Ray:

- Ce situații din viața cotidiană au contribuit la dezvoltarea competenței interculturale? (Nivelul faptelor și întâmplărilor zilnice);
- Ce simboluri, mituri, stereotipuri, modele comportamentale, expresii lingvistice au contribuit la descoperirea diferențelor culturale? Cum ați reacționat în momentul contactului intercultural? (Nivelul imaginilor și reprezentărilor);
- Considerați că locuiți într-o comunitate interculturală? Competența interculturală este necesară la locul de muncă? (Nivelul identităților individuale și sociale).

b) *Revizuire circulară*. Elaborarea în grup a unui poster cu referire la elementele competenței interculturale a cadrului didactic (cunoștințe, capacități, atitudini) în baza informației din Anexele 6, 7. Revizuirea circulară și completarea posterelor.

c) *Lectura în perechi*. Formarea perechilor și distribuirea rolurilor: reporter și interlocutor. Denumirea perechilor conform numărului de ordine – de la 1 la 4. Distribuția fragmentelor de text (vezi Anexa 8) conform atributelor generice ale viitorilor cetățeni. Lectura fragmentului. Rezumarea informației. Relatarea de către interlocutor a informației, adresarea întrebărilor de către reporter. Schimb de roluri și repetarea acțiunilor.

REFLECȚIE

- a) *Fișa de autoevaluare „De la unu la zece”*. Autoevaluarea elementelor care alcătuiesc competența interculturală, după Byram și Zarate (1997):

Indicatori	Scala de apreciere
Atitudini: curiozitate, deschidere pentru combaterea credințelor stereotipe despre alte grupuri și despre cel propriu	12345678910

Cunoștințe privind grupurile sociale, „produsele” și practicile acestora din propria cultură sau a altora, precum și procesele generale de interacțiune socială la nivel macro și micro	12345678910
Abilități de interpretare și relaționare: analiza echilibrată a unui document sau eveniment aparținând unei culturi, explicarea și relaționarea adecvată cu un document sau eveniment aparținând culturii proprii	12345678910
Abilități de interacțiune și descoperire: capacitatea de a recepta noi elemente și practici ale altor culturi, de a opera cunoștințe, atitudini, abilități în condițiile limitative ale unor comunicări și interacțiuni reale	12345678910
Abilități de reflecție și evaluare critică pe baza unor criterii, perspective, practici și produse ale culturii proprii și ale alterității	12345678910

b) *Topul 5 calități*. Autoevaluarea calităților care permit interacțiunea socială în contexte interculturale:

- capacitatea de negociere a semnificațiilor culturale;
- capacitatea de adaptare, de reorganizare flexibilă a propriilor repere culturale;
- cunoașterea și integrarea într-un registru personal a mai multor perspective, alternative;
- familiarizarea cu pluralitatea interpretărilor, a semnificațiilor atribuite diferitelor fapte culturale;
- stăpânirea unor coduri lingvistice și culturale variate;
- abilitatea de a lucra optim cu noi categorii (cea ce diminuează considerabil anxietatea în fața necunoscutului), de a le încadra cu rapiditate în propriile structuri;
- capacitatea de a empatiza (participarea cognitivă și afectivă la experiența altei persoane).

EXTINDERE

a) *CV Europass*. Redactarea CV Europass. Argumentarea caracterului global și universal al acestuia din perspectiva educației interculturale.

b) *Recenzia*. Elaborați o recenzie pentru una dintre surse (la alegere):

- Competența interculturală. Auxiliar didactic (*Sursa*: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/07/Competenta_Interculturala.pdf);
- Educație pentru echitate de gen și șanse egale. Auxiliar didactic pentru profesori și elevi (*Sursa*: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/07/Educa%C8%99Bie_pentru_Echitate_de_Gen_%C8%99i_%C8%98anse_Egale.pdf);
- Repere ale educației interculturale (*Sursa*: <https://www.cntm.md/sites/default/files/Repere-ale-Educatiei-Interculturale.pdf>).

Puncte de reper în elaborarea recenziei:

- informație succintă (2-4 propoziții) despre autor/autori;
- editura, numărul de pagini, formatul;
- date despre structura lucrării (părți, capitole etc.);
- prezentarea problematicii abordate de autor;
- situarea conținutului lucrării în contextul educației interculturale;
- relevarea elementelor de noutate și de originalitate ale sursei (exprimarea opiniei personale referitoare la problematica educației interculturale, susținută cu citate scurte extrase din sursă);

- exprimarea unor nedumeriri (dacă este cazul) în legătură cu anumite aspecte ale tratării temei de către autor;
 - formularea concluziei generale.
- c) *Publicitate*. Elaborarea materialelor promoționale la tema *Comunitate interculturală* (poster, pliant, video etc.) și descrierea obiectivelor, a resurselor și a modalităților de diseminare a informației.

Tema 4. DESIGN-UL EDUCAȚIEI INTERCULTURALE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să proiecteze activități de educație interculturală;
- să aplice strategii specifice educației interculturale;
- să elaboreze criteriile de evaluare/autoevaluare a competenței interculturale;
- să propună modalități de integrare a educației interculturale în școală.

Unități de conținut:

- Proiectarea activităților de educație interculturală;
- Strategii didactice specifice educației interculturale;
- Evaluarea și autoevaluarea competenței interculturale;
- Modalități de integrare a educației interculturale în școală.

Termeni-cheie: *competență interculturală, educație interculturală, activitate interculturală.*

EVOCARE

Ce știu? Ce doresc să știu? Ce am aflat? Completarea tabelului cu referire la design-ul educației interculturale.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *SAR* (*S* – situație, *A* – argument, *R* – rezolvare). Descrierea situațiilor, organizarea argumentelor, propunerea rezolvărilor, valorificând cele patru dimensiuni de realizare practică a educației interculturale declarate de Christine Bennett (vezi Anexa 9).
- b) *PRES* (*P* – punct de vedere, *R* – raționament, *E* – exemple, *S* – sumar). Analiza modelelor de dezvoltare a programelor de educație interculturală (vezi Anexa 10). Formularea unui punct de vedere care să indice opțiunea pentru unul dintre modele. Formularea raționamentelor. Identificarea exemplurilor din practica educațională. Elaborarea concluziilor.
- c) *Exercițiu*. Elaborarea planului săptămânii tematice dedicate educației interculturale. Formularea genericului.

Nr.	Obiective	Tipul și denumirea activității	Data	Responsabili	Parteneri	Localizare

- d) *Studiul documentelor școlare*. Analiza sugestiilor metodologice pentru organizarea activităților transdisciplinare din Ghidul de implementare a curriculumului pentru învățământul primar, Chișinău, 2018, pp. 245-265. Identificarea modalităților de infuzionare a conținuturilor educației interculturale în activitățile transdisciplinare planificate pentru 7 zile pe an cu genericul *Școala fără manuale: să înțelegem mai bine lumea din jur, să devenim mai buni*.
- e) *Exercițiu*. Proiectarea unor demersuri didactice transdisciplinare încadrate într-o lecție (disciplina și clasa – la alegere).
- f) *Povestea didactică*. Lectura și analiza în grupuri mici a unei povești cu tematică interculturală (vezi Anexa 11). Proiectarea secvenței de învățare în cadrul unei lecții.

REFLECȚIE

- a) *Ce știi? Ce doresc să știi? Ce am aflat?* Completarea tabelului cu referire la design-ul educației interculturale.
- b) *Tehnica „Greu-Ușor”*. Autoevaluarea gradului de pregătire profesională pentru formarea/dezvoltarea competenței interculturale la elevi.
- Mi se pare greu ...
 - Mi se pare ușor ...

EXTINDERE

- a) *Vizionare de film*. Vizionarea filmelor din lista propusă (vezi Anexa 12). Elaborarea demersului didactic de lucru cu filmul educativ (vezi Anexa 13).
- b) *Autoevaluare*. Realizarea autoevaluării competenței interculturale, completând tabelul *Succesele și insuccesele mele*.

Succesele mele	Competențele care au contribuit	Insuccesele mele	Competențe lipsă

Tema 5. ȘCOALA INTERCULTURALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să descrie cultura și climatul școlar intercultural;
- să argumenteze rolul comunicării în context intercultural;
- să identifice modalități de prevenire și soluționare a conflictelor interculturale;
- să propună strategii de consolidare a parteneriatului în educația interculturală.

Unități de conținut:

- Cultura și climatul școlar intercultural;
- Comunicarea în context intercultural;
- Prevenirea și soluționarea conflictelor interculturale;
- Parteneriatul în educația interculturală.

Termeni-cheie: *conflict intercultural, cultură, climat, dialog intercultural, comunicare interculturală.*

EVOCARE

Asocieri libere. Notarea rapidă, fără pauze de meditații, a asocierilor (cuvinte sau îmbinări de cuvinte) cu termenii: *cultură, climat, comunicare, conflict, parteneriat.* Completarea șirului cu asocierile colegilor.

Termeni	Asocieri proprii	Asocieri ale colegilor

REALIZARE A SENSULUI

- Citate.* Studiarea, în grupuri cooperante a câte 3-4 persoane, a unui citat din cele propuse (vezi Anexa 14). Notarea caracteristicilor fenomenului/evenimentului descris în citat. Revizuirea și completarea circulară de către celelalte grupuri a caracteristicilor scrise și citite. Enunțarea caracteristicilor completate.
- Explozia stelară.* Formularea unor întrebări și răspunsuri ce vizează obiectivele școlii interculturale (vezi Anexa 15) în baza punctelor de reper: *Ce?, Cine?, Când?, Cum?, De ce?*
- Joc de rol.* Organizarea și imitarea situațiilor de a face cunoștință cu colegii din alte țări întâlniți la manifestări științifico-metodice internaționale etc. Formularea regulilor de colaborare într-un mediu intercultural.
- Studiu de caz.* Descrierea unor situații de conflict intercultural apărute în mediul educațional. Identificarea cauzelor. Propunerea soluțiilor. Argumentarea necesității soluționării pașnice a situațiilor de conflict.
- PICIVIR.* Analiza în grup a unui factor al blocării educației interculturale (vezi Anexa 16) prin parcurgerea pașilor:
 - Problemă;**
 - Întrebare;**
 - Cuvinte-cheie;**
 - Ipoteză;**
 - Verificare;**
 - Interpretări;**
 - Reflecții.**

REFLECȚIE

Scrisoare didactică. Generalizarea principiilor parteneriatului educațional pentru o educație interculturală. Elaborarea în grup/individuală a unei scrisori adresate partenerilor școlii interculturale în vederea stimulării implicării active în promovarea valorilor interculturale.

Stimați parteneri,

Școala noastră este... Am reușit să... Simțim nevoia de sprijin în... Vă asigurăm că împreună vom... Copiii noștri vor reuși să... Comunitatea noastră va deveni...

Vă mulțumim pentru...

EXTINDERE

- a) *Floarea de nufăr*. Completarea florii de nufăr cu 8 caracteristici ale mediului educațional intercultural și cu 8 indicatori pentru fiecare caracteristică.
- b) *Harta interculturală*. Identificarea și localizarea pe conturul hărții Republicii Moldova a structurilor (organizații de stat și nonguvernamentale) ce promovează educația interculturală. Completarea legendei hărții cu date de contact (pagini web, număr de telefon, e-mail, persoane de contact).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bezedo R. [et. al.] Competența interculturală: instrumente de evaluare. Ghid metodologic pentru cadre didactice preuniversitare. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2016, 52 p.
2. Burduja R. Competența interculturală ca finalitate a educației interculturale. În: *Univers Pedagogic*, nr. 3, 2007. Chișinău: IȘE, 2007. pp. 7-11. ISSN 1811-5470.
3. Căce C., Stăiculescu C. Educația interculturală – dimensiune a educației contemporane. În: *Studia Universitas*. Revista științifică, nr. 9, 2007. Chișinău: USM, 2007, pp.122-129. ISSN 1857-2103.
4. Cozma T. O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001. 216 p. ISBN 973-683-799-8.
5. Cucuș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000. 288 p. ISBN 973-683-445-X.
6. Dasen P., Perregaux C., Rey M. Educația interculturală: experiențe, politici, strategii. Iași: Polirom, 1999. 208 p. ISBN 973-683-223-6.
7. Educație interculturală în Republica Moldova. Chișinău: ARC, 2004. 220 p. ISBN9975-61-318-7.
8. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.

Resurse Internet

9. Curriculum național: Învățământul primar. Chișinău: Lyceum, 2018. 212 p. ISBN 978-9975-3258-0-6. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_primare_site.pdf
10. Ghid de implementare a curriculumului pentru învățământul primar. Chișinău, 2018. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ghid_curriculum_primare_rom_5.pdf
11. Goraș-Postică, V. (coord.) Competența interculturală. Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015. 172 p. Pe: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/07/Competenta_Interculturala.pdf
12. Handrabura L., Goraș-Postică V. Educație pentru echitate de gen și șanse egale. Auxiliar didactic pentru profesori și elevi. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2016. 166 p. ISBN 978-9975-3013-2-9. Pe: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/07/Educa%C8%9Bie_pentru_Echitate_de_Gen_%C8%99i_%C8%98anse_Egale.pdf
13. <https://www.ziarulnational.md/date-oficiale-cati-cetateni-ai-r-moldova-se-afla-peste-hotare-in-fiecare-zi-sapte-moldoveni-emigreaza-autorizat/>

14. Învățând să trăim împreună. Un program intercultural și interreligios pentru educație etică. Pe: https://ethicseducationforchildren.org/images/zdocs/e44d7d5b-b40e-43e7-a9c0-ae389d98a521/Arigatou_Brochure_Ro_Web.pdf
15. Pogolșa L. [et. al.]. Educație interculturală. Curriculum școlar clasele I-IX. Chișinău, 2012. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/educatia_interculturala_clasele_i-ix.pdf
16. Proiectul One World in Schools. O lume de văzut. Ghid pentru profesori. Suport din cadrul proiectului One World in Schools, realizat în Republica Moldova de People in Need în parteneriat cu OWH Studio, finanțat de Ministerul de Externe al Republicii Cehe în cadrul Programului Transition Promotion. Chișinău, 2016. 88 p.
17. Repere ale educației interculturale. Material elaborat în cadrul proiectului *Dialog intercultural în Moldova*. Pe: <https://www.cntm.md/sites/default/files/Repere-ale-Educatiei-Interculturale.pdf>
18. Standarde de eficiență a învățării. Chișinău: Lyceum, 2012. 232 p. ISBN 978-9975-4394-5-9. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/standarde_de_eficienta_a_invatarii.pdf
19. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) Cultura bunei vecinătăți. Curriculum pentru clasele I-IV. Disciplină opțională. Chișinău, 2018. 66 p. Pe: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/10/Curriculum_CBV_RO.pdf
20. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) Cultura bunei vecinătăți: Eu, familia mea și vecinii. Caiet de educație interculturală pentru elevii clasei I. Ediția a II-a. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2018. 80 p. ISBN 978-9975-3177-6-4. Pe: <https://drive.google.com/drive/folders/1KV0DUq1tIZAd-MhYakBszjdGbKL-8CPH>
21. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) Cultura bunei vecinătăți: Baștina mea. Caiet de educație interculturală pentru elevii clasei a II-a. Ediția a II-a. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2018. 88 p. ISBN 978-9975-3177-3-3. Pe: <https://drive.google.com/drive/folders/1KV0DUq1tIZAd-MhYakBszjdGbKL-8CPH>
22. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) Cultura bunei vecinătăți: Muncim, învățăm și ne odihnim împreună. Caiet de educație interculturală pentru elevii clasei a III-a. Ediția a II-a. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2018. 88 p. ISBN 978-9975-3259-0-5. Pe: <https://drive.google.com/drive/folders/1KV0DUq1tIZAd-MhYakBszjdGbKL-8CPH>
23. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) Cultura bunei vecinătăți: Țara mea – mândria mea. Caiet de educație interculturală pentru elevii clasei a IV-a. Ediția a II-a. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2018. 96 p. ISBN 978-9975-3177-8-8. Pe: <https://drive.google.com/drive/folders/1KV0DUq1tIZAd-MhYakBszjdGbKL-8CPH>

ANEXA 1

Educația interculturală nu este... (după Dasen)

- Nu e vorba de o educație compensatorie pentru străini, vizând aplanarea „problemelor copiilor de imigranți”. În viziune interculturală, nu numai elevii imigranți sunt cei care au probleme, ci mai ales instituția școlară dă dovadă de dificultăți de adaptare la diversitatea culturală. Școala trebuie să-i ajute imediat pe toți elevii să se conformeze normelor școlare

locale, pentru a încerca să le ofere o anumită șansă de reușită școlară și profesională. În raport cu educația compensatorie, psihologia interculturală are o poziție foarte clară: refuzul „modelului deficienței”, în favoarea „modelului diferenței”. Se acreditează ideea că diferențele culturale în performanțe (școlare, profesionale) nu sunt atribuite automat lacunelor sau mediului cultural „defavorizat”, ci sunt repercusiuni ale unei adaptări la contexte culturale necunoscute.

- Educația interculturală nu este o nouă disciplină școlară, o extindere a programei prin „predarea culturilor” și nici o folclorizare, o formă de manifestare a exotismului în cunoaștere. Educatorul care practică o pedagogie interculturală va profita efectiv de prezența elevilor de origini diferite pentru a (re)valoriza cultura lor de origine și a-i sensibiliza, în același timp, pe ceilalți la diversitatea culturală, dar va evita să impună o oarecare identificare, va evita să „stereotipizeze”, să prezinte culturile în mod static. Pentru o asemenea educație, ceea ce contează înainte de toate este atitudinea și comportamentul educatorului. Educația interculturală se apropie, astfel, de pedagogia diferențiată, care ține seama de achizițiile prealabile și de particularitățile fiecărui elev. La nivel instituțional, ea implică alegerea unui model de relaționare prin integrare, și nu prin asimilare.
- Educația interculturală nu se confundă cu facilitarea sau încurajarea inițierii în limba și cultura de origine pentru elevii imigranți. Este cunoscut faptul că învățarea unei a doua limbi se face mai eficient dacă prima este bine însușită, că integrarea culturală este mai facilă pentru cei care au o identitate puternică. Problema acestor activități este aceea că ele sunt adesea devalorizate în sistemul școlar, având un statut precar, desfășurându-se deseori în localuri de calitate inferioară, în afara orelor normale și cu profesori care nu au cea mai bună pregătire. Cursurile de acest tip ar putea face parte dintr-o educație interculturală, dacă ar fi oferite tuturor elevilor, iar aceasta încă din școala primară.

(Sursa: Cozma T. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001. 216 p.*

ISBN 973-683-799-8, p. 45)

ANEXA 2

Abordările educației interculturale

- *Abordarea cu specificitate etnică* – accentul pe preservarea culturală sau pe dezvoltarea politicilor multiculturale. Pentru a contribui la dezvoltarea unei culturi, trebuie să existe ceva care să fie împărtășit cu acea cultură. Exemplele acestei perspective merg de la programe de limbi, programe privind patrimoniul diferitelor etnii, programe etnoculturale până la manifestări folclorice.
- *Abordarea orientată spre probleme* – include acele persoane și grupuri a căror orientare fundamentală către multiculturalism răspunde anumitor probleme. Imigranții și integrarea imigranților sunt considerate probleme care necesită soluții în ceea ce privește centrele de primire, programele de interpret și serviciile de imigrare. Rasismul poate fi considerat o chestiune critică ce-i face pe mulți să califice antirasismul ca un aspect al multiculturalismului. Pentru alții, relațiile intergrupuri pot fi catalogate drept o chestiune de primă im-

portanță și, în consecință, se elaborează programe interculturale sau intergrupuri.

- *Abordarea cultural-interculturală*. Ea are loc acolo unde multiculturalismul este „o etică ce stă la baza educației sau a întregii programe școlare. Include preocupări pentru asigurarea continuității și dezvoltarea culturală și lingvistică, chestiuni legate de relațiile etnice și rasiale, integrarea emigranților, bilingvismul și drepturile omului. Acest demers apare ca un angajament social și cultural comprehensiv; este o abordare pe care se bazează definirea multiculturalismului, care include sau încorporează cultura în sens general, precum și în sens etnocultural; dă mare atenție diversității sau pluralismului etnic, rasial, lingvistic și religios.” (Starkey, 1991)

ANEXA 3

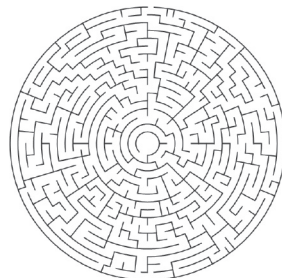
Sisteme semiotice

1. Semnele naturale descifrabile: cosmice (apus, vânt, nori); telurice (brumă, rouă, inundație);
2. Semnalmente și superstiții: obiecte sau fapte care implică ceva (spânul, pisica neagră);
3. Ghicirile și prorocirile, visurile: se interpretează diferit în diferite culturi (bobi, cafea);
4. Vestimentația și tatuajul (farduri, penaj de război, uniformă militară, haine de ceremonii);
5. Ornamentele tradiționale (spațiul mioritic, linia văluroasă: ritm, mișcare, alternare, șarpe);
6. Arhitectura populară: construcții și detalii (bordei-colibă-sarai-casă-castel);
7. Artele plastice: creații tradiționale (icoane pe sticlă, cioplitul în lemn, broderii);
8. Artele aplicate: obiecte uzuale de cultură materială (confecționate de mâna omului);
9. Comenzile și semnalele sonore, muzică: semnale de alarmă; melodii;
10. Unitățile de măsură: bani în circulație, distanțe și suprafețe, capacitate/volum;
11. Punctele de orientare: soarele și astrele, cursul râurilor, vegetația;
12. Tradițiile: obiceiuri calendaristice și de familie, ritualuri, interdicții;
13. Jocurile: ale copiilor și sportive;
14. Plastica mișcării (mimica și gestică, dansul): poziție corporală, gesturi, pași de dans;
15. Credințele: divinități, sărbători, obiecte de cult;
16. Limba: elementele verbale (cuvinte, expresii/forme, sensuri), paraverbale (intonația); topica.

ANEXA 4

Educația interculturală. Teze

- Interculturalismul nu anulează patriotismul, ci îl susține, nu presupune pierderea culturii proprii în interacțiunile cu celelalte, ci dimpotrivă, consolidarea acesteia.
- Interculturalismul nu înseamnă contemplarea pasivă a culturilor, ci acțiune, participare, implicare.
- Interculturalismul își găsește eficiența în identificarea punctului de echilibru benefic, egal depărtat între xenofobie și etnocentrism și în valorificarea lui plenară, ca o experiență concretă a interconexiunilor zilnice.

- Interculturalismul se exprimă prin echilibru, obiectivitate și realism, exagerările nefiindu-i deloc benefice; alunecarea într-una din laturi – spre exemplu, căutarea cu lupa, ca un scop în sine, a diferențelor sau ignorarea lor totală prin ștergere sau nivelare – reprezintă evident reacții neproductive.
- Dezvoltarea competenței interculturale vizează pe oricine – atât minoritari, cât și majoritari.
- Competența interculturală este necesară în toate contextele sociale – de la „universul mic”, familie, grup de prieteni, clasă de elevi, școală, comunitate la interacțiunile dintre etniile unei țări sau dintre culturile lumii.
- Competența interculturală se construiește progresiv, presupunând depășirea etnocentrismului, a prejudecăților și cultivarea obiectivității în relația cu alte culturi.
- Competența interculturală se construiește pe o bună competență culturală, drumul către ceilalți începând cu reflecția asupra propriei identități: astfel, întrebări de genul „Cine sunt eu, familia mea, grupul din care fac parte?”, „Care este istoria mea personală, a numelui meu, a culturii mele?” trebuie să-și găsească un răspuns adecvat, pentru a fi apoi o bază solidă în relațiile cu ceilalți.
- Eficiența abordărilor interculturale se reflectă nu numai în deschiderea către ceilalți, ci și în măsura în care minoritarii, spre exemplu, își consolidează stima de sine, își dezvoltă încrederea în forțele proprii, în propriile valori.

ANEXA 5

Conduite interculturale

1. *Deschiderea spre altul, spre străin, spre neobișnuit.* Această deschidere este dificilă, pentru că ne obligă să punem la încercare încrederea în noi, propria noastră viziune despre lume. Dar această interogativitate constituie un prealabil indispensabil pentru capacitatea de a trăi experiențe noi.
2. *Aptitudinea de a percepe ceea ce ne este străin.* Avem obiceiul de a aranja ceea ce este străin după grile de lectură ce ne sunt proprii, de a nu percepe pe altul decât prin modul obișnuit de a simți sau a gândi.
3. *Acceptarea celuilalt ca fiind altul.* În întâlnirea cu alteritatea, avem obiceiul de a-l interpreta pe celălalt ca fiind similar sau identic, fie de a-l percepe ca pe un dușman și a ne îndepărta de el.
4. *Trăirea situațiilor ambigue, ambivalente.* Situațiile ambivalente ne derutează. Nu dorim ambiguitate. Ea ne provoacă frică. Aceste trăiri pot constitui preambulul acceptării diferitului.
5. *Aptitudinea favorabilă de a experimenta.* În linii generale, pretindem rețete, reguli bine fixate. Doar așa ne simțim în siguranță. Dar este posibil să ne apropiem de altul, având curajul de a experimenta, explorând moduri existențiale diferite.
6. *Alungarea fricii față de altul.* Sentimentul de xenofobie face parte din zestrea cea mai veche pe care ne-a transmis-o istoria. Pentru a-l primi pe celălalt, această frică trebuie să dispară.
7. *Capacitatea de a pune în discuție propriile norme.* Privirea spre altul este determinată de

sistemul referențial sociocultural care ne fasonează comportamentul. Cu cât ne dovedim mai incapabili să ne recunoaștem relativitatea propriului sistem de referință, cu atât rămânem orbi sau insensibili față de ceilalți.

8. *Neacceptarea utopiei „discursului comunicațional egalitar”*. În caz de divergențe de interese, nu trebuie să cedăm principiului după care cel mai tare își pune puterea la încercare, în fața celui mai slab. Dimpotrivă, trebuie continuată discuția până când cele două părți se regăsesc într-un proiect comun.
9. *Aptitudinea de a asuma conflicte*. Există două tipuri de conduite în cazul divergențelor de interese: a refuza să vezi realitatea, punând-o între paranteze, și a transforma divergența în ostilitate. Conflictul trebuie asumat cu calm și rezolvat într-o manieră productivă.
10. *Capacitatea de a recunoaște și relativiza propriile repere etno- și sociocentriste*. Asta nu înseamnă să-ți renegi propriile tradiții, ci să nu le transformi în ceva absolut.
11. *Performanța de a cuceri identități mai largi, de a dezvolta o loialitate de tip nou*. Nu trebuie să renunțăm la identitatea noastră (de român, ungar, rom etc.), dar trebuie să accedem la alte tipuri de identități mai cuprinzătoare, precum cea de european, cetățean al lumii etc.

(Sursa: Cozma T. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Polirom, 2001. 216 p.

ISBN 973-683-799-8, p. 47)

ANEXA 6

Profilul profesorului „competent intercultural”

(după Zeichner, 1992)

- Are o perspectivă adecvată asupra propriei identități culturale și etnice.
- Are așteptări mari și adecvate de la toți elevii, acompaniate de credința că toți elevii pot reuși.
- Este dedicat cauzei de egalizare a șanselor pentru toți elevii, convins că poate produce transformări în procesul de învățare.
- Dezvoltă o relație cu elevii fără a-i percepe ca fiind „ceilalți”, „cei diferiți”.
- Oferă un curriculum provocator academic.
- Se concentrează pe crearea unui mediu de învățare interactiv și prin colaborare.
- Îi ajută pe elevi să perceapă sarcinile de învățare ca având sens și fiind relevante.
- Include în curriculum contribuțiile și perspectivele diferitelor grupuri etnoculturale care compun societatea.
- Predă în mod explicit elementele culturale și este preocupat să susțină identitatea și mândria etnică a elevilor.
- Încurajează membrii comunității să aibă un cuvânt semnificativ de spus în procesul de luare a deciziei.
- Este implicat în comunitate și în acțiunile sociale din afara clasei, focalizate pe promovarea unei societăți umane și juste.

ANEXA 7

Profilul de competență al profesorului intercultural

- Percepții pozitive asupra comunității, părinților și familiei; stimularea elevilor prin expectații adecvate, dezvoltarea unui mediu cultural și de învățare adecvat, învățarea centrată pe elev, instrucția mediată cultural, restructurarea curriculară (Ladson-Billings, 1995); restructurarea învățării pentru a facilita succesul academic printre elevii aparținând diverselor grupuri culturale (Ladson-Billings, 1994).
- Alfabetizarea culturală (Hudson, Bergin, & Chryst, 1993; Jackson, 1994); autoanaliza propriilor atitudini și credințe (Novick, 1996; Sandhu, 1994).
- Luarea în considerare a etnicității, a limbii, rasei, religiei, nivelului economic, ca mijloace de reducere a discontinuității dintre cultura pe care elevii o aduc la școală și cea a instituției educaționale și a majorității (Huber, 1991).
- Respectul pentru diversitate (Hemmings, 1994; Novick, 1996; Wlodkowski & Ginsberg, 1995); motivarea tuturor celor care învață; crearea unui mediu de învățare incluziv, sigur, suportiv; promovarea de practici didactice care traversează disciplinele și culturile, a justiției și echității (Wlodkowski & Ginsberg, 1995); utilizarea de metode activ-participative, prin cooperare (Jiménez ș. a., 1996).
- Dezvoltarea încrederii și a respectului, familiarizarea cu diferite metodologii favorabile diversității, dezvoltarea capacității de a da feedback relevant, a capacității de analiză critică a materialelor instructive, construirea de relații reciproc suportive între școală și comunitate (Jackson, 1994).
- Abilitatea de a detecta prejudecățile în materialele didactice, de a dezvolta acte de învățare care valorifică diferențele culturale, abilități de management cross-cultural al clasei de elevi (Cisholm, 1994); flexibilitatea de a crea spațiu de manifestare diferitelor percepții culturale asupra timpului, interacțiunilor sociale, contactelor dintre oameni, promovarea echității în clasa de elevi (Cisholm, 1994).
- Dezvoltarea de medii educaționale incluzive (Hemmings, 1994; Jackson, 1994; Novick, 1996; Wlodkowski & Ginsberg, 1995); stăpânirea de tehnici eficiente de management al clasei de elevi (Sheets, 1996).
- Includerea contribuțiilor elevilor în curriculum, transformarea de adâncime a curriculumului (Hemmings, 1994; Wlodkowski & Ginsberg, 1995).
- Așteptări motivante față de toți elevii, valorizarea punctelor forte și a experiențelor culturale pe care elevii le aduc la școală, dezvoltarea școlii ca o comunitate deschisă spre învățare interculturală (Novick, 1996); utilizarea experiențelor culturale ale elevilor ca importantă resursă didactică și ca bază pentru achiziția noilor cunoștințe, atitudini, credințe (Garcia & McLaughlin, 1995); cunoștințe despre efectele interacțiunilor dintre cultura școlii și cea a comunităților din care fac parte elevii (Saracho & Spodek, 1995).
- Conștientizarea (disponibilitatea profesorilor de a-și examina critic propriile comportamente, atitudini care pot stimula sau obstructiona progresul elevilor), acceptarea diferențelor culturale și acțiunea în scopul egalizării șanselor educaționale (cu alte cuvinte, modelul *Triplu A: Awareness, Acceptance, Action*, dezvoltat de Daya S. Sandhu, 1994).

- Înțelegerea rădăcinilor culturale ale cogniției și a legăturilor clare ale acestora cu limbajul; dezvoltarea abilității de a adapta conținuturile și stilul de predare la capacitățile elevilor (Croninger, 1991); acumularea unui set de cunoștințe despre cum percep lumea elevii minoritari, despre cum procesează și își organizează aceștia informațiile (Irvine, 1990).
- Tendința de a lucra eficient în medii culturale plurale (Larkin & Sleeter, 1995); respectarea diferențelor culturale (Rodriguez & Sjostrom, 1995), ceea ce înseamnă că un astfel de cadru didactic trebuie să fie „cultural competent” (Haberman, 1996), cu un comportament „relevant cultural” (Ladson-Billings, 1995).

(Sursa: <https://www.ziarulnational.md/date-oficiale-cati-cetateni-ai-r-moldova-se-afla-pestehotare-in-fiecare-zi-sapte-moldoveni-emigreaza-autorizat/>)

ANEXA 8

Profilul absolventului

Profilul absolventului claselor primare proiectează idealul educațional pe primul nivel al sistemului de învățământ.

„Idealul educațional al școlii din Republica Moldova constă în formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural în contextul valorilor naționale și universale asumate.” (Codul Educației al Republicii Moldova, Art. 6)

Profilul absolventului se structurează în conformitate cu patru atribute generice ale viitorilor cetățeni, care sunt specificate la nivelul învățământului primar în modul următor:

1. *Persoanele cu încredere în propriile forțe:*
 - își cunosc și apreciază punctele forte și domeniile care necesită dezvoltare;
 - manifestă respect și grijă pentru cei din jur;
 - pot distinge între bine și rău, între corect și greșit;
 - știu să pună întrebări, pentru a înțelege mai bine o informație, pentru a-și forma o opinie;
 - își expun liber și cu încredere ideile;
 - își exprimă/împărtășesc cu alții satisfacția și bucuria pentru succesele obținute;
 - iau decizii, solicitând opinii și sfaturi.
2. *Persoanele deschise pentru învățare pe parcursul întregii vieți:*
 - manifestă curiozitate pentru a afla lucruri noi;
 - își exprimă opinia cu privire la modalitățile de învățare la care sunt expuse;
 - cunosc domeniile în care au nevoie de sprijin în procesul de învățare;
 - solicită sprijinul necesar;
 - manifestă atenție și interes pentru opiniile altor persoane;
 - participă plenar la activitățile de învățare formală și nonformală;
 - descriu situații de învățare informală cu care se întâlnesc în viața cotidiană;
 - manifestă atenție și concentrare în procesul de învățare.
3. *Persoanele active, proactive, productive, creative și inovatoare:*

- cunosc și aplică reguli ale unui mod de viață sănătos;
 - cunosc și aplică regulile de comunicare corectă și eficientă în diverse contexte;
 - participă cu interes la activități comune cu semenii lor;
 - manifestă dorința de a-și ajuta colegii;
 - identifică probleme legate de viața cotidiană și de învățare;
 - solicită și oferă ajutor la rezolvarea acestora;
 - manifestă curiozitate pentru activități inovative;
 - manifestă creativitate în domeniile de interes;
 - se implică în activități de voluntariat.
4. *Persoanele angajate civic și responsabile:*
- cunosc drepturile fundamentale ale copilului și responsabilitățile asociate fiecărui drept;
 - demonstrează interes și participă la evenimentele culturale și sociale din școală și din comunitate;
 - observă problemele cotidiene cu care se confruntă familiile lor, vecinii, colegii de clasă;
 - manifestă interes pentru problemele persoanelor aflate în dificultate;
 - manifestă interes și respect pentru valorile și opiniile altor persoane;
 - cunosc și respectă simbolurile naționale ale Republicii Moldova;
 - cunosc tradițiile și obiceiurile populare principale din Republica Moldova în diversitatea lor culturală și participă la activități consacrate acestora.

ANEXA 9

Dimensiuni de realizare practică a educației interculturale

(după Christine Bennett)

1. *Mișcarea interculturală* se concentrează pe asigurarea egalității șanselor educaționale, pe realizarea echității între diversele grupuri socioculturale. Se dorește transformarea climatului școlar prin redimensionarea curriculumului ascuns (etichete folosite pentru elevi, asigurarea disciplinei în mod discriminatoriu, gruparea elevilor în cadrul unor activități etc.).
2. *Abordarea interculturală a curriculumului* se referă la cunoașterea și înțelegerea diferențelor culturale și utilizarea elementelor de civilizație a fiecărui grup sociocultural, minoritar sau nu. Aceasta este perspectiva care integrează dimensiunile multietnice și globale între caracteristicile definitorii ale curriculumului tradițional; în versiunea actuală, deși curriculumul nucleu nu oferă elemente suficiente de interculturalitate, există oportunități pentru conturarea unor experiențe de învățare multiculturală.
3. *Procesul de educație interculturală* se concentrează pe competența de a înțelege să negocieze diversitatea culturală specifică diferitelor naționalități sau grupuri etnice (*apud* Ciolan, 2000). Indivizii nu trebuie să-și renege sau să-și respingă propria identitate culturală doar pentru a fi acceptați într-un mediu cultural diferit – dimpotrivă, ei pot fi factori viabili de negociere interculturală, de valorificare a diversității, de acceptare și utilizare pozitivă a diferențelor.
4. *Angajamentul cultural* este îndreptat definitoriu spre combaterea unor extreme – rasism

sau oricare altă formă de discriminare – prin formarea unor valori și atitudini adecvate. Este o „alfabetizare etnică” sau, mai complet, o alfabetizare culturală ce presupune aderarea individului la acest mod de viață socială. O poziție relevantă pentru această direcție de realizare a interculturalității este cea exprimată de Douglas North – „instituțiile sunt importante, dar atitudinile sunt și mai importante”.

(Sursa: Cozma T. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Polirom, 2001. 216 p. ISBN 973-683-799-8, p. 45)

ANEXA 10

Modele de dezvoltare a programelor de educație interculturală

(concepute în cadrul Open Society Institute)

1. *Programe interculturale orientate pe conținut* – prin introducerea unor materiale care să sprijine conștientizarea de către elevi a elementelor semnificative ale culturilor reprezentate în comunitatea respectivă (introducerea unor lecturi, celebrarea unor eroi și a unor sărbători tradiționale ale diverselor grupuri).
2. *Programe interculturale orientate pe elev* – ce evidențiază nevoile academice și de educație diferențiate. Banks a identificat patru zone în care se pot dezvolta aceste programe, atrăgând atenția asupra riscului de a cădea în segregare (apare, astfel, *nevoia pregătirii sau formării unor specialiști în conceperea și derularea unor asemenea programe*):
 - definirea unor caracteristici culturale pentru stilurile de învățare, în vederea adaptării stilurilor de predare la nevoile specifice diverselor grupuri de elevi;
 - educația bilingvă;
 - programe de recuperare pentru grupurile ce se apreciază cu o lipsă de competențe într-un domeniu sau altul;
 - programe de studiere a limbii materne, implicând și programe culturale specifice minorităților.
3. *Programe interculturale orientate social* – cele mai cuprinzătoare, deoarece presupun introducerea unor modificări atât la nivelul activității școlare (educației formale), cât și la cel al contextului cultural și sociopolitic al educației. Scopul definit este cel al creșterii toleranței, diminuării prejudecăților și stereotipurilor negative – într-un cuvânt, al descreșterii gradului de discriminare negativă.

(Sursa: Cozma T. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea*. Iași: Polirom, 2001. 216 p. ISBN 973-683-799-8, p. 45)

ANEXA 11

Povești cu tematică interculturală

IUBEȘTE-ȚI VECINUL CA PE TINE ÎNSUȚI!

Tradiția hasidică evreiască spune despre un rabin care pretindea că a învățat înțeleșul adevărat al iubirii unui vecin ca pe sine însuși de la doi țărani (Leviticul 19:18 „Nu te răzbuna sau nu purta ranchiună nimănui, ci iubește-ți aproapele ca pe tine însuși!”).

Unul a spus către celălalt: „Ivan, mă iubești?”

Ivan a răspuns: „Desigur, Vladimir, te iubesc.”

Vladimir a spus: „Ivan, știi ce-mi provoacă durere?”

Ivan a răspuns: „Vladimir, cum aș putea să știu ce-ți provoacă durere?”

Vladimir îi zice lui Ivan: „Dacă nu știi ce-mi provoacă durere, cum poți să mă iubești cu adevărat?”

Dacă pretindem că ținem într-adevăr la ceilalți, atunci e datoria noastră, datoria noastră solemnă, să căutăm să înțelegem ce cauzează durere celui alt.

VULPEA ȘI BARZA

Odată, o vulpe egoistă a invitat o barză la cină, la ea acasă, într-o scorbură de copac. În acea seară, barza a zburat spre casa vulpii și a bătut la ușă cu ciocul ei lung. Vulpea a deschis ușa și a spus: „Te rog, intră și servește cu mine cina!”

Barza a fost invitată să se așeze la masă. Îi era foarte foame și mâncarea mirosea grozav. Vulpea a servit supa în farfuria întinse și și-a lins supa foarte repede. Dar barza nu a putut mânca, deoarece farfuria era puțin adâncă pentru ciocul ei lung. Sărmana barză a zâmbit politicos și a rămas flămândă.

Vulpea cea egoistă a întrebat-o: „Barzo, de ce nu ai servit supa? Nu-ți place?”

Barza a răspuns: „A fost amabil din partea ta că m-ai invitat la cină! Măine seară, te rog, vino la cină la mine.”

A doua zi, când vulpea a sosit acasă la barză, a văzut că vor servi tot supă. Barza a băut cu ușurință supa, dar vulpea nu a putut să ajungă în interiorul vasului înalt. De data aceasta, era rândul ei să rămână înfometată.

ORBII ȘI ELEFANTUL

Într-o zi, trei orbi s-au întâlnit și au bârfit un timp despre multe lucruri. Deodată, unul dintre ei și-a amintit: „Am auzit că elefantul este un animal ciudat. Ce păcat ca suntem orbi și nu-l putem vedea!”

„Într-adevăr, ce păcat că nu avem norocul să vedem ciudatul animal!”, a spus altul, oftând.

Cel de-al treilea, deranjat, a adăugat: „Să-l vedem? Lăsați-o baltă! Ar fi grozav de l-am putea atinge!”

„Păi, adevărat. Numai de l-am putea atinge și am înțelege”, au fost de acord toți trei.

Așa se face că un comerciant cu o turmă de elefanți a auzit conversația lor. „Chiar vreți să simțiți un elefant? Atunci urmați-mă, vă voi arăta”, a spus el.

Vanzătorul i-a rugat să se așeze, apoi a lăsat primul orb să atingă elefantul. Cu mâna întinsă, el a atins piciorul stâng din față și apoi pe dreptul. După aceea, a atins ambele picioare de sus până jos și, cu o față radioasă, s-a întors și a spus: „Deci așa arată ciudatul animal.” Apoi s-a retras.

Apoi cel de-al doilea orb a fost condus spre animal. El i-a atins coada care s-a mișcat un timp și a exclamat cu satisfacție: „Ha! Într-adevăr, e un animal ciudat! Foarte ciudat! Acum știu.” Și s-a grăbit să se dea la o parte.

Al treilea orb a atins și el trompa elefantului care se mișca înainte și înapoi și se rotea. Atunci orbul s-a gândit: „Asta e! Am înțeles.”

Cei trei orbi i-au mulțumit negustorului și și-au reluat drumul. Fiecare în parte era încântat de experiență și avea multe de spus. „Să ne așezăm și să discutăm despre acest animal ciudat”, a spus

unul dintre ei, rupând tăcerea. „O idee foarte bună! Foarte bună!”, au fost de acord ceilalți doi.

Fără să mai aștepte ca ceilalți să se așeze, cel ce începuse a vorbi răspicat: „Acest animal ciudat este precum evantaiele noastre din paie, ce se leagă înaintea și înapoi să ne răcorească. Oricum, nu este atât de mare sau bine făcut. Partea principală e ca un mănunchi.”

„Nu, nu!”, nu a fost de acord unul din ceilalți doi orbi. „Acest animal ciudat reprezintă doi copaci fără ramuri.”

„Greșiți amândoi”, a replicat cel de-al treilea. „Acest animal ciudat este asemenea unui șarpe. Este lung, rotund și foarte puternic.”

Ce s-au mai contrazis! Fiecare insista că numai el are dreptate. Desigur, n-au ajuns la nicio concluzie, pentru că niciunul nu examinase în întregime elefantul. Cum ar putea cineva să descrie întregul fără să învețe toate părțile?

POVEȘTEA CELOR DOUĂ FEMEI

O femeie a plecat să locuiască într-un alt oraș și când a sosit acolo, portarul a întrebat-o: „Cum erau oamenii din orașul din care vii?”

Ea a răspuns: „Erau prost dispuși, certăreți, bârfitori și, în general, neplăcuți.”

Portarul i-a spus apoi: „Oamenii de aici sunt la fel de răi, așa că îți sugerez să mergi mai departe.”

O a doua femeie a sosit și portarul i-a pus aceeași întrebare, la care ea a răspuns: „Oamenii din orașul din care vin erau buni și binevoitori. Erau curajoși în vreme de restriște, gata să mă ajute și primitori cu străinii.”

Portarul a spus: „Intră, oamenii de aici sunt la fel de primitori și de îndatoritori.”

CEI DOI LUPI DIN TINE

Într-o seară, un cherokee bătrân i-a povestit nepotului lui de o bătălie care a avut loc înăuntrul lui. „Fiul meu, bătălia este între doi lupi. Unul este răul: invidios, plin de furie, tristețe, regret, lăcomie, aroganță, compătimire de sine, resentiment, minciuni, falsă mândrie, superioritate și egoism. Celălalt este bun: plin de bucurie, pace, liniște, umilință, bunătate, bunăvoință, empatie, generozitate, adevăr, compasiune și fidelitate.”

Nepotul s-a gândit puțin, apoi și-a întrebat bunicul: „Ce lup câștigă?”

Bătrânul cherokee i-a răspuns: „Cel pe care îl hrănesc.”

ANEXA 12

Listă de filme cu tematică interculturală

1. Au revoir, les enfants, de Louis Malle
2. Credulul, de Henry Bean
3. Diamantul însângerat, de Edward Zwick
4. Gara centrală, de Walter Salles
5. Plângând după libertate, de Richard Attenborough
6. Societatea poeților morți, de Peter Weir
7. Gandhi, de Richard Attenborough

8. Hotel Rwanda, de Terry George
9. Kolya, de Jan Sverák
10. Kundun, de Martin Scorsese
11. Viața este frumoasă, de Roberto Benigni
12. Lei pentru miei, de Robert Redford
13. Malcom X, de Spike Lee
14. Maica Teresa: în numele săracilor Domnului, de Kevin Connor
15. Plătește înainte!, de Mimi Leder
16. Pelle Cuceritorul, de Bille August
17. Lista lui Schindler, de Steven Spielberg
18. Marea interioară, de Alejandro Amenábar
19. Ape liniștite, de Sabiha Sumar
20. Veer-Zaara, de Yash Chopra
21. Călărețul de balene, de Niki Caro
22. Yentl, de Barbara Streisand

(Sursa: *Învățând să trăim împreună. Un program intercultural și interreligios pentru educație etică*)

ANEXA 13

Repere metodice în utilizarea filmului educativ

- a) *Argumente pentru utilizarea filmelor educative:* Este una dintre tehnologiile educaționale creative; favorizează noi modalități de interrelaționare socială; actorii educaționali pot găsi răspunsuri la diverse probleme; asigură atractivitatea demersului educativ; este un garant al implicării active a educabililor în procesul de învățare; permite identificarea și dezvoltarea comportamentelor afective: respect, afecțiune, empatie, curaj, toleranță etc.
- b) *Etape de utilizare a filmelor educative* (după R.A. Berk):
 1. Selectarea filmului în corespundere cu subiectul discuției;
 2. Enunțarea obiectivelor și propunerea de sarcini pentru a orienta și a concentra atenția formabililor;
 3. Prezentarea filmului pe scurt, pentru a întări scopul vizionării;
 4. Redarea filmului;
 5. Întreruperea filmului la anumite secvențe, pentru a evidenția unele aspecte;
 6. Oferirea de timp pentru reflecție în legătură cu materialul vizionat;
 7. Reluarea filmului sau a anumitor secvențe, pentru rezolvarea exercițiilor;
 8. Dezvoltarea activităților de învățare activă, pentru asigurarea interrelaționării prin răspunsuri la întrebări și prin dezbateri.
- c) *Exemple de întrebări după vizionarea filmelor educative:*
 - Care sunt evenimentele esențiale?
 - Ce emoții ați trăit vizionând acest film?
 - Ce experiențe personale vă evocă filmul?
 - Valorile și credințele voastre corespund cu valorile personajelor din materialul vizionat?

- Ce puteți învăța de la protagonistul filmului? Ce puteți face diferit de el?
- Ce ați învățat din experiența personajelor? Ce relevanță are pentru voi filmul vizionat?
- Unde puteți utiliza informația descoperită? Cum o veți utiliza?

d) *Sugestii de îmbunătățire a vizionării:*

- *Profesorul trebuie să vizioneze filmul înainte de proiecția acestuia în sala de clasă*, pentru o mai bună pregătire a activităților, pentru a face niște cercetări individuale asupra subiectului, dacă este cazul, și pentru a decide ce secvențe pot fi alese și proiectate în limitele timpului disponibil. Documentele pot varia în funcție de tema abordată, de amploarea și profunzimea cu care este tratată aceasta în film. Filmul trebuie să corespundă abilităților și nivelului de dezvoltare al elevilor. Uneori, filmul poate fi lung sau poate aborda un gen mai dificil.
- *Timp pentru pregătirea dezbaterilor pe teme controversate.*
- *Pregătirea proiecției:* echipamentul tehnic, amenajarea sălii, reducerea luminii solare din încăperea, identificarea experiențelor elevilor legate de subiect, selectarea metodele interactive ce pun în valoare punctele forte ale temei.
- *Scopul vizionării:* acesta trebuie bine conturat, pentru înțelegerea mai profundă a temei, pe dimensiunea sa globală, și, într-un final, pentru schimbări pozitive de atitudine față de subiect.
- *Folosirea unei părți a filmului*, încât să se discute despre un anumit aspect al temei în cadrul activității de după vizionare.
- *Reflecții asupra materialului studiat*, pentru a analiza fapte, emoții, experiențe, realitatea.
- *Reacțiile elevilor* trebuie monitorizate, pentru a oferi un grad mai înalt de receptivitate în clasă.
- *Prezența unui expert* din domeniul vizat (asistenți sociali, regizorii sau eroii unor filme documentare, elevi din alte școli care s-au remarcat la niște dezbateri pe teme similare, lucrători ai ONG-urilor).
- *Lucrul cu harta* ne ajută să arătăm elevilor locul desfășurării acțiunii.
- *Clubul de proiecție a filmelor*, ca o activitate extrașcolară organizată în zilele libere, cooperând și cu alte școli din comunitate.

(Sursa: O lume de văzut. Ghid pentru profesori. Suport din cadrul proiectului One World in Schools realizat în Republica Moldova de People in Need în parteneriat cu OWH Studio, Chișinău, 2016. 88 p.)

ANEXA 14

Școala interculturală. Citate

- „Școala interculturală reprezintă un spațiu axiologic prin excelență, un câmp de negociere și validare valorică. Actorii implicați în procesul paideutic își etalează diverse atitudini, preferințe, interese și propun modele comportamentale dezirabile.” (C. Cucoș, 2000);
- „Presupunerea că educația multiculturală este răspunsul la insuccesul școlar este simplistă la maximum, pentru că ignoră aspecte sociale și educaționale care afectează zilnic viața elevilor. Eșecul școlar este prea complex și încurcat pentru a fi fixat într-o singură abordare sau un program.” (Nieto, 1996);
- „Nu există propriu-zis o metodologie, o pedagogie anume pentru a asigura o educație

interculturală, ci doar mijloace care sunt, mai mult decât altele, capabile de a dezvolta o dinamică interculturală și o înțelegere interculturală. Nu trebuie înlăturat tot ceea ce a fost până acum, ci trebuie acordată prioritate și dezvoltate dimensiunile capabile a promova drepturile omului și trebuie, totodată, lărgite perspectivele solidarității, făcându-le mai concrete și mai puțin limitate.” (Rey, 1999);

- „Școala interculturală poate deveni un spațiu al interacțiunilor și întâlnirilor benefice și reciproc avantajoase pentru toți cei implicați în procesele ei, un spațiu al egalizării șanselor de acces și de reușită ale tuturor elevilor. În acest context, eforturile educației interculturale sunt lăudabile, pentru că încearcă să dezvolte în rândul elevilor abilități de acțiune socială și capacitatea de a lua decizii corecte.” (Banks, 1991).

ANEXA 15

Obiectivele școlii interculturale

- *Păstrarea și apărarea diversității culturale a populației școlare.* Școala, ca instanță de transmitere a valorilor, se va centra pe pluralitatea culturilor pe care mediul multicultural îl presupune. Trebuie evitată instituirea primatului unei culturi asupra alteia. Acest obiectiv presupune două aspecte: pe de o parte, vizează adaptarea educatului la mediul propriu, al regiunii, orașului, culturii sale particulare, cu toate trăsăturile, iar pe de altă parte, acest tip de școală își propune să asigure adaptarea educatului la mediu în condițiile coexistenței mai multor grupuri culturale. Se cer a fi vizate atât culturile familiale, cât și cele înconjurătoare, ambientale. Trebuie vegheat ca școala să nu devalorizeze o cultură sau alta în numele unor relativisme explicite.
- *Prezervarea unității școlii.* Specificitatea școlii interculturale, privitor la atitudinile asimilaționiste sau multiculturaliste, constă în aceea că ea refuză să rămână închisă în false alternative, promulgând varianta culturii conjugate, a interacțiunii culturale. Ca instrument de transmitere a moștenirii culturale, acest tip de școală își propune să privilegieze toate culturile ambientale, să le evidențieze pe toate în diferențele specifice, cu bogățiile indispensabile. Civilizația construită de școală nu se prezintă ca o entitate fixă, cu o structură definitivă. Cultura prezentă sau transmisă de școală se cere a fi înțeleasă într-o perspectivă dinamică, neîncheiată.

(Sursa: Hannoun, 1987, pp. 110-112)

ANEXA 16

Factorii blocării educației interculturale

- *Rezistența individuală.* Normele morale sunt restrictive și vin de multe ori în contrast cu dorințele personale. O problemă derivată de aici este dacă norma ca atare nu trebuie schimbată, astfel încât să poată fi respectată de majoritatea oamenilor.
- *Conflictul de roluri.* Suntem rude, vecini, prieteni, profesioniști. Uneori, rolurile noastre intră în conflict: cariera cu viața privată, statutul profesional cu dorințele celor apropiați.
- *Alegerea între moduri de viață.* Acest tip de alegere este valabil în societățile deschise;

în cele închise (totalitare, autoritare), modul de viață este prescris normativ de către cei care dețin monopolul autorității morale. Dilemele morale ale alegerii modurilor de viață alternative sunt legate de situațiile în care ne putem asuma responsabilitatea. Prin urmare, acestea sunt posibile în societățile în care avem acces la informație și nu ne sunt îngrădite libertățile personale.

- *Schimbările sociale.* Comunitățile secolului XX sunt deosebit de dinamice. Societatea contemporană a trecut și trece prin schimbări radicale, normele și valorile se schimbă dramatic. În interiorul fiecărei societăți coexistă comunități foarte diferite ca obiceiuri, norme și valori.
- *Pluralismul social.* Societatea închisă (totalitară, autoritară) este monistă, dominată de un centru de autoritate unic și atotcuprinzător din punct de vedere normativ. Centrul respectiv stabilește modul în care oamenii trebuie să trăiască, scopurile pe care aceștia trebuie să le aibă în vedere. În societățile pluraliste, influențele vin în mod legitim din partea multor factori: familie, grupuri de interese, comunitate locală, cultură tradițională, sferă politică. Persoanele au de ales ceea ce este mai bine pentru ele și ceea ce este mai justificat să urmeze ca principii și moduri de viață.
- *Responsabilitatea pentru standarde.* Oamenii nu sunt doar supuși principiilor și normelor, ei nu acceptă pur și simplu o morală, dar o și chestionează: dacă și de ce este bună, cum poate fi schimbată astfel încât să fie mai concordantă cu interesele lor, cu simțul dreptății și intuiția binelui. Cu alte cuvinte, ei sunt și *subiect* (creatori de norme), nu doar *obiect al normelor* (supuși normelor sau vizați de norme).
- *Standardele trebuie să fie drepte.* Oamenii tind spre acele norme care au obiectivitate, adică sunt general acceptate de comunitate. În funcție de acestea își formulează aspirațiile. Ei sunt, pe de o parte, liberi, iar pe de altă parte, vor să fie acceptați, respectați, să-și întărească stima de sine.

(Sursa: adaptare după Gortner, 1991, și Thompson, 1987, apud Miroiu, 2000, cap. IV)

Unitatea de curs *Comunicare interculturală*

Autori: Lilia TRINCA, Oxana CHIRA

Tema 1. COMUNICARE INTERCULTURALĂ. DELIMITĂRI CONCEPTUALE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească noțiunile-cheie: *comunicare interculturală, dialog intercultural, diversitate culturală*;
- să comenteze teoriile, principiile și conceptele fundamentale: *cultură și comunicare*;
- să analizeze rolul comunicării interculturale în dezvoltarea competențelor profesionale;
- să delimiteze specificul culturii vs. un comportament învățat;
- să-și analizeze propriile experiențe interculturale.

Unități de conținut:

- Concepte fundamentale în oglindă: *cultură, comunicare*. Perspective și moduri de a defini
- Metafore și noi hărți mentale
- Cultura vs. un comportament învățat
- Hartă a universului cultural

Termeni-cheie: *cultură, comunicare, comunicare interculturală, comunitate multiculturală, dialog intercultural, diversitate culturală, comportament învățat etc.*

EVOCARÉ

- Bliț.* Lucru în 3 grupuri, fiecare având câte un cuvânt-stimul: 1) *comunicare*, 2) *cultură*, 3) *comunicare interculturală*.
- Harta conceptuală.* Analiza, identificarea semnificațiilor conceptelor, creând niște formulare de argumentare. Alegerea unei definiții a *culturii* (din cele propuse). Elaborarea unei definiții proprii.
 - „Cultura este modelul integrat al comportamentului uman, care include gânduri, vorbe, acțiuni și vestigii și care depinde de capacitatea oamenilor de a învăța și a transmite cunoștințe generațiilor următoare.” (Webster);
 - „Cultura este acel complex care include cunoașterea, credințele, arta, morala, dreptul, obiceiurile, precum și alte abilități și deprinderi dobândite de om ca membru al societății.” (Robert Taylor);
 - „Cultura este comportamentul dobândit al unei societăți sau al unui subgrup.” (Margaret);
 - „Cultura nu este decât ansamblul poveștilor pe care ni le spunem despre noi înșine.” (Clifford Geertz);
 - „Cultura este modul de viață al unei societăți date, transmis din generație în generație, prin instrucție și prin experiență. Cultura include valorile, limba, stilurile de comunicare, pattern-urile de gândire și normele de comportament.” (The Concise Columbia Encyclopedia);

- „Cultura e o rețea de obiceiuri și pattern-uri construite pe experiențe anterioare.” (Deborah Tannen).

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Linia valorii*. Clasificarea elementelor vizibile și a celor greu de descoperit ale modelului culturii *Iceberg*-ul, completarea tabelului de mai jos: arhitectura, valorile, arta, muzica, limba, istoria, bucatele tradiționale, normele; viziunea despre spațiu, natură, timp; obiceiuri și tradiții, stereotipuri de gândire. Argumentare. Completarea listei.

Partea vizibilă a culturii	Partea invizibilă a culturii

- b) *În căutarea autorului*. Lecturarea unor articole din ziare editate în comunități românești din Europa și identificarea identității culturale în baza acestora (<https://ziarulromnesc.de/category/diaspora/>). Discutarea în tehnica Gândește – Perechi – Prezintă (prezentare pe postere).
- c) *Joc de rol*: Ați plecat la o tabără de vară într-o altă țară. Ce le povestiți despre dvs. noilor colegi? Ce întrebări le-ați adresa când faceți cunoștință? Ați oferi cadouri? De ce?

REFLECȚIE

Elaborarea concluziilor, după algoritmul:

- Acest subiect îmi este cunoscut, deoarece...;
- Noutatea acestui subiect este...;
- Voi cerceta în continuare următoarele aspecte... .

EXTINDERE

- a) *Documentare*. Cercetarea informației propuse: <https://de.scribd.com/document/205-226310/Comunicarea-Interculturala-Probleme-Abordari-Teorii-full>. Aprecierea critică a informației, formularea ipotezelor, examinarea diferitelor opțiuni și prezentarea rezumatului în PPT.
- b) *Interviu*. Realizarea unui interviu cu o persoană stabilită în afara Republicii Moldova. Surse de referință la disciplina dată: dicționare și enciclopedii, monografii, reviste și ziare, site-uri, bloguri, emisiuni. Elaborarea chestionarului.

Tema 2. CULTURI ÎN CONTACT

Obiective:

Studentii vor urma:

- să analizeze diversitatea culturală din țara noastră și din alte țări;
- să compare valorile diverselor culturi;
- să argumenteze rolul diverselor medii culturale în dezvoltarea personală și în îmbogățirea orizontului cultural.

Unități de conținut:

- Ciocnirea culturală
- Șocul cultural
- Competența de comunicare interculturală
- Schimbările geopolitice vs. stimularea dialogului intercultural
- Comunicarea: de la informație la ritual

Termeni-cheie: *dialog intercultural, șoc cultural, schimbare geopolitică, pluralism cultural, competență interculturală.*

EVOCARE

- a) *Diagrama Venn.* Relevarea părților comune și a distincțiilor dintre cultura română și alte culturi europene. Concluzii și întrebări.
- b) *Comentariu în perechi.* Scoaterea în evidență a discrepanțelor de identitate culturală în cadrul unei discuții între un reprezentant IBM și un producător japonez de hardware: reprezentantul IBM solicită părții japoneze 10.000 de subansambluri, făcând precizarea: „Vă rugăm, 3 rebuturi la mia de subansambluri!” Partea japoneză a executat comanda și a trimis-o însoțită de următorul text: „Noi, poporul japonez, am înțeles cu greu practicile voastre de afaceri. Dar ne-am conformat, cele trezeci de rebuturi corespunzând celor 10.000 de produse livrate. Subansamblurile defecte au fost împachetate separat. Sperăm să fiți mulțumiți!”

REALIZARE A SENSULUI

a) *Lectura intensivă,* urmată de comentarii reflexive la tema *Modul specific în care trăiesc românii sentimentul de bucurie, comparativ cu locuitorii Occidentului.* Înregistrarea răspunsurilor pe poster sub formă de *grafitti.* Textul *Despre bucurie în Est și Vest* de Andrei Pleșu. Realizarea unei sinteze. Formularea unui punct de vedere propriu pe marginea textului citit (Șerbănescu, p. 187).

b) *Săptămâna limbilor europene.* Proiectarea săptămânii cu genericul *Limbile europene în context intercultural,* în plan inter- și transdisciplinar.

c) *Brainwriting* sau *Phillips 6*3*5.* Relevarea dificultăților în comunicarea interculturală. Vizionare video: *A Chairy Tale* (<https://www.youtube.com/watch?v=NSRjRctL8XA&feature=share>). Formularea ideilor de asociere a conținutului filmului cu problema comunicării interculturale.

REFLECȚIE

Discuția Panel. Relevarea faptului că discrepanțele ce țin de identitatea culturală implică un mod diferit de gândire. ONU a organizat un sondaj de opinie în mai multe țări ale lumii, axat pe aserțiunea: „Vă rugăm să vă expuneți opinia sinceră în legătură cu posibilele soluții la criza de alimente din restul lumii.” Sondajul a fost un eșec, întrucât locuitorii Africii nu au știut ce înseamnă „alimente”; locuitorii din Europa de Est nu au știut ce înseamnă „sinceră”; locuitorii din Europa de Vest nu au știut ce înseamnă „criză”; locuitorii din China nu au știut ce înseamnă „opinie”; locuitorii din Orientul Mijlociu nu au știut ce înseamnă „soluție”; locuitorii din Statele Unite nu au știut ce înseamnă „restul lumii”.

EXTINDERE

Referat. Redactarea unui referat la una din temele:

- *Diferențe culturale reflectate în proverbe* (la alegere, domeniul român-englez, român-francez, român-german, român-spaniol etc., în funcție de specialitate);
- *Cadoul în diverse culturi* (documentați-vă în prealabil cu privire la conținutul și modul de oferire a cadourilor în diferite țări).

Tema 3. STEREOTIPURI ȘI PREJUDECĂȚI ÎN COMUNICAREA INTERCULTURALĂ

Obiective:**Studentii vor urma:**

- să argumenteze legătura între stereotipuri și prejudecăți și modul în care acestea pot duce la păreri simplificate și injuste cu privire la indivizi, grupuri de oameni și țări întregi;
- să explice modul cum se formează stereotipurile și cum pot fi reprimare/diminuate;
- să exemplifice situații educative prin care poate fi evitat comportamentul discriminatoriu;
- să estimeze importanța manifestării spiritului de toleranță față de alte culturi.

Unități de conținut:

- Stereotipul. Tipologie. Cauze și consecințe
- Prejudicata
- Discriminarea. Forme ale discriminării
- Toleranța
- Formarea stereotipurilor
- Etnocentrismul

Termeni-cheie: *stereotip, prejudecată, discriminare, rasism, naționalism, xenofobie, sexism, gerontofobie, ageism, victimizare, hărțuire, rasism, antisemitism, șovinism etc.*

EVOCARE

Joc de rol. Alegerea și argumentarea selecției în baza următoarelor condiții: „Ați început o lungă călătorie cu trenul, care va dura câteva zile. Împărțiți un compartiment cu alte trei persoane. Cu care dintre pasageri ați prefera să împărțiți/să nu împărțiți compartimentul: un bancher elvețian gras; un disc-jockey italian care se droghează; un african care vinde articole exotice; un rom care tocmai a ieșit din închisoare; o cântăreață de rock germană, feministă; un elev străin homosexual; o tânără româncă cu un copil mic; un englez ras în cap și beat; o prostituată seropozitivă; un refugiat foarte sărac; un soldat străin înarmat; o tânără care vorbește doar limba franceză?” Generalizarea și formularea concluziilor.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Comentariu în perechi a citatului.* Identificarea cauzelor apariției și propagării gândirii stereotipate: „Noi nu vedem înainte de a defini, ci definim înainte de a vedea” (W. Lippman, „inventatorul” noțiunii de *stereotip*).
- b) *Discuția Panel.* Relevarea stereotipului de gen, implantat în mentalul românilor, enunțat de la tribuna academică în cadrul unei conferințe de anvergură (ceea ce sporește gravitatea fenomenului). Iată fragmentul discursului: „Dacă în trecut vom deschide aici chestiunea emancipării femeii, noi observăm atât numai, că ideea, cu toată frumusețea ei teoretică, în starea de azi a lucrurilor, este precipitată și cam nerealizabilă. Cum am putea în adevăr să încredințăm soarta popoarelor pe mâna unor ființe a căror capacitate craniană e cu 10 la sută mai mică? Abia ajung astăzi creierii cei mai dezvoltati pentru a putea conduce o națiune pe calea progresului și a prosperității materiale” (discursul lui Titu Maiorescu, la conferința de la Ateneu, *Darvinismul în progresul intelectual*, publicat în România Liberă din 5 mai 1882).
- c) *Filmul educativ.* Recunoașterea stereotipurilor în mentalul societății românești contemporane și modul de debarasare de acestea după vizionarea filmului documentar *Clișee de gen în cultura populară și relevarea stereotipurilor de gen*. Turul galeriei (suport: <https://www.youtube.com/watch?v=eFflry4RMBQ&app=desktop>).
- d) *Discuție la manej.* Relevarea rolului literaturii artistice în consolidarea reprezentărilor stereotipice despre identitatea națională. Întrebările profesorului adresate elevilor: 1) Care sunt sursele pentru o descriere obiectivă a caracterului național al unei etnii și pentru identificarea etnostereotipurilor? (lucrări științifice, limba națională, folclorul, bancurile internaționale, literatura artistică, jurnalele de călătorie, experimentul); 2) Care este, în opinia dvs., rolul literaturii artistice în consolidarea reprezentărilor stereotipice despre identitatea națională? De ce literatura artistică are o importanță atât de semnificativă în formarea identității naționale? Argumentați-vă opinia și exemplificați (vezi Anexa 1).
- e) *Lectură intensivă,* urmată de comentarii reflexive la tema *Etnostereotipuri*. Înregistrarea răspunsurilor pe poster sub formă de *graffiti*.
- f) *Argument în patru pași.* Subiectul discuției – *Rolurile de gen într-o societate influențată de cultură, religie etc.*, în baza statisticilor furnizate de Trust in Education: „numeroase femei afgane mor în timpul sarcinii sau la naștere (460 de morți/100.000 de locuitori); 85% dintre femei sunt analfabete; numărul mediu de nașteri/femeie – 6; speranța de viață pentru femei – 51 de ani. Din păcate, Afganistanul are o lungă istorie de violență împotriva femeilor și de mutilări de onoare. Femeile sunt agresate în baza unui obicei tribal de soluționare a litigiilor cunoscut sub numele de *baad*, care tratează fetele tinere ca pe niște obiecte care pot fi oferite drept compensație unei alte familii, de multe ori unor bărbați mult mai în vârstă, pentru a acoperi o datorie mai veche sau pentru a compensa uciderea unei persoane de către o rudă a fetei respective” (<https://www.trustededucation.org/resources/life-as-an-afghan-woman/>). Întrebări deschise: 1) Cum a fost posibilă perpetuarea unor astfel de comportamente discriminatorii?; 2) Ce trebuie să facă aceste femei?; 3) Cum trebuie să procedeze?; 4) Cum ați proceda dvs. în astfel de situație?

g) *Diagrama Venn. Relevarea legăturii între cele 3 noțiuni: stereotip, prejudecată, discriminare.*

Prejudecăți	Stereotipuri	Discriminare
EMOȚII	CUNOȘTINȚE	COMPORTAMENTE
Ce simțim în legătură cu membrii unui grup (a judeca înainte sau în avans cunoștințe despre lucruri care urmează să se întâmple/se pot întâmpla)	Credințe generalizate despre cum sunt membrii grupului	Comportamente practice în legătură cu membrii grupului

REFLECȚIE

Pagina de jurnal. Compararea rolurile de gen în cultura română și în cea occidentală. Relevarea aspectului dat în mentalul românesc, în baza unor mesaje inoculate fetelor, adesea chiar de către mamele lor. Cum credeți, mesajele de acest gen pot împiedica, inconștient, dezvoltarea sentimentului de capabilitate, valoare și drept la o viață împlinită: „Fetele sunt crescute să fie doar empaticе, ascultătoare, supuse și să renunțe la visurile lor, pentru a nu deranja în societate. Fetele sunt delicate, trebuie să rămână extrem de feminine, societatea le marginalizează, unicul lor rol este să se căsătorească, să nască un copil și să facă compromisuri de dragul unei căsnicii „reușite”? Întrebări-sugestii: Multe mame fac greșeala de a-și crește fetele ca pe niște viitoare învinse? Or, înainte să le ofere șansa de a realiza ceva, la vârsta adultă, fetele știu deja că nu au nicio șansă. Comentați din experiență proprie.

EXTINDERE

Studiu de caz. Identificarea cauzelor, modalităților și consecințelor stereotipurilor. Video *Experimentul Elliot* (<https://www.youtube.com/watch?v=XA7CIKO-zOc>).

Tema 4. IDENTITATEA CULTURALĂ ȘI INTERCULTURALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să analizeze identitatea culturală;
- să elucideze principalele componente și trăsături specifice habitatului diverselor etnii;
- să stabilească interconexiunea dintre enculturație, aculturație și deculturație;
- să evalueze relaționarea eficientă cu exponenții altor culturi în procesul migrației.

Unități de conținut:

- Identitatea culturală
- Identitatea personală
- Identitatea socială
- Identitatea interculturală
- Adaptarea în altă societate
- Limbă vs. identitate lingvistică

Termeni-cheie: *identitate personală, identitate socială, identitate lingvistică, globalizare, migrație, enculturație, aculturație, deculturație, relativism cultural.*

EVOCARE

- Brainstorming.* Comentarea afirmației: „Omul s-a născut liber, dar este pretutindeni în lanțurile culturii” (Franz Boas).
- Analiza trăsăturilor semantice.* Actualizarea cunoștințelor, marcarea presupunerilor în fiecare rubrică prin semnele „+”, „-” sau „?” (ce știi sau cred că știi).

Cuvântul	Trăsătura semantică 1	Trăsătura semantică 2	Trăsătura semantică 3
Identitatea culturală			
Identitatea personală			
Identitatea socială			
Identitatea interculturală			

REALIZARE A SENSULUI

- Discurs oral.* Exemplificarea și prezentarea terminologiei: *valori, credințe, obiceiuri, moduri de viață* etc., utilizând informația din glosarul ghidului.
- Consultații în grup.* Relevarea câtorva distincții între cultura română și alte culturi cunoscute. Explicarea diferențelor și a anumitor aspecte ce țin de istorie, religie, limbă, organizarea instituțiilor.
- Dezbateri.* Formularea clară și originală a opiniei, argumentarea opiniei migranților din blogul diasporei, aducând trei argumente dezvoltate plenar. Elocvența și comentarea originală a trei exemple. Formarea a două echipe *Pro migrație* și *Contra migrație*.
- Proiect de grup.* Documentarea și completarea tabelului, pornind de la ideea că fundamentul cultural al simbolismului culorilor poate avea un impact pronunțat atunci când se încearcă comunicarea între oameni de pe diferite meridiane, implicând, eventual, neînțelegeri sau chiar reacții adverse.

Culoarea	Asocieri pozitive				Asocieri negative			
	Cultura rusească	Cultura germană	Cultura britanică	Cultura franceză	Cultura rusească	Cultura germană	Cultura britanică	Cultura franceză
Gri								
Verde								
Roșu								
Albastru								
Negru								
Alb								

- Agenda cu notițe paralele.* Explicarea următoarelor metafore și completarea listei.

Metaforele culturii	Decodarea/interpretarea metaforei
<i>Cultura – un ecosistem</i>	
<i>Cultura – un set de opțiuni dintr-un set de posibilități</i>	
<i>Cultura – o pereche de cătușe</i>	

f) *Argument în patru pași*. Lecturarea informației și formularea de scurte teze. Respectarea structurii propuse: teză (afirmație), explicație (premise), dovadă (evidență-suport), concluzie.

Informație-suport: Actualmente, limba engleză este considerată ca fiind limba de afaceri, științifică și diplomatică utilizată în comunicarea internațională. Totuși, mulți reprezentanți ai businessului pot refuza să-și ducă afacerile în altă limbă decât cea maternă. Este, bunăoară, cazul Franței, Italiei etc. Motivația invocată e simplă: franceza se situează pe locul doi în clasamentul limbilor utilizate pentru derularea afacerilor. E un semn de mândrie națională. Filozofia lor este lesne de înțeles: „Când ești în Roma, fă ce fac romanii”. Tot aici ar trebui luați în considerare și alți factori. De exemplu, unor cuvinte dintr-o limbă le pot lipsi corespondenții în altă limbă. Datorită culturii, unele cuvinte pot căpăta o importanță mai mare într-o anumită limbă. Spre exemplu, în limba arabă există mai mult de 6.000 de cuvinte folosite pentru descrierea unei cămile, a corpului acesteia sau a echipamentului utilizat. Atât limba română, cât și alte limbi ar fi, probabil, extrem de limitate pentru descrierea cămilei. În schimb, ar exista cu mult mai multe cuvinte pentru descrierea industriei, a comerțului sau a altor activități care au o altă importanță în aceste țări.

REFLECȚIE

- Schimb de idei și experiențe*: Blogul de promovare a culturii și identității, bliț-interviul cu reprezentanți ai diasporei, discuțiile cu profesorii la curs ar putea să contribuie la dezvoltarea educației interculturale. Opiniile, adunate și schițate într-un articol *Capacitatea de adaptare în altă societate*, pot fi prezentate la conferințele studentești.
- Studiu de caz*. Analiza formelor interne ale cuvintelor (motivarea), care contribuie la relevarea specificului etnolingval. Argumentarea unităților lexicale din limbile studiate, conform modelului (vezi Anexa 2).
- Tehnica celor 5 De ce?*, pornind de la ideea că *Germania* în limba germană e numită *Deutschland*, în franceză – *l’Allemagne*, în engleză – *Germany*, în spaniolă – *Alemania* etc. De ce? Credeți că această multitudine de denumiri reflectă o atitudine diferită față de statul german în diferite culturi? Argumentați.
- Interviul în trei trepte*. Identificarea specificului cultural. Interviewarea în echipă și selectarea echivalentelor în limbile germană, engleză, franceză, italiană, spaniolă. Rușii numesc omul curajos și puternic – *Илья Муромец*, monstrul – *Баба Яга*, piticul – *Мальчик-с-пальчик*, *Мал, да удал, Дюймовочка*.
- Investigația de grup*. Cercetarea fenomenului onomatopeic diferit. Completarea rubricii pentru onomatopeele din limba română (vezi Anexa 3).

EXTINDERE

- Blogul*. Crearea unor bloguri de promovare a baștinei prin reliefa specificului lingvistic

și folcloric și a influențelor provenite din zonele geografice. Utilizarea propriilor fotografii și secvențe video. Stabilirea strategiilor de comunicare, analiza stilului vorbirii, identificarea mijloacelor limbajului artistic care transfigurează realitatea din țara de baștină în cuvinte.

- b) *Eseu reflexiv*. Elaborarea eseului *Cultura se învață și se transmite de la o generație la alta*.
- c) *Referat*. Elaborarea referatului *Specificul cultural reflectat în bancuri și glume/Specificul cultural al publicității*.
- d) *Publicații*. Elaborarea și publicarea în Revista studentească USARB sau în mass-media (locală, națională) a produselor ce reflectă atitudinea vorbitorului în raport cu identitatea lingvistică și culturală proprie.

Tema 5. VARIABILE ȘI DIFERENȚE CULTURALE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să analizeze exigențele literaturii de specialitate vizavi de diferențele interculturale;
- să compare conceptele de *individualism* și *colectivism*;
- să definească noțiunile de *etnocentrism* și *alteritate*;
- să caracterizeze diferențele gender ca fenomen de anxietate socială.

Unități de conținut:

- Context înalt (High Context) și context jos (Low Context)
- Individualism vs. colectivism
- Distanța puterii (Power Distance)
- Genul (Gender)
- Conceptele de *realitate* și *inteligență*
- Habitudinile privitoare la hrană
- Etnocentrism vs. alteritate

Termeni-cheie: *etnocentrism, individualism, nesiguranță, gender, distanța puterii.*

EVOCARE

- a) *Cubul*. Actualizarea informației vizavi de variabilele și diferențele culturale și sistematizarea acestora. Definirea sintagmei „diferențe culturale”. Compararea diferențelor culturale în baza celor studiate la cursurile de *Civilizația țărilor, Elemente de folclor* etc. Asocierea fiecărui subiect declanșat în grup cu o situație trăită. Analizarea exemplelor de diferență culturală. Aplicarea celor enunțate într-un eseu (5 enunțuri). Aprecierea argumentativă a caracteristicilor culturale diferențiate.
- b) *Jurnalul triplu*. Corespondența studentului cu profesorul și discutarea subiectului *Diferențe de gen* în baza documentelor afișate/enunțate (https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/63351; https://www.academia.edu/4941757/Comunicare_Interculturala).

Completarea agendei cu notițe paralele în trei rubrici:

Citatul și comentariul studentului	Gânduri rezultate din discuții postlectorale	Întrebările studentului și sugestiile profesorului

REALIZARE A SENSULUI

- Manuscrisul pierdut*. Deschiderea altor perspective asupra problemei *Distanța puterii și diferențele culturale*, despre care s-a scris parțial mai sus, în eseul de 5 enunțuri. Completarea eseului anterior, simularea următoarei situații: s-a pierdut manuscrisul, deci el trebuie reconstituit. Restituirea și compararea textelor modificate din eseul de 5 enunțuri în text argumentativ.
- Pânza discuției*. Argumentarea antidiscriminării gender în societatea democratică. Aprecierea gândirii critice și monitorizarea comentariilor/opiniilor vizavi de subiectul *Gender*. Elaborarea grilei pentru *Pânza discuției* de către profesor: Este adevărat că o persoană de genul feminin are mai puține șanse de angajare în câmpul muncii? Da (argumente); nu (argumente).

REFLECȚIE

Jurnalul dublu. Autoevaluarea cunoștințelor vizavi de „colectivism vs individualism” și racordarea celor vizionate la trăirile proprii. Vizionarea următoarelor filme documentare, în funcție de limba vorbită de student, și completarea individuală a tabelului.

- Collectivism and Individualism Explained by G. Edward Griffin (https://www.youtube.com/watch?v=xqmBesHL_Es)
- Mooji: Le monde comme reflet de la conscience individuelle et collective (<https://www.youtube.com/watch?v=kb1VcXIJCCw>)
- Individualismus und Kollektivismus | Sozialpsychologie mit Prof. Erb (<https://www.youtube.com/watch?v=GQXTEEHyARK>)

Nr.	Identificați ideile principale din secvențele video	Comentați ideile
1.		

EXTINDERE

Flashmob. Organizarea flashmob-ului *Problema gender – respectăm și cerem respect*, în urma vizionării și discutării filmului documentar (<https://moldova.europalibera.org/a/despre-rolul-femeii-in-politica-si-societate-punct-si-de-la-capat/28577646.html>).

Tema 6. PLURILINGVISMUL ÎN SOCIETATEA CONTEMPORANĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească noțiunile-cheie: *plurilingvism, globalizare lingvistică, anglicism, comunicare interromanică*;

- să analizeze aportul limbilor romanice la tezaurul lexical general european;
- să caracterizeze comunicarea intergermanică și utilizarea anglicismelor/germanismelor etc.;
- să argumenteze importanța plurilingvistului în societatea contemporană în contextul globalizării.

Unități de conținut:

- Plurilingvistul – precizări conceptuale
- Comunicarea interromanică
- Comunicarea intergermanică
- Aportul limbilor romanice la tezaurul lexical general european
- Utilizarea anglicismelor
- Mondializare, globalizare, regionalizare
- Globalizarea lingvistică

Termeni-cheie: *plurilingvism, intercultural, anglicism, interromanic, intergermanic, mondializare.*

EVOCARE

Clustering. Examinarea procesului plurilingvistului și stabilirea elementelor neologice (anglicismelor, germanismelor etc.) în diverse situații de comunicare. Prezentarea grafică a informației, utilizând dicționarele explicative. Notarea subiectului *Plurilingvism* în centrul clusteringului presupus. Înscriserea informației lansate de studenți în variante laconice. Marcarea conexiunilor între cuvintele-cheie *plurilingvism, globalizare, mondializare, comunicare interculturală* etc. și argumentarea legăturii stabilite.

REALIZARE A SENSULUI

Eu realizez. Aplicarea cunoștințelor lexicale și lexicografice și identificarea anglicismelor în ziare și anunțuri online/exemplificare. Analizarea utilizării anglicismelor și aprecierea plurilingvistului în societatea contemporană. Completarea tabelului cu echivalentele din limba română.

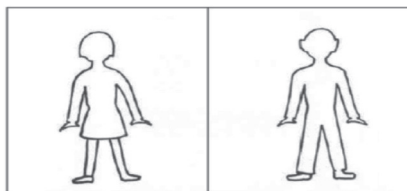
Anglicism	Varianta română și explicația termenului	Informație suplimentară din ziare și anunțuri online/exemplificare
Job		
Shop		
Supermarket		
Star		
Sale		
Discount		
Brand		
Staff		
Dealer		
Brocker		
Lobby		
Manager		

REFLECȚIE

- a) *Curcubeul de cuvinte*. Stimularea competențelor de redactare și de identificare lingvală. Redactarea unui minighid plurilingval de conversație pentru un student din altă țară, în baza jocului. Notarea cuvintele străine pe foi aparte, cu diferite culori, în funcție de limba de proveniență (cu albastru – anglicismele, cu roșu – germanismele etc.), extrase din anunțuri, bloguri, pagini web etc. Fiecare student are cel puțin 3 cuvinte scrise și explicate colegilor din grup. Evitarea repetării acestor termeni și alcătuirea enunțurilor. Prezentarea minighidului plurilingval de către fiecare grup.
- b) *Narațiunea piramidei*. Determinarea și caracterizarea trăsăturilor specifice unei limbi. Explicarea modului de completare a piramidei: evidențierea a 8 rânduri și scrierea informației solicitate de sus în jos pe una dintre fețele piramidei:
- Adăugați o limbă vorbită de dvs.
 - Confirmați moștenirea limbii: cine vorbește această limbă în familie.
 - Formulați, în limita de 3 cuvinte, caracteristicile acestei limbi.
 - Descrieți în 4 cuvinte semnificative problemele cu care se confruntă limba sau vorbitorii acestei limbi.
 - Notați numele a 5 lingviști care au cercetat această limbă.
 - Identificați 6 cuvinte care se scriu și se pronunță identic în alte limbi.
 - Scrieți un enunț din 7 cuvinte în care sunt întâlnite diacritice proprii doar limbii analizate.
 - Descrieți, în limita a 8 cuvinte, soluționarea discriminării altor limbi în societatea contemporană.

EXTINDERE

- a) *Investigația de grup*. Lectura individuală și analiza unor articole din ziare, chat-uri, blog-uri și vlog-uri tematice, forumuri de idei în presă reală/virtuală (online sau simulată) din perspectiva mondializării, regionalizării.
- b) *Portretul limbilor în corpul tău*. Identificarea și aprecierea plurilingvismului în baza unui desen. În schița alăturată, corpul uman conține limbile vorbite. Indicați limbile, poziția lor în corp, identificându-le printr-un semn caracteristic, simbol, culoare etc. Prezentarea desenelor și compararea acestora. Determinarea și caracterizarea trăsăturilor specifice unei limbi.

Tema 7. TOLERANȚĂ ȘI APLICAREA INTERCULTURALISMULUI ÎN ȘCOALĂ

Obiective:**Studentii vor urma:**

- să definească fenomenele: *toleranță, identitate, comportament tolerant*;

- să analizeze relevanța toleranței și aplicarea interculturalismului în instituțiile universitare și preuniversitare din Republica Moldova;
- să compare toleranța interetnică în diferite contexte: în țară, în afara țării;
- să caracterizeze toleranța în raportul profesor-elev/profesor-student;
- să argumenteze rolul toleranței în dezvoltarea personală și în îmbogățirea orizontului cultural.

Unități de conținut:

- Toleranță, identitate și globalizare
- Toleranța interpersonală și interetnică în comunitate
- Toleranța profesor-elev. Formarea atitudinii tolerante și a comportamentului tolerant

Termeni-cheie: *toleranță interpersonală, toleranță interetnică, atitudini și comportamente interculturale, democratizare.*

EVOCARE

- a) *Graficul conceptual.* Definirea și analizarea toleranței în instituțiile de învățământ. Studiarea în grup a informației din revista *Didactica Pro...* (http://www.prodidactica.md/revista/revista_26.pdf), dedicată *Educației pentru toleranță*. Selectarea și prezentarea unui articol științific, identificând structurile argumentative privind importanța fenomenului studiat, exersând abilitățile de gândire critică în grup, punctând argumentele într-un tabel comun. Completarea tabelului.

Toleranța înseamnă	Intoleranța înseamnă	Completări din articolul științific/citate/definiții etc.

- b) *Brainsketching.* Detalierea și identificarea caracteristicilor toleranței prin activarea inteligenței spațiale, nu doar a celei lingvistice. Desenarea individuală a imaginii „Doamne Toleranța” și completarea desenului de către vecinul din dreapta, foile fiind deplasate în câteva runde. Colectarea schițelor, analizarea lor și propunerea unei schițe comune.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Pagina de jurnal.* Caracterizarea toleranței și formarea atitudinii tolerante în instituțiile de învățământ. Prezentarea ilustrativă (grafice, argumente, texte etc.) sub formă de pagină de jurnal *Portretul – robot al școlii democratice privită prin ochelarii toleranței*.
- b) *Freewriting.* Acumularea ideilor, sistematizarea gândurilor și formarea abilității de a fi tolerant. Comentarea următoarei ipoteze: „Strâns legate de cetățenia europeană activă, plurilingvismul, toleranța și interculturalitatea sunt, prin urmare, o componentă fundamentală a identității europene”.

REFLECȚIE

- a) *Gândește – Perechi – Prezintă*. Antrenarea perechilor formate în dialogul intercultural prin prisma propriei experiențe: mobilități academice, școli de vară, vizite în afara țării. Prezentarea reciprocă a informației ce ține de toleranța din alte culturi. De exemplu:
- În Germania, lumea este foarte diversă, atât în familie, la școală, în universitate, cât și în stradă. Toți trăiesc alături de oameni diferiți ca etnie, limbă, cultură, aspect fizic sau religie.
 - În Italia...
 - În Franța...
- Prezentarea în fața întregii asistențe a alocuțiunii comune despre toleranță. Discutarea problemelor întâlnite în afara țării.
- b) *Cinquain*. Descrierea și generalizarea fenomenului *toleranță* și încurajarea aplicării toleranței. Lecturarea următoarei afirmații: „Înțelegerea celui alt presupune trecerea de la simpla tolerare la acceptarea și celebrarea bogăției diversității conținute în fiecare dintre noi”. Scrierea unei poezii din cinci versuri, precum urmează:
- 1 substantiv cu statut de titlu;
 - 2 adjective determinative pentru titlu;
 - 3 verbe, predicate pentru acel substantiv;
 - 4 cuvinte semnificative pentru tema afirmației;
 - 1 substantiv, sinonim cu primul, în contextul toleranței.

EXTINDERE

- a) *Eseu de sinteză*. Elaborarea unui eseu de sinteză *Toleranța – cheia unității prin diversitate*.
- b) *Expoziții foto*. Organizarea unei expoziții foto dedicată Zilei toleranței în lume.
- c) *Site educațional*. Crearea unui site dedicat fenomenului *toleranță interetnică*, în care să fie accesate și descărcate interviuri, documente, fotografii și/sau filmulețe realizate la temă.

Tema 8. SPAȚIUL ȘI TIMPUL ÎN COMUNICAREA INTERCULTURALĂ**Obiective:****Studentii vor urma:**

- să definească noțiunile-cheie: *mental, viziune etnolingvală asupra lumii*;
- să compare diverse culturi în funcție de viziunea asupra timpului și spațiului;
- să modeleze interacțiuni interculturale, directe sau mediate, cu persoane care au apartenențe culturale diferite.

Unități de conținut:

- Proxemica
- Percepția și utilizarea spațiului
- Comportamentul proxemic și cultura
- Cronemica. Timpul ca element cultural

- Variabile culturale ale timpului: monocrome și policrome

Termeni-cheie: *mental, viziune etnolingvală asupra lumii, proxemică, cronemică, monocronie, policronie.*

EVOCARE

- a) *Tehnica 6 De ce?* Relevarea viziunii spațiului la români – ca *loc*. Afirmăția: „Spațiul conservă cenușa momentelor în urne funerare numite locuri” (Ștefan Augustin Doinaș).
- b) *Lanțuri asociative.* Identificarea structurii nucleare etnice a conceptului de *timp*, ceea ce transcende modelul de *timp* este o universalie culturală în baza metodei psiholingvistice a experimentului asociativ (prin relevarea asociațiilor verbale existente în conștiința umană, Cf. Trinca, *Timpul etnic românesc (în baza experimentului asociativ)*: 1) alegerea din lista propusă a trei termeni asociați cu ideea de *timp*: *organizare, relaxare, stres, bani, vacanță, familie, țigară, muncă, viitor, motivație, competiție, mâncare, calendar, ceas, mișcare, trecut, obligații*; 2) confruntarea listei proprii cu cea a colegilor și explicarea cauzei distincțiilor stabilite; 3) alegerea a trei termeni care nu s-ar asocia cu ideea de *timp*. Argumentarea și explicarea.

REALIZARE A SENSULUI

Brainsketching în 3 grupuri. Notarea pe poster a argumentelor în vederea conștientizării percepției specifice a timpului într-o anumită cultură. Argumentarea ideii că timpul constituie un element important al viziunii despre lume.

Grupul 1. Cercetătorul Wersig consideră că, pentru conștientizarea percepției timpului într-o anumită cultură, trebuie de luat în calcul următoarele componente:

- *liniaritatea*: timpul trece;
- *monotonia*: trecerea timpului este mereu la fel;
- *ireversibilitatea*: ce a trecut nu mai poate fi întors;
- *continuitatea și cauzalitatea*: antecedentul implică ulteriorul;
- *direcționalitatea*: trecerea timpului are sens implicit;
- *sincronizarea*: în toate sferile vieții sociale funcționează același timp;
- *cumularea*: timpul cumulează tot și crește continuu.

Grupul 2. O. Weggel relevă trei diferențe de interpretare a timpului în cultura din Asia și Africa:

- după formă: timpul este nu liniar, dar ciclic;
- după dimensiune: timpul se arată nu ca o cantitate scalară, ci ca un discontinuum, în care momentele agreabile alternează cu cele dezagreabile. Primele trebuie valorificate, iar cele din urmă – evitate;
- după conținut: timpul nu este o unitate abstractă, ci una concretă – altfel zis, un proces trăit, valorificat la sărbători anuale și lucrări sezoniere.

Grupul 3. Ținând cont de faptul că în multe culturi, cel puțin în cele europene și nord-americane, timpul e segmentat în trei părți – *trecut, prezent și viitor*, putem considera aceasta drept universalie? Enumerarea aspectelor importante ale viziunii etnolingvale a *timpului* la români.

REFLECȚIE

- a) *Harta conceptuală*: Lecturarea articolului (Trinca L., „*Geografia mentală la români și ruși*) și relevarea specificului percepției spațiului la români în raport cu alte popoare, pornind de la noțiunile *mental, geografie, geografie mentală* (vezi Anexa 4).
- b) *Eseu structurat*. Redactarea unui eseu scurt, utilizând cei trei termeni aleși anterior pentru a exprima opinia în legătură cu: varianta 1 – modul de percepere a timpului; varianta 2 – modul de nepercepere a timpului.
- c) *Pagina de jurnal*. Alegerea unei expresii și descrierea unei experiențe personale, în care drept concluzie ar putea fi utilizată această expresie: „Vom trăi și vom vedea”; „Mai vedem noi”; „Văzând și făcând”; „Face planul ca țiganul”; „Nu aduce anul ce aduce ceasul”; „Prețuiește ce ai azi, căci mâine s-ar putea să pierzi”. Evidențierea dimensiunii culturale cu privire la orientarea temporală în cultura română.
- d) *Gândește – Perechi – Prezintă*. Identificarea diferențelor esențiale dintre societățile orientate pe termen scurt și cele orientate pe termen lung, analizând tabelele (vezi Anexa 5).

Tema 9. STILURI CULTURALE DE COMUNICARE**Obiective:****Studentii vor urma:**

- să recunoască diverse stiluri de comunicare;
- să argumenteze rolul diverselor stiluri culturale în dezvoltarea personală și în îmbogățirea orizontului cultural;
- să experimenteze diverse stiluri culturale în interacțiunile cu persoane ce au apartenențe culturale diferite.

Unități de conținut:

- Diferențe comunicative induse cultural
- Corelații între variabilele culturale și stilurile comunicative
- Rolul limbii în comunicare

Termeni-cheie: *variabile culturale, diferențe culturale, alteritate.*

EVOCARE

- a) *Dialogul controlat*. Justificarea existenței termenului de *mentalitate și caracter național*. Definirea și relevarea domeniilor de aplicabilitate, în contextul caracterului schimbător al dispozițiilor sociale.
- b) *Brainstorming*. Argumentarea axiomei: „Cultura reprezintă materia primă valorificată în limbaj”, analizând afirmația (vezi Anexa 6).
- c) *Cinquain*. Definirea conceptului de *cultură*.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Discuția ghidată.* Urmărirea interacțiunii dintre stilul cultural *propriu străin*, pe de o parte, și *identitatea culturală*, pe de altă parte. Având în vedere diverse stiluri culturale, identificarea unor exemple elocvente din experiența personală în care interlocutorii: 1) țin cont de diferențele culturale; 2) neglijează conștient diferențele culturale; 3) neglijează inconștient normele socioculturale admise într-o cultură lingvistică. Analiza acestora, în baza unor date științifice.
- b) *Argument în patru pași.* Argumentarea veridicității/nonveridicității ideii că imaginea etnolingvală poate fi dezvăluită prin metoda cantitativă aplicată originii vocabularului, în baza cercetărilor întreprinse de către lingvistul rus V. Titov, care, făcând uz de metode cantitative pentru studierea limbilor latină, italiană, spaniolă, română, franceză, portugheză, scoate în relief un nucleu al sistemului lexico-semantic al limbilor în cauză. Precizarea parametrilor ce ar trebui luați în calcul.
- c) *Schimbă perechea.* Relevarea conotațiilor culturale ale etnonimelor ruse și americane: *иван; франтишек; фрии; Джон Булл; Дядя Сэм; макаронник; цыганочка; немочка; янки; лягушатник; mick; jeff; John Henry; Johnny; chilli eater; pepper belly; Gyppo.* Identificarea unor asemenea conotații în cazul etnonimelor românești.
- d) *Brainwriting.* Explicarea conotațiilor culturale ale etnonimelor ruse – *francez, neamț, ucrainean, evreu, sârb, italian, caucazian*, americane – *afro-american, chinez, japonez, italian, evreu, spaniol.* Alcătuirea unei liste valabile pentru limba română.

REFLECȚIE

- a) *Discuții la carusel.* Stabilirea parametrilor ce contribuie la crearea viziunii etnolingvale asupra lumii la purtătorii culturii respective. Identificarea parametrilor în funcție de care se caracterizează o cultură. Interpretarea discrepanțelor, analizând următoarele realități: 1) Un locuitor al orașului reține cu multă ușurință nume de străzi, dar nu poate diferenția animalele în turmă. Locuitorii mediului rural, din contra, diferențiază foarte simplu animalele, dar nu pot descrie o stradă a orașului modern. De ce? 2) În Vest, casele, străzile și alte obiecte au colțuri și linii, cu toate că în natură unghiuri drepte se atestă foarte rar. Casele triburilor africane nu au colțuri, iar pereții sunt rotunjiți. De ce? 3) Pentru nemți, culoarea roșie simbolizează dragostea, verdele – speranța, albastrul – devotamentul, negrul – doliul. În cultura chineză, mireasa purta rochie de un roșu aprins și verde, văduva – rochie din stofă nealbită, servitoarea – rochie de albastru închis. 4) Englezii evită contactul tactil în comunicare, în timp ce în România, Asia, Rusia, precum și în unele regiuni din Africa, contactul tactil este unul des utilizat.
- b) *Studiu de caz.* Relevarea distincțiilor dintre diverse stiluri culturale: La orele de limbă străină, profesorul – american – le-a propus studenților români, în calitate de exercițiu, redactarea unor texte publicitare pentru articole vestimentare, vin ș.a. La prima etapă, experimentul a avut succes, până în momentul când profesorul le-a propus ca obiect de publicitate azilul de bătrâni. Lecția a fost un eșec. Analiza cauzelor eșecului, având în vedere faptul că studenții au acumulat suficiente competențe lingvistice și comunicative pentru a realiza

sarcina. Argumentarea cauzelor de ce exercițiul "publicitatea pentru azilul de bătrâni" le-a provocat studenților un șoc. Stabilirea tipului de eșec: pedagogic, metodic, intercultural, lingvistic.

EXTINDERE

- a) *Flashmob*. Rolul limbii în comunicare și dialogul intercultural.
- b) *Eseu structurat*. Redactarea unui spot publicitar.

Tema 10. CULTURA ROMÂNĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să descrie valorile culturii române;
- să caracterizeze elementele culturii naționale;
- să compare valorile culturii române cu cele ale altor popoare, în funcție de variabilele și diferențele culturale.

Unități de conținut:

- Valorile culturii române
- Stilul de a vorbi al românilor
- Datini și obiceiuri
- Turismul rural și urban

Termeni-cheie: *eclectism, adaptare, mimetism, ambivalență.*

EVOCARE

- a) *Discuție Panel*. Discutarea, în panel, pornind de la afirmația: „Pentru a supraviețui într-o lume multiculturală, este esențială înțelegerea propriilor valori culturale, iar apoi a valorilor culturale ale celor cu care trebuie să cooperezi.”
- b) *Interviu*. Interviewarea reciprocă pentru a afla ce semnifică valorile în viața fiecăruia. Enumerarea a 5 lucruri, în ordinea priorităților; identificarea a 3 colegi care au opțiuni asemănătoare. Discutarea și întocmirea hărții cu valorile prioritare. Afișarea și compararea cu ale altor colegi.

REALIZARE A SENSULUI

Joc de rol. Călătoriți pe mare împreună cu soția, copilul și mama dvs. Vasul are probleme și începe să se scufunde. Sunteți singurul din familie care știe să înoate și nu puteți salva decât o persoană. Pe cine ați salva? (McCaffrey J.A., Hafner C.R. When Two Cultures Collide: Doing Business Overseas. In: Training and Development Journal, 39, nr. 10, 1985, pp. 27-29). Argumentați opțiunea.

Această întrebare a fost adresată unui grup de bărbați din Asia și din SUA. În SUA, 60% au răspuns că și-ar salva copilul, 40% – soția și niciunul nu și-ar salva mama. În țările din Asia, 100%

au răspuns că și-ar salva mama. Motivul? Oricând se pot recăsători și să aibă mai mulți copii, dar mama este unică.

Comentați alegerea, reperând sistemele de valori ale celor două grupuri prezentate. Analizați dacă ambele grupuri sunt orientate către familie și dacă perspectiva coincide: se pare că americanii acordă o valoare mai mare unității familiei prezente, în timp ce pentru asiatici, înaintașii valorează mai mult. Ce credeți dvs.? Care e perspectiva culturii române? Argumentați răspunsul, ținând cont și de expresiile frazeologice românești: „Unde-s doi, puterea crește”, „Frate, frate, dar brânza-i pe bani”.

REFLECȚIE

Brainsketching în 4 grupuri, în vederea estimării poziției culturii române, folosind ca reper unități lexicale sau expresii românești:

- 1) pe axa individualism/colectivism: hora/șezătoarea/apartamentul de bloc, prietenia/amiciția; noi și-ai noștri; aveți-vă ca frații; a fi în rândul lumii (cu lumea); a urma calea bătută (bătătorită); proverbe: „Ajută-ți părinții, că și ei te ajută”; „Necuviința fiului este rușinea tatălui”; „Prietenia este cel mai de preț lucru”; „Sângele apă nu se face”; „Unirea face fericirea” etc.;
- 2) pe axa masculinitate/feminitate: „Bărbatu-i capul, dar femeia gâtul”; „În casă la noi cântă cocoșul, nu găina”; „Bărbat fără femeie, cal fără frâu, femeie fără bărbat, barcă fără cârmă”; „Femeile sunt temelia educației în fiecare generație”;
- 3) privind distanța față de putere: „Egalitate, dar nu pentru căței”; „a-și peria șefii”;
- 4) privind gradul de acceptare a incertitudinii: „Nu da vrabia din mână pe cioara de pe gard”; „Ce-i în mână, nu-i minciună”; „Decât codaș la oraș, mai bine-n satul tău frunțaș” etc.

EXTINDERE

Eseu structurat

- Elaborarea eseului *Banul în viziunea românului*, ținând cont de proverbele, zicătorile, aforismele românești la subiect („Banul este ochiul dracului”, „Dai un ban, dar stai în față”, „Banii nu aduc fericirea”, „Ban la ban trage” etc.), precum și de sinonimele, inclusiv argotice, ale unității lexicale *ban* (*arginți, biștari, lovele, cash, capital, marafeți, parale, ort, gologani* etc.).
- Relevarea unor schimbări produse în cultura română ca rezultat al contactului cu o altă cultură.
- Elaborarea eseului despre cultura română, în baza opiniilor exprimate de Dimitrie Gusti, Simion Mehedinți, Mihai Ralea, Lucian Blaga, Nichifor Crainic, Dumitru Stăniloae, Mircea Eliade, Nicolae Iorga, Garabet Ibrăileanu, Mihail Sadoveanu, Ovid Densusianu, Eugen Lovinescu, Vasile Pârvan, Ion Pillat, Tudor Vianu ș.a.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Boldea I. Memorie, identitate și comunicare interculturală. În: The Proceedings of the International Conference „Communication, Context, Interdisciplinarity”. Section: Language and Discourse, 2, pp. 17-26. ISSN 2069 – 3389.

2. Cartaleanu T. Harta culturală a satului meu. Proiect interdisciplinar. În: Competența interculturală. Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015, pp. 51-59. ISBN 978-9975-61-814-4.
3. Chira O. Some observations regarding cultural taboos in Germany and the Republic of Moldova. In the Challenges of Communication Contexts and Strategies in the World of Globalism, Edited by: The Alpha Institute for Multicultural Studies, 2018, p. 88-94 ISBN: 978-606-8624-00-6.
4. Handrabura L., Goraș-Postică V. Educație pentru echitate de gen și șanse egale: Auxiliar didactic pentru profesori și elevi. Ed. a II-a, rev. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2016. 166 p. ISBN 978-9975-3013-2-9.
5. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. 208 p. ISBN: 973-46-1173-7.
6. Oprea I. Comunicare culturală și comunicare lingvistică în spațiul european, Iași: Institutul european, 2008. 455 p. ISBN: 978-973-611-560-8.
7. Rădulescu-Motru C. Etnicul românesc. Naționalismul. București: Albatros, 1996. 214 p. ISBN 973-24-0389-6 .
8. Trinca L. Imaginea etnică a românului sau etnostereotipuri (în baza experimentului asociativ). În: Creativitatea lingvală: de la semn la text, Colocviul Internațional „Filologia secolului al XXI-lea. Ediția a V-a”. Bălți: PIM, 2014, pp. 255-269. ISBN 978-606-13-2121-6.

Resurse Internet

1. Chelcea S., Ivan L., Chelcea A. Comunicarea nonverbală. Gesturile și postura. București: Comunicare.ro, 2005. Pe: <http://documents.tips/documents/comunicarea-nonverbala-septimiu-chelceapdf.html#> (vizitat: 10.06.2019).
2. Chira O. Problema discriminării lingvistice în discursurile multilinguale. Pe: <http://www.diacronia.ro/en/indexing/details/V4842/pdf> (vizitat: 19.09.2019).
3. Cummins J. Bilingvismul și însușirea unei a doua limbi. Pe: <http://altera.adatbank.transindex.ro/pdf/15/002.pdf> (vizitat: 11.05.2019)
4. Goraș-Postică V. (coord.) Competența interculturală. Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015. Pe: http://prodidactica.md/wp-content/uploads/2017/07/Competenta_Interculturala.pdf
5. Pascu R. Comunicarea interculturală. Sibiu: Ed. Universității „Lucian „Blaga”, 2007. Pe: <http://sxaduo.ro/cursuri/științele-comunicării/comunicare-interculturala-377164> (vizitat: 19.06.2019).
6. Rîmbu N. Comunicarea interculturală. Pe: <https://ru.scribd.com/doc/33220230/Comunicare-interculturala> (vizitat: 12.06.2019).
7. Sîrbu I. Aspecte ale traducerii umorului. Studiu de caz: Trei într-o barcă (Fără a socoti și câinele) și Trei pe două biciclete de J. K. Jerome.) Teză de doctorat. Pe: https://www.ugal.ro/files/doctorat/sustineri/2018/02_08_rezumat_teza_romn_Pusnei.pdf
8. Șerbănescu A. Cum gândesc și cum vorbesc ceilalți. Prin labirintul culturilor. Iași: Polirom,

2007. 408 p. ISBN 973-46-0890-4.
9. Trinca L. „Geografia mentală” la români și ruși. Pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/45061 (vizitat: 10.06.2019).
 10. Trinca L. Timpul etnic românesc (în baza experimentului asociativ). Pe: http://libruniv.usarb.md/xXx/reviste/arta/continut/arta23/Lilia_Trinca.pdf (vizitat: 18.09.2019).
 11. Varennes F. de. Egalitate și non-discriminare: principii fundamentale ale drepturilor lingvistice minoritare. Pe: https://www.academia.edu/12939521/Egalitate_și_non-discriminare_principii_fundamentale_ale_drepturilor_lingvistice_minoritare (vizitat: 10.09.2019).

ANEXA 1

Identitate națională

Românii se autodefinesc ca fiind „ospitalieri, veseli, credincioși, sensibili, talentați, hâtri, așezați, molcomi, cumpătați”. „Leneși, săraci, violenți, alcoolici, afemeiați, nespălați, needucați” sunt doar câteva dintre calitățile atribuite românilor de către reprezentanții altor etnii.

Romanul mitic-baladesc *Baltagul* se deschide cu o parabolă despre obârșia popoarelor, un eveniment petrecut *illo tempore*, atunci când Dumnezeu „a pus rânduială și semn fiecărui neam”. Printre cei invitați la „scaunul împărăției”, pe lângă țigan, ungur, jidov, turc ș.a., se aflau și muntenii, care nu-și doreau decât „stăpâniri largi, câmpuri cu holde și ape line”. Dat fiind faptul că ajunseseră ultimii la împărțirea darurilor divine, ei nu au mai apucat nimic din acestea, iar, drept recompensă, Dumnezeu le-a zis că le poate da doar „o inimă ușoară, ca să vă bucurați cu al vostru. Să vă pară toate bune, să vie la voi cel cu cetera, și cel cu băutura, și s-aveți muieri frumoase și iubite” (M. Sadoveanu, *Baltagul*).

M. Sadoveanu reușește să surprindă realist, obiectiv, fără lirism trăsăturile definitorii pentru români: „Locuitorii aceștia de sub brad sunt niște făpturi de mirare. Luți și nestatornici ca apele, ca vremea; răbdători în suferinți ca și-n ierni cumplite, fără griji în bucurii [...], plătându-le dragostea și beția, și datinile lor de la începutul lumii, [...] mai cu samă stau ei în fața soarelui c-o inimă ca din el ruptă: cel mai adesea se dezmiardă și lucește – de cântec, de prietenie” (*ibidem*). (L. Trinca, *„Imaginea etnică” a românului sau etnostereotipuri*).

De asemenea, considerăm demnă de a fi luată în seamă și piesa lui Matei Vișniec *Despre sexul femeii – câmp de luptă în războiul din Bosnia*, unde autorul se pronunță în felul următor pe marginea problemei în discuție: „Îmi plac românii. ...Sunt singurul popor latin din regiune..., sunt puțin cam prea fataliști, totuși se dau după cum bate vântul, mereu de partea învingătorilor, și chiar limba lor e împănată de cuvinte slave” (M. Vișniec).

ANEXA 2

Specificul etnolingval ce transpare din forma internă a cuvintelor

Un exemplu elocvent este nominatemele *ghiocel*. Această plantă a impresionat prin forma sa și, respectiv, i s-a zis *ghiocel* (derivat de la *ghioc*). Rușii au dorit să evidențieze modul de apariție a ghiocelului – *подснежник* („de sub zăpadă”). Francezii au considerat important de a sublinia că planta se ivește de sub zăpadă, răzbind prin ea, adică, străpungând-o și au denumit-o, prin urmare, *perce-neige* (*percer* „a străpunge” și *neige* „zăpadă”). Pentru nemți, ghiocelul seamănă cu un clopoțel (*Schneeglöckchen*

“clopoțel de zăpadă”). Englezii asociază această plantă cu o picătură de zăpadă, „rămasă” odată cu încălzirea timpurie a vremii, spunându-i *snowdrop* (*snow* “zăpadă” și *drop* “picătură”).

Lăcrimioară este un derivat de la lacrimă, fapt ce se explică, mai curând, prin florile gingașe ale acesteia, care seamănă cu niște picături de lacrimi. Germanii relevă timpul de apariție și de înflorire, precum și forma florilor, care seamănă cu niște clopoței, zicându-i *Maiglöckchen* (*Mai* “luna mai” și *Glöckchen* “clopoțel”), iar englezii au considerat important locul apariției, spunându-i *lily of the valley* (*lily* desemnează numele oricărei plante, iar *valley* înseamnă “vale, vâlcea”). Fiind o plantă cu floricele aromate, francezii au numit-o *muguet* (*mugue* „miros”; “substanță odorantă”).

Originea nominatemeului *curcubeu* în limba română este necunoscută, forma lui internă fiind “netransparentă”, în comparație cu corespondențele ei interlinguale. Astfel, în franceză se utilizează compusul *arc-en-ciel* „arc pe cer”, forma curcubeului semănând cu un arc colorat “aruncat” pe cer. Așa cum acest “arc” apare atunci când “ploaie cu soare”, englezii și nemții l-au numit *rainbow* (*rain* “ploaie”, *bow* “arc”) și, respectiv, *Regenbogen* (*Regen* “ploaie” și *Bogen* “arc”).

ANEXA 3

Specificul etnolingval al onomatopeelor

Animale	Limbile				
	RUSĂ	GERMANĂ	ENGLEZĂ	FRANCEZĂ	ROMÂNĂ
Câine	гав-гав	Wau wau	Uuff-ufff	Wouah-wouah Wouf-wouf	
Pisică	мяу-мяу	Miau miau	Meu-meu	Miaou-miaou	
Broască	ква-ква	Quak quak	Rribbit	Coa-coa, Croat-Croat	
Cocoș	Ку-ка-ре-ку	Kikeriki	Coc-a-dudl-du	Co-co-ri-co	

ANEXA 4

Geografia mentală

Conform ipotezelor emise în geografia mentală, o ramură științifică preocupată de reprezentarea mentală a spațiului, imaginea spațiului în mintea umană nu este strict motivată funcțional, ci este suplinită cu elemente simbolice, cu afectivitate și valori personale. Altfel zis, experiența de viață imprimă pe harta mentală a fiecărui individ spații având încărcătură simbolică, precum ar fi locul natal, strada copilăriei, locul unei experiențe inedite, locul de veci al unui om drag, spațiul pierdut etc. „Orice cultură poate fi caracterizată de un set specific de „hărți cognitive”, care definesc experiența și servesc la orientarea comportamentului membrilor culturii respective” (Terzea-Ofrim). Problema spațiului, după cum menționează Ernest Bernea, și modul de reprezentare a lumii în care această problemă își are originea și dezlegarea „ia forme de o mare însemnătate pentru înțelegerea fenomenului românesc în datele sale etnice, în general, și în cele etnografice, în special” (Bernea).

Fiecare om realizează segmentarea teritorială în mod propriu, făcând uz de criteriile proprii. Or, în afară de subsistemul proceselor de cunoaștere, psihicul uman mai conține un subsistem energetic,

aparținând personalității, de aceea nu sunt generate de utilitatea imediată, ci de criterii de ordin afectiv, ceea ce implică și un proces evaluativ. Astfel, toate valorile conferite spațiului se acumulează în mental în urma experiențelor noastre, precum și a cunoștințelor noastre sau ca rezultat al manipulării prin mass-media (ultima, în special în cazul locurilor pe care nu le-am văzut în mod direct).

Geografia mentală studiază modalitățile de percepție a spațiului, fiind o disciplină aflată la intersecția între psihologie (or, percepția e o noțiune ce aparține domeniului psihologiei) și geografie (Trinca, „*Geografia mentală la români și ruși*”).

ANEXA 5

Diferențe culturale

Norma generală și familia

ORIENTARE PE TERMEN SCURT	ORIENTARE PE TERMEN LUNG
<ul style="list-style-type: none"> • Bătrânețea e o perioadă nefericită, dar începe târziu • Presiune socială pentru a cheltui • Eforturile trebuie să conducă la rezultate rapid • Preocupare pentru obligațiile sociale și cele care decurg din statut • Respect pentru tradiții • Preocupare pentru stabilitate personală • Căsătoria e un aranjament moral • Traiul împreună cu socrii e o sursă de neazuri • Modestia e doar pentru femei • Copiii primesc cadouri de dragul amuzamentului și al câștigării afecțiunii 	<ul style="list-style-type: none"> • Bătrânețea e o perioadă fericită și începe devreme • Cumpătare, economisirea resurselor • Perseverență, eforturi susținute pentru rezultate care apar încet • Acceptarea de a te subordona unui scop • Respect pentru situația concretă • Preocupare pentru capacitatea de adaptare • Căsătoria e un aranjament pragmatic • Traiul împreună cu socrii e normal • Modestia e atât pentru bărbați, cât și pentru femei • Copiii primesc cadouri de dragul educației și al dezvoltării

Modurile de gândire

ORIENTARE PE TERMEN SCURT	ORIENTARE PE TERMEN LUNG
<ul style="list-style-type: none"> • În muncă, valorile principale sunt libertatea, drepturile, împlinirea și gândirea independentă • Importanța profiturilor din anul în curs • Managerii și muncitorii se află în tabere diferite • Meritocrație, recompensă în funcție de capacitate • Devotamentul personal variază în funcție de nevoile afacerii • Există linii călăuzitoare privind ce e bine și ce e rău • Gândire analitică 	<ul style="list-style-type: none"> • În muncă, valorile principale sunt învățarea, cinstea, capacitatea de adaptare, responsabilitatea și disciplina autoimpusă • Importanța profiturilor de peste zece ani • Managerii-proprietari și muncitorii împărtășesc aceleași aspirații • Nu sunt de dorit mari diferențe economice și sociale • Investiții în rețele de relații personale de lungă durată • Ce e bine și ce e rău depinde de împrejurări • Gândire sintetică

ANEXA 6**Viziunea etnolingvală**

A devenit deja *communis opinio* că experiența empirică a unui popor este sedimentată în limbă. Limba fixează și sintetizează de-a lungul timpului informația despre existența culturii unui popor. Faptele culturale se cristalizează, în speță, în vocabular, dar și în structura gramaticală a limbii, întrucât aceasta reflectă modul de a gândi și de a se poziționa în raport cu realitatea imediată. Bineînțeles, actualmente, fenomenul de sintetizare a experienței culturale a poporului este temperat în contextul așa-numitului proces al globalizării, în care cramponarea de o anume cultură națională se consideră un anacronism. Cu toate acestea, azi este deja acreditată ideea că „în virtutea esenței sale, limba furnizează individului cadrul ce-i susține «imaginea lumii», exprimând, așa cum preciza (în același context) Humboldt, „spiritul popoarelor”. În același timp, limba constituie totdeauna un mod de „a locui în lume”.

(Sursa: Trinca L. Timpul etnic românesc (în baza experimentului asociativ). În: Artă și educație artistică, revistă de cultură și practică educațională, nr. 1 (23), Bălți, 2014. ISSN: 1875-0445, pp. 20-27)

Modul *Educație interculturală* la unitatea de curs *Pedagogie*

Autor: Tatiana ȘOVA

Tema 1. EDUCAȚIE INTERCULTURALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească terminologia specifică educației interculturale;
- să identifice etniile conlocuitoare din localitate, din țară și tezaurul lor cultural;
- să argumenteze necesitatea respectării principiilor și promovării valorilor educației interculturale;
- să determine relevanța educației interculturale pentru dezvoltare personală și profesională.

Unități de conținut:

- Deschiderea față de diversitate și arta conviețuirii
- Principii și valori ale educației interculturale
- Relevanța educației interculturale pentru dezvoltare personală și profesională

Termeni-cheie: *educație interculturală, pedagogie interculturală, diversitate culturală, comunitate interculturală, dialog intercultural.*

EVOCARÉ

Alfabetul salutului. Crearea comunității de învățare. Salutarea colegilor prin *Alfabetul salutului*, folosind în mesaj calități ale unei persoane interculturale.

REALIZARE A SENSULUI

- Discurs oral.* Elaborarea și prezentarea discursurilor orale cu utilizarea terminologiei specifice educației interculturale, în baza informației din Glosarul de termeni (vezi p. 113) Continuarea enunțului „Din definiția conceptelor, am înțeles...”
- Argumente pe cartele.* Lecturarea informației cu referire la specificul pedagogiei interculturale (vezi Anexa 1). Argumentarea rolului pedagogiei interculturale în formarea și dezvoltarea personalității.
- Harta-mută.* Identificarea etniilor conlocuitoare din localitate, din țară. Determinarea tezaurului cultural al etniilor conlocuitoare. Identificarea pe hartă a amplasării principalelor etnii conlocuitoare.
- Diagrama Venn.* Completarea figurii prin determinarea unor trăsături specifice culturii materiale și spirituale a persoanelor de diferite etnii. Explicarea existenței diferențelor de culturi.
- Graficul T.* Analizarea secvențelor de acte legislative naționale și internaționale ale educației interculturale.

- Dezbateră în grup a modurilor de soluționare a cazului, ierarhizarea soluțiilor;
 - Luarea deciziei în legătură cu soluția cea mai potrivită și formularea concluziilor;
 - Evaluarea modului de soluționare a cazului și evaluarea participanților.
- j) *Modelare didactică*. Modelarea situațiilor de comunicare dintre persoane de diferite etnii. Observarea barierelor în comunicarea interculturală. Formularea sugestiilor de reducere a barierelor.
- k) *Proiect de grup*. Proiectarea activităților de promovare a atitudinii pozitive, de respect și toleranță față de diversitatea culturală (concursuri, șezători, iarmaroace, mese rotunde, excursii, minifestivaluri, flashmob-uri etc.). Evaluarea/autoevaluarea proiectului conform etapelor de realizare:
1. Alegerea temei;
 2. Planificarea activității: (a) stabilirea obiectivelor proiectului; (b) formarea grupurilor; (c) alegerea subiectului în cadrul temei de către fiecare elev/grup; (d) distribuirea responsabilităților în cadrul grupului; (e) identificarea surselor de informare;
 3. Cercetarea propriu-zisă;
 4. Elaborarea materialelor;
 5. Prezentarea rezultatelor cercetării și/sau a materialelor create;
 6. Evaluarea: (a) cercetării de ansamblu; (b) modului de lucru; (c) produsului realizat.

REFLECȚIE

- a) *Scaunul fierbinte*. Autoevaluare din perspectiva trăsăturilor etnocentriste (scaunul 1) și etnorelativiste (scaunul 2) (vezi Anexa 3).
- b) *Rețeta de succes*. Elaborarea sugestiilor de construire a relațiilor într-o clasă interculturală.
- c) *Tehnica celor 5 De ce?*, pornind de la prevederile actelor legislative.

EXTINDERE

- a) *E-Portofoliu*. Elaborarea portofoliului electronic, care să includă materiale didactice cu tematica educației interculturale (manuale, ghiduri, articole, link-uri, foto, secvențe video, înregistrări audio etc.).
- b) *Flashmob*. Spune „Nu!” discriminării etnice.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Antonesei L. Paideia. Fundamente culturale ale educației. Iași: Polirom, 1996. 124 p. ISBN 973-9248-08-X.
2. Convenția cu privire la Drepturile Copilului. Centrul de Informare și Documentare privind Drepturile Copilului în Republica Moldova (CIDDC). Chișinău: Capatina-Print SRL, 2016.
3. Cozma T. (coord.). O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001. 216 p. ISBN 973-683-799-3.
4. Cristea S. Educația interculturală. În: *Didactica Pro...*, nr. 4-5 (20-21), 2003, pp. 100-102.
5. Cucoș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000. 288 p. ISBN

973-683-445-X.

6. Dasen P., Perregaux Ch., Rey M. Educația interculturală. Experiențe. Politici. Strategii. Iași: Polirom, 1999. 208 p. ISBN 973-683-223-6.
7. Ghid al Convenției Europene pentru Drepturile Omului. Consiliul Europei, Strasbourg, 2002.
8. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.
9. Pogolșa L., Petrovski N., Samoilenko V., Uzicov N. Educație interculturală. Curriculum școlar, clasele I-IX. Chișinău, 2012. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/document/attachments/educatia_interculturala_clasele_i-ix.pdf
10. Spataru-Țurcanu V., Grîu L. Repere ale educației interculturale. Elaborat în cadrul proiectului „Dialog intercultural în Moldova”. Chișinău, 2013. 128 p. ISBN 978-9975-80-684. Pe: <https://www.cntm.md/sites/default/files/Repere-ale-Educatiei-Interculturale.pdf>

ANEXA 1

Pedagogia interculturală

Pedagogia interculturală a evoluat, în contextul imigrației postbelice în Europa Occidentală, de-a lungul a trei generații.

Prima generație își fixa ca obiectiv dezvoltarea unor măsuri specifice adresate copiilor de imigranți înscriși în școlile occidentale și a unei pedagogii de susținere a acestei populații.

A doua își propunea în plus, vizând aceeași categorie de copii, predarea limbii și culturii țării lor de origine. Această predare se realiza mai ales în afara orelor de curs obișnuite, de către un personal didactic recrutat, în general, din țările de origine și nu privea decât într-o măsură foarte mică și indirect copiii autohtoni.

Într-o a treia generație, cadrul de referință se lărgeste, se îndepărtează din ce în ce mai mult de situația școlară a copiilor de muncitori imigranți și de nevoile lor specifice. Acum, sistemul școlar trebuie să se adapteze noilor exigențe impuse de recunoașterea caracterului pluricultural al societății.

Pedagogia interculturală este, astfel, definită ca o pedagogie a relației, o pedagogie a diferenței (a cunoașterii, a înțelegerii, a respectului diferențelor). Ea pregătește individul să facă față unei conjuncturi sociale noi, prin transmiterea de cunoștințe și prin dezvoltarea de competențe specifice (aptitudini comunicaționale și de relaționare interpersonală și intercomunitară, spirit critic privind identitățile speciale, relativizarea modelelor). Oricare ar fi modul de învățare, perspectiva interculturală implică faptul că, într-un moment sau în altul al derulării sale, elevul îl va percepe și confrunța cu felul în care acesta este trăit în alte medii culturale.

Pedagogia interculturală are la origine fundamente din diferite domenii: psihologie, pedagogie, sociologie, antropologie, după cum urmează:

- a) Psihologie: Opțiunea epistemologică a psihologiei este de a considera individul în el însuși, independent de contextul său. Contextele (în particular, contextele culturale) nu numai că nu constituie obiect de studiu, dar sunt considerate o întrepătrundere stânenitoare. Psihologia explică ceea ce este interculturalitatea.
- b) Pedagogie generală: Pedagogia generală oferă cadrul conceptual și instrumentele de

- acțiune didactică propriu-zisă. Prin intermediul acesteia se facilitează structurarea unor valori compatibile cu deschiderea interculturală, care urmează a fi introduse în învățământ.
- c) Psihologie socială: Poate furniza aspecte esențiale în ceea ce privește studiul atitudinilor, valorilor și stereotipurilor, ca și al reprezentărilor sociale, în calitate de organizatori ai evaluărilor, judecăților, comportamentelor sau relațiilor între grupuri.
 - d) Psihologie interculturală: Studiază direct interacțiunea dintre indivizi și grupuri de origini culturale diferite și permite privirea asupra propriei noastre societăți (trecut și prezent) și a instituțiilor sale, asupra propriei noastre enculturații.
 - e) Antropologia: Se interesează de fenomenele schimbării sociale: minorități, emigranți, dar, păstrând la originea sa, metodologia calitativă.
 - f) Sociologie: Studiază societatea, în particular importanța contextului socioeconomic și a conflictelor sociale.
 - g) Comunicare interculturală: Domeniul de aplicare al unei educații interculturale este mult mai larg, nu doar în școli, amintind formarea diferiților agenți vizând migrările și azilul, media sau opinia publică, în general. Specialiștii studiază modalitățile de comunicare culturală în care referenții culturali nu sunt aceiași.

(Sursa: https://www.academia.edu/4284170/CAPITOLUL_I)

ANEXA 2

Valori și atitudini ale educației interculturale

Educația interculturală are drept bază axiologică și promovează următoarele valori și atitudini:

- Respect față de demnitatea umană și drepturile omului;
- Deschidere față de diferențele culturale;
- Empatie culturală;
- Spirit civic;
- Toleranță și înțelegere, acceptarea diferențelor de opinii, valori, credințe etc.;
- Atitudine pozitivă față de persoanele ce aparțin unor culturi diferite;
- Valorificare constructivă a diferențelor culturale;
- Disponibilitate pentru colaborare și cooperare în cadrul dialogului intercultural;
- Rezolvare pașnică a conflictelor;
- Respect față de valorile propriei culturi și a valorilor etniilor conlocuitoare.

Implementarea acestor valori va contribui la asigurarea: șanselor egale în evoluția fiecărei personalități, indiferent de apartenența etnică; dezvoltării sale multilaterale, în funcție de preferințele și oportunitățile individuale; dreptului fiecărei etnii la educație și la eliminarea obstacolelor de inserție socială; procesului de integrare pregnantă a personalității în societate; precum și la acceptarea diversității culturale în baza respectării demnității umane și a drepturilor omului, întru asigurarea unei conviețuiri pașnice autentice, într-un mediu polietic.

(Sursa: Pogolșa L., Petrovschi N., Samoilenko V., Uzicov N. *Educație interculturală. Curriculum școlar, clasele I-IX. Chișinău, 2012*)

ANEXA 3

Etape în dezvoltarea sensibilității culturale (după M. Bennet)

Etnocentrism	Etnorelativism
1. Negare – nicio percepție a diferențelor	1. Acceptare – recunoașterea și explorarea diferențelor
2. Rezistență – ostilitate față de alte culturi	2. Adaptare – capacitatea de empatie față de culturi
3. Minimizare – diferențele sunt superficiale	3. Integrare – puterea de a recunoaște și a accepta diferențele

Etnocentrismul. Conform Dicționarului explicativ al limbii române, *etnocentrismul* este tendința de a judeca valorile altor culturi în raport cu propria cultură, considerată unic criteriu de apreciere a adevăratelor valori.

Etnocentrismul reprezintă o abordare a lumii care favorizează propria cultură, adică tot ceea ce ține de propria cultură este „bine” și „finesc”, iar alte culturi sunt ignorate. Etnocentrismul presupune convingerea că propriile noastre norme, valori și atitudini culturale sunt universale. Reieșind din aceasta, ne așteptăm ca și alte culturi să le adopte. Astfel, refuzul altor culturi de a accepta valorile propuse deseori servește drept motiv pentru discriminarea și oprimarea reprezentanților acestora.

O *persoană etnocentristă* recunoaște existența unor diferențe culturale, dar are ferma convingere că propria cultură este superioară. Astfel, ea îi tratează de sus pe ceilalți doar pentru faptul că sunt diferiți. Indiferent de motiv, o persoană etnocentristă mai degrabă generează resentimente, decât construiește relații bune.

Negarea poate apărea în situații când, datorită izolării (fizice sau culturale), nu există interacțiuni și contacte cu alte culturi. În rezultat, individul neagă existența diferențelor culturale. Chiar dacă le observă, el neagă orice posibilitate de discriminare în acest sens. Persoana dată se comportă ca și cum problema nu ar fi existat.

Rezistența se manifestă atunci când diferențele sunt percepute, dar, totodată, considerate a fi periculoase. Tot ce diferă de propria cultură este etichetat drept „negativ”. Această etapă se caracterizează prin formarea stereotipurilor negative cu privire la alte genuri, rase, religii, naționalități sau la orice altă diferență observabilă. În plus, se consolidează convingerea superiorității propriei culturi, uneori fără etichetarea negativă a celorlalți, însă destul de puternică pentru a-i oferi sentimentul de siguranță și protecție.

Minimizarea este ultima fază a etapei etnocentrice – o încercare de a păstra unicitatea propriului mediu cultural prin evidențierea asemănărilor și „ascunderea” diferențelor. Diferențele culturale nu mai sunt văzute din perspectivă negativă, neglijabile în raport cu asemănările, considerate a fi mult mai importante.

Etnorelativismul pleacă de la premisa conform căreia toate culturile pot fi înțelese ca fiind rezultatul evoluției unui grup într-un anumit context istoric, social și economic.

În etnorelativism, diferențele nu mai sunt percepute ca o amenințare, ci ca o provocare. Conform lui Bennett, acceptarea diferențelor culturale reprezintă un pas important de la etnocentrism la etnorelativism, acestea fiind considerate o componentă fundamentală și normală a relațiilor interumane. Diferențele nu sunt valorizate, ci doar recunoscute.

Există două niveluri de *acceptare*:

- acceptarea diferențelor la nivel comportamental, inclusiv în ceea ce privește limbajul, simbolurile nonverbale, stilurile de comunicare etc.;
- acceptarea trăsăturilor culturale mai puțin evidente – sistemele de valori, normele, interpretările realității etc.

Adaptarea este un proces de dezvoltare, de preluare la nivel individual și de grup a valorilor și a perspectivelor reprezentanților altei culturi. Cea mai întâlnită formă de adaptare este empatia – încercarea de „a te pune în locul altcuiva”. Privind lumea din această perspectivă, vei avea posibilitatea să înțelegi valorile altor culturi. Cea de-a doua formă de adaptare este pluralismul cultural sau posibilitatea identificării cu două sau mai multe culturi, cu sistemele de valori, normele și viziunile lor asupra lumii.

Integrarea reprezintă respectarea principiilor etnorelativiste. La această etapă, persoana nu este doar multiculturală, în sensul receptivității față de alte culturi, ci și capabilă de „autonomie”. Acum individul are un simț puternic de apartenență la cultura sa, este parte a mediului său cultural, ceea ce nu-l împiedică să analizeze experiențele, valorile și viziunile asupra lumii în mod independent, detașat de orice context cultural.

(Sursa: Spatari-Țurcanu V., Grîu L. Repere ale educației interculturale. Elaborat în cadrul proiectului „Dialog intercultural în Moldova”. Chișinău, 2013, pp. 13-15. ISBN 978-9975-80-684)

Modulul *Societate interculturală*

la unitatea de curs *Norme și valori civice în societatea democratică*

Autor: Olga JACOTA-DRAGAN

Tema 1. TRADIȚIILE ȘI OBICEIURILE ÎN CONDUITA UMANĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească termenii *obicei* și *tradiție*;
- să descrie funcțiile tradițiilor și obiceiurilor;
- să argumenteze rolul tradițiilor și obiceiurilor în conduita umană.

Unități de conținut:

- Esența și funcțiile tradițiilor în conduita umană
- Locul și rolul obiceiului în conduita umană

Termeni-cheie: *obicei, tradiție, specific național, identitate culturală, moștenire culturală* etc.

EVOCARÉ

Argumente pe cartele. Argumentarea rolului cunoașterii tradițiilor și obiceiurilor în conduita umană.

REALIZARE A SENSULUI

- Tehnica Blitz.* Identificarea tradițiilor naționale și internaționale din imaginile prezentate. Descoperirea obiceiurilor și tradițiilor comunităților umane. Analiza particularităților tradițiilor din Ucraina, România, Federația Rusă, Germania, Franța, Marea Britanie, China, Japonia, SUA, Brazilia, India etc. Identificarea asemănărilor și deosebirilor.
- Proiect de grup.* Formarea echipelor din 4-5 persoane. Recunoașterea tezaurului cultural prin analiza comparativă a tradițiilor din diferite raioane ale Republicii Moldova (Nord, Centru, Sud, UTAG și regiunea din partea stângă a Nistrului).
- Harta-mută.* Identificarea tradițiilor din localitate, din țară. Stabilirea pe hartă a amplasării geografice.

REFLECȚIE

Proiect individual. Elaborarea unui proiect individual privind influența tradițiilor în conduită în diferite comunități umane (la alegere: Africa, Asia, Europa, America). Identificarea locului, a rolului și a specificului etniei, limbii, rasei, religiei în formarea tradițiilor. Repere:

- Sunt din Africa...
- Sunt de etnie...

- Vorbesc limba...
- Sunt de rasă...
- Sunt adeptul religiei...
- Tradițiile cu care mă mândresc sunt... etc.

EXTINDERE

- a) Prezentarea specificului culturii naționale/locale (scenete, colaj de foto, poster, secvențe video etc.).
- b) Vizionarea filmului propus (https://www.youtube.com/watch?v=_uDJcPNS_c0) și elaborarea unei liste de caracteristici ale culturii naționale.

Întrebări de ghidare introductive:

- Cu ce tradiții vă mândriți?
- Care sunt obiceiurile familiei?
- Ce tradiții/obiceiuri neobișnuite cunoașteți?

Întrebări de ghidare după vizionare:

- Ce tradiții ar putea fi împrumutate și acceptate în Republica Moldova?
- Care sunt cele mai ciudate tradiții ale statelor vecine?
- De ce unele civilizații respectă tradiții bizare?

Tema 2. CONDUITA UMANĂ ÎN SECOLUL XXI

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească noțiunile de *politețe, bună-cuviință, etichetă*;
- să descrie valorile, principiile și normele codului bunelor maniere.

Unități de conținut:

- Delimitări conceptuale ale politeții, bunei-cuviințe și etichetei
- Codul bunelor maniere

Termeni-cheie: *politețe, bună-cuviință, etichetă, bune maniere, valori culturale, norme culturale, principii morale etc.*

EVOCARE

Acrostih. Definirea sintagmei „conduită umană” prin elaborarea unei poezii fixe, în care literele inițiale ale fiecărui vers alcătuiesc un cuvânt sau o propoziție.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Târgul valorilor.* Definirea și analiza conceptelor: *politețe, bună-cuviință, eticheta.*

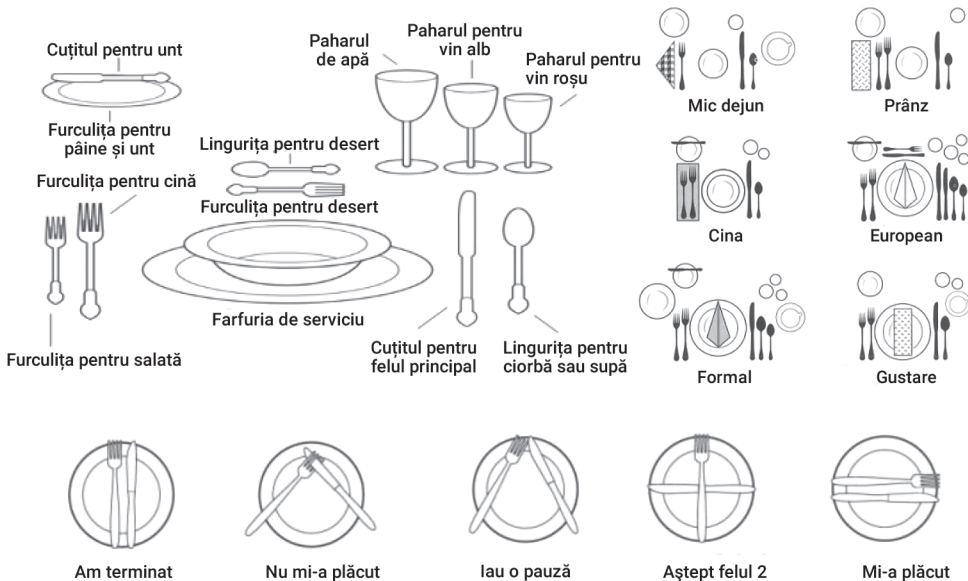
Completarea tabelului.

Indicatori	Politețe	Bună-cuviință	Etichetă
Definiții			
Argumente			
Exemple			

- b) *Portretul-robot al omului manierat.* Elaborarea în grup a profilului omului manierat. Prezentarea pe poster/ilustrații grafice. Repere: modalități de salutare; exemple de prezentare; strategii de comunicare asertivă; formule pentru o convorbire telefonică; relații cu membrii familiei/colegii etc.
- c) *Studiu de caz.* În transportul public, la ora de vârf, s-a produs un incident: un adolescent asculta muzică prin căști. La un moment, o doamnă a solicitat ca acesta să micșoreze volumul. Un domn a susținut tânărul și i-a făcut observație doamnei – a subliniat că băiatul poartă căști, i-a propus să aleagă altă dată un taxi. Șoferul a intervenit în situația creată prin pornirea radioului, dând volumul la maxim. Pasagerii au început să facă comentarii. Analiza situației create:
- Au fost încălcate principiile și normele politeții/bunei-cuviințe?
 - Ce facem în situații similare?
 - Cum să adoptăm un comportament politic față de persoanele nepoliticoase?

REFLECȚIE

- a) *De ce?* Pornind de la răspunsul la întrebarea „De ce în Republica Moldova oaspeții sunt poftiți la masă în primul rând?”, se formulează 5 întrebări și răspunsuri.
- b) *Știu... Nu știu...* Analiza imaginilor. Identificarea bunelor maniere la masă.

EXTINDERE

- a) *Poster/PPT*. Descrierea bunelor maniere manifestate în diferite situații cotidiene: la masă, în stradă, în școală etc.
- b) *Eseu*. Elaborarea eseului structurat în urma vizionării secvenței video propuse (<https://www.youtube.com/watch?v=b0Q8ILmAMgl>). Analiza practicilor de succes și a dificultăților în formarea și dezvoltarea bunelor maniere la copii. Întrebări de ghidare:
 - Care este importanța bunelor maniere?
 - De la ce vârstă este nevoie de a da dovadă de bune maniere?
 - Ce veți adopta? Ce nu veți adopta?
 - Politețea este o slăbiciune?
 - Politețea este o putere?

Tema 3. SOCIETATE INTERCULTURALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să identifice efectele globalizării asupra interculturalității;
- să analizeze prevederile legislative privind integrarea în societate prin interculturalitate;
- să argumenteze necesitatea respectării principiilor, valorilor și normelor societății interculturale;
- să valorizeze importanța dialogului intercultural ca element fundamental al conviețuirii sociale.

Unități de conținut:

- Trăsăturile caracteristice ale societății interculturale
- Principii, valori și norme ale societății interculturale
- Interculturalitatea în legislația internațională și națională
- Globalizare vs societate interculturală
- Protecția și promovarea diversității culturale
- Dialogul intercultural – element fundamental al conviețuirii sociale
- Integrare în societate prin interculturalitate

Termeni-cheie: *interculturalitate, societate interculturală, globalizare, diversitate culturală etc.*

EVOCARÉ

Discuție frontală. Care sunt trăsăturile caracteristice ale interculturalității? Ce trăsături identificăm în Republica Moldova? Care sunt efectele globalizării în Republica Moldova? Cum putem proteja diversitatea culturală? Cum poate fi realizată integrarea în societate prin interculturalitate? Care este specificul dialogului intercultural?

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Studiu de caz.* Prezentarea cazului: La începutul anului de studii, în clasa în care sunteți diriginte vin 4 elevi de etnie romă/rusă/ucraineană/siriană/găgăuză, colegii nu-i acceptă. Identificarea soluțiilor pentru integrarea elevilor în clasă și asigurarea dialogului intercultural. Completarea următorului tabel:

	Deschidere față de ceilalți	Acceptarea comportamentelor diferite	Comunicarea ca mediere interculturală	Șanse egale în educație
Soluția 1				
Soluția n				

- b) *Discuție dirijată.* Argumentarea importanței interculturalității, protejării diversității culturale, asigurării dialogului intercultural. Analiza efectelor globalizării în R. Republica Moldova. Recomandarea politicilor de protecție a diversității culturale.

REFLECȚIE

Graficul T. Identificarea normelor ce reglementează interculturalitatea în legislația Republicii Moldova și a Uniunii Europene.

Acte legislative	Prevederi privind interculturalitatea
Internaționale	
Declarația Universală a Drepturilor Omului	
Pactul internațional privind drepturile civile și politice	
Pactul internațional privind drepturile economice, sociale și culturale	
Convenția internațională privind eliminarea tuturor formelor de discriminare rasială	
Convenția privind Drepturile Copilului	
Convenția UNESCO împotriva discriminării în educație	
Naționale	
Constituția Republicii Moldova	
Codul Educației al Republicii Moldova	
Legea nr. 382-XV din 19.06.2001 privind drepturile persoanelor aparținând minorităților etnice	
Legea nr. 121 din 25.05.2012 privind asigurarea egalității	

EXTINDERE

Excursie virtuală. Proiectarea, în rol de ghid, a unei excursii virtuale într-o țară musulmană. Repere: identitatea etnică, lingvistică, religioasă, culturală; portul; bucătăria; sărbătorile; legislația etc.

Tema 4. CONFLICTELE ÎN SOCIETATEA DEMOCRATICĂ

Obiective:

Studenții vor urma:

- să definească conflictul și tipurile de conflict;
- să analizeze conflictele politice, economice, armate, culturale, etnice, dintre generații etc.;
- să determine interdependența dintre conflictul latent, manifest și înțeles;
- să identifice metodele contemporane de soluționare pașnică a conflictelor.

Unități de conținut:

- Delimitări conceptuale
- Cauzele declanșării conflictelor în societatea democratică
- Tipurile conflictelor
- Conflicte culturale
- Managementul conflictelor

Termeni-cheie: *democrație, principiile societății democratice, conflicte culturale, conflict latent, conflict înțeles, conflict manifest, controlul conflictului etc.*

EVOCARE

- Brainstorming oral.* Ați provocat un conflict? Care au fost cauzele conflictelor în care ați fost implicat? În localitatea din care proveniți au loc conflicte culturale? Ați discriminat pe cineva după anumite criterii?
- Film educativ.* Vizionarea secvenței video propuse (<https://www.youtube.com/watch?v=4-995Wj3sHY>). Repere pentru discuție: Ce tip de conflict este? Care sunt cauzele declanșării acestuia? De ce stereotipurile pot fi cauza unui conflict cultural? Ce rol joacă familia/grupurile sociale/instituțiile educaționale în prevenirea și combaterea discriminării pe motiv de limbă/rasă/etnie/religie?

REALIZARE A SENSULUI

- Dezbateri.* Identificarea și analiza în perechi a cauzelor declanșării conflictelor în societatea contemporană. Completarea tabelului.

Cauzele declanșării conflictelor	Conflict constructiv	Conflict distructiv
Diferențierea		
Interdependența		
Folosirea în comun a resurselor		
Lipsa comunicării		
Dualismul în relațiile umane		
Contradicția (incompatibilitatea dintre norme, valori, interese)		

- Harta conceptuală.* Modelul celor 5P de Tillet. Stabilirea cauzelor conflictelor culturale. Identificarea etapelor conflictului cultural. Elucidarea efectelor negative ale escaladării

conflictului cultural.

- c) *Diagrama Venn*. Analiza factorilor ce determină soluționarea pașnică a conflictelor.

Varianta 1. Identificarea stilurilor de abordare a conflictului. Compararea conduitei specifice fiecărui stil. Explicarea existenței diferențelor dintre stiluri. Argumentarea alegerii stilului.

Varianta 2. Identificarea tehnicilor pe care le putem folosi pentru a determina perspectiva altor persoane. Compararea tehnicilor. Explicarea și argumentarea alegerii tehnicii.

- d) *Tehnica celor 6 De ce?* Elaborarea întrebărilor și a răspunsurilor pornind de la afirmația: "Managementul conflictului are ca obiect controlul dezacordurilor, intereselor, scopurilor, mijloacelor de a le atinge".

REFLECȚIE

Introspectivă.

- Conflictul este... Pot fi parte a unui conflict... Cauza unui conflict în care sunt implicat poate fi... Provoacă un conflict... Contrez conflictul... Tolerz conflictul benefic...
- Colaborez în cazul unui conflict atunci când... Intru în competiție atunci când... Sunt amabil/ă atunci când... Caut un compromis atunci când... Evit un conflict atunci când...

EXTINDERE

Reflecții în scris. Elaborarea unui eseu în baza citatului: „Singurul mod de a obține ce e mai bun dintr-o ceartă este să o eviți” (Dale Carnegie). Repere: condițiile pentru controlul eficace al conflictului – capacitatea, oportunitatea, voința; tehnicile de control al conflictului; tehnicile pentru descoperirea altora; divulgarea proprie; inversarea rolului; ascultarea activă.

Tema 5. METODE CONTEMPORANE DE SOLUȚIONARE PAȘNICĂ A CONFLICTELOR

Obiective:

Studentii vor urma:

- să evedențieze factorii cu impact asupra rezolvării conflictului;
- să propună modalități de rezolvare a conflictelor;
- să demonstreze eficiența metodelor de negociere și de mediere în procesul soluționării conflictelor.

Unități de conținut:

- Prevenirea conflictelor
- Metode de rezolvare a conflictelor
- Factorii cu impact asupra rezolvării conflictelor
- Negocierea și medierea
- Harta conceptuală a conflictului

Termeni-cheie: *negociere, mediere, harta conceptuală a conflictului, nevoi și temeri culturale, șoc cultural, tehnici de prevenire a conflictului etc.*

EVOCARÉ

Discuție ghidată. Cum este posibilă recunoașterea necesității permanenței și intensității dialogului intercultural – ca metodă de prevenire a unui conflict? Ce atitudini și comportamente constructiviste pot fi aplicate în raporturile cotidiene cu reprezentanții altor culturi pentru prevenirea unui conflict?

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Graficul T.* Completarea tabelului. Argumentarea eficienței metodelor. Concluzionarea pe un poster.

Negocierea vs medierea	
Asemănări	Deosebiri

- b) *Harta conceptuală.* Elaborarea hărții conceptuale a unui conflict cultural: problematică, părți ale conflictului, canale de comunicare, nevoi și temeri.

- c) *Agenda cu notițe paralele.*

Generarea soluțiilor	
1. Definirea problemei, în termeni de nevoi	
2. Dezvoltarea soluțiilor prin colaborare	
3. Căutarea soluțiilor practice	
4. Alegerea soluției/soluțiilor	
Alegerea soluției/soluțiilor	
1. Corectitudinea	
2. Suficiența	
3. Fezabilitatea	
Transpunerea în practică a variantei/variantelor selectate	
1. Sarcinile de îndeplinit	
2. Executanții acestora	
3. Termenele de realizare	
4. Modalitățile de evaluare	

REFLECȚIE

Scrisoare către urmași. Elaborarea recomandărilor de prevenire și diminuare a conflictelor interculturale.

EXTINDERE

- a) *Lectura intensivă.* Citirea informației (<https://www.culturepartnership.eu/ro/article/how-could-culture-contribute-to-resolving-conflicts>). Formularea răspunsurilor la întrebările: Ce metode de soluționare pașnică a conflictelor cunoașteți? Cum pot fi utilizate aceste metode? Ce metode alternative de soluționare a conflictelor pot fi implementate în Republica Moldova?
- b) *Eseu.* Elaborarea unui eseu cu titlul *Soluționarea pașnică a conflictelor în secolul XXI – există sau nu?*

Tema 6. DEMOCRAȚIE ȘI INTERCULTURALITATE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească conceptele *pluralism* și *democrație*;
- să identifice trăsăturile caracteristice ale societății democratice;
- să analizeze "drepturile culturale" în contextul fenomenului migrației.

Unități de conținut:

- Democrația – delimitări conceptuale
- Pluralismul și democrația
- "Drepturile culturale" și democrația

Termeni-cheie: *democrație, pluralism, drepturi culturale, principii democratice etc.*

EVOCARE

Analiza comparativă a imaginilor.

Definirea *democrației* și *pluralismului*.
Identificarea problemelor și descrierea
principiilor societății democratice și
pluraliste.

Getty Images/worldofstock

The Vortex – The Problem of Pluralism

REALIZARE A SENSULUI

- Bulgărele de zăpadă*. Grupul 1. Teorii despre democrație; Grupul 2. Principii ale societății democratice.
- Agenda cu notițe paralele*. Identificarea interferențelor dintre pluralism și democrație.

	Asemănări	Deosebiri	Avantaje	Dezavantaje
Pluralism				
Democrație				

- Citate*. Analiza drepturilor și libertăților (Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10.12.1948):
 - "Toate ființele umane se nasc libere și egale în demnitate și în drepturi. Ele sunt înzestrate cu rațiune și conștiință și trebuie să se comporte unele față de altele în spiritul fraternității."
 - "Fiecare om se poate prevala de toate drepturile și libertățile proclamate în prezenta declarație fără niciun fel de deosebire, ca, de pildă, deosebirea de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, de origine națională sau socială, avere, naștere sau orice alte împrejurări..."
 - "...Toți oamenii au dreptul la o protecție egală împotriva oricărei discriminări care ar viola prezenta declarație și împotriva oricărei provocări la o asemenea discriminare..."

- "Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie..."
- "Orice persoană are dreptul la învățătură... Învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale. El trebuie să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase..."

REFLECȚIE

Eseu. Elaborarea eseului *Principii și valori ale societății ce asigură respectarea drepturilor culturale.*

Repere: respectul față de om ca valoare socială supremă; unitate în diversitate; incluziune și coeziune socială; diversitatea ca mijloc de transmitere a culturii; toleranță, solidaritate, respect față de diversitate.

EXTINDERE

Interviu. Repere: Ce drepturi sunt cel mai des încălcate? Ce drepturi consacrate copiilor sunt abuzate în Republica Moldova? Elucidați situații de discriminare din propria experiență.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Albrecht K. Inteligența socială. București: Curtea Veche, 2007.
2. Asserate A-W. Bunele maniere: mic tratat de supraviețuire în societate. București: Nemira, 2007.
3. Cornelius S. Știința rezolvării conflictului. București: Știință și Tehnică, 1996.
4. Grant W. Rezolvarea conflictelor. București: Teora, 1997.
5. Marinescu A. Codul bunelor maniere astăzi. București: Humanitas, 2008.
6. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.
7. Logolșa L., Petrovschi N., Samoilenko V. Educație interculturală. Chișinău, 2012.
8. Valci G. Bunele maniere în Europa. București: Grupul Editorial Corint, 1999.

Modulul *Stiluri culturale de comunicare* la unitatea de curs *Cultura comunicării*

Autor: Lilia TRINCA

Tema 1. COMUNICARE, CULTURĂ ȘI LIMBĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească terminologia specifică comunicării interculturale;
- să analizeze diversitatea culturală;
- să compare valorile din diverse culturi;
- să identifice diferențele culturale.

Unități de conținut:

- Principii ale analizei culturii și limbii
- Niveluri culturale, lingvistice și maniere de influențare
- Lumea europeană ca unitate în diversitate

Termeni-cheie: *diversitate culturală, dialog intercultural, șoc cultural, pluralism cultural.*

EVOCARE

- a) *Discuții la carusel.* Relevarea specificului/diferențelor culturale. Întrebări: Ați putea să identificați un străin într-o mulțime de oameni? Dar un concetățean într-un grup de străini? Care ar fi indiciile? Care ar fi semnificația și dacă e rezonabilă expresia *un rus tipic*? Cum vă imaginați *un german/englez/francez/spaniol/italian/american tipic*? Prin ce se aseamănă, dar se deosebesc?
- b) *Gândește – Perechi – Prezintă.* Identificarea diferențelor esențiale dintre reprezentanții diferitelor culturi. Conform cercetărilor sociologilor, există anumite categorii de oameni care trăiesc temporar în afara culturii proprii – turiști, oameni de afaceri, oficiali guvernamentali și savanți, studenții care își fac studiile în alte țări sau cei plecați în mobilitate; imigranții, care sunt nevoiți să se adapteze repede la o cultură străină etc. Relevarea importanței pregătirii speciale (alegând o categorie) pentru a interacționa cu oameni de altă cultură și a particularităților viziunii despre lume/mentalității necesare de a fi cunoscute.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Bliț.* Definirea noțiunilor-cheie. Termeni: *cultură, comunicare, intercultural.*
- b) *Joc de rol.* Identificarea formelor specifice de salut în diverse culturi: Ați plecat la o tabără de vară într-o altă țară, salutarea noilor colegi, prezentarea dvs., adresarea unor întrebări în vederea cunoașterii acestora, oferirea cadourilor.

- c) *Lectură intensivă*, urmată de *comentarii reflexive* la tema *Modul specific în care trăiesc românii*. Reliefaarea atitudinii românilor față de timp și punctualitate. Compararea rezultatelor obținute în rezultatul unui sondaj de opinie cu propria dvs. experiență (accesați: Trinca L. *Timpul și cultura*, <http://dspace.usarb.md:8080/jspui/handle/123456789/1823>).
- d) *Brainwriting*. Argumentarea conotațiilor culturale ale timpului, ale existenței unui mod specific de a reprezenta, a stoca și a păstra timpul în minte, determinat de factori de ordin istoric, religios, natural, geografic, social etc.: „În fapt, noi nu dăm socoteală de timpul fizic, ci de percepția sa subiectivă, care are o evidentă conotație culturală” (Stănescu).

REFLECȚIE

- a) *Discuție Panel*. Argumentarea necesității conviețuirii pașnice și armonioase, bazate pe experiența proprie.
- b) *Diagrama Venn*. Identificarea discrepanțelor și asemănarilor în interpretare, specifice diferitelor culturi, în baza listei cu teme vulnerabile, considerate o zonă minată în comunicarea interculturală. Stabilirea acelor care ar putea să devină cauza unor conflicte de ordin intercultural. Completarea listei propuse, în baza experienței proprii.

Cultura engleză	Cultura română
Courtesy to women	Amabilitatea față de femeie
Degrees of politeness	Gradul de amabilitate
Eating habits	Luarea mesei
Greeting	Salutul
Kissing, hand-shaking, gestures	Săruturile, strângerea mâinii, gesticularea
Leave – taking	Luarea de rămas bun (despărțirile)
Loudness or quietness of the voice	Vocea ridicată
Seating arrangements in meetings / receptions	Amplasarea în cadrul ședințelor, a recepțiilor
Small talk	Soarta
Sniffing / coughing / sneezing / nose blowing, etc.	Sforăitul, tusea, strănutul, smiorcăitul etc.
Ways of extending invitations	Invitația
Ways of giving instructions / orders	Ordinele și instrucțiunile
Ways of indicating agreement / disagreement	Modalitățile de exprimare a consimțământului/dezacordului, deschiderii/închiderii
Ways of opening / closing meetings	Întâlnirile
Ways of beckoning / pointing	Datul din cap în semn de aprobare sau dezapro-bare și semnalul din mână
Ways of standing / sitting	Maniera de a sta în picioare/de a sta așezat

EXTINDERE

Eseu reflexiv. Elaborarea eseului pornind de la afirmația: „Cea mai universală calitate este diversitatea” (Montaigne), utilizând terminologia specifică domeniului comunicării interculturale, relevând importanța acceptării diversității.

Tema 2. COMUNICAREA PRIN CUVÂNT VS. ASPECTE INTERCULTURALE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească principiile, axiomele comunicării verbale;
- să compare valorile din diverse culturi;
- să gestioneze procesul de comunicare în contexte interculturale;
- să argumenteze necesitatea manifestării spiritului de toleranță față de alte culturi.

Unități de conținut:

- Politețea în limba română vs. alte limbi (rusă, ucraineană, engleză, spaniolă, franceză, germană ș.a.)
- Contexte de comunicare: decanat, rectorat, bibliotecă, instituții sociale (banca de economii, notar, ambasadă etc.)
- Salutul – un mod de comunicare important
- Pronume și locuțiuni pronominale de politețe. Titlurile alocutive
- Adresarea. Izolarea adresărilor

Termeni-cheie: *dialog intercultural, șoc cultural, pluralism cultural.*

EVOCARE

- Asalt de idei.* Salutul în culturile europene (cf. <https://ziarullumina.ro/societate/timp-liber/forme-de-salut-in-diverse-culturi-67964.html>).
- Studiu de caz.* Relevarea conceptului de *identitate culturală* prin analiza condițiilor pentru interviul de angajare într-un post vacant în Japonia. Pretendentul prezintă certificatul de cunoaștere a limbii engleze și a celei chineze, precum și actul ce confirmă că e donator de sânge sau participant în alte acțiuni umanitare. Subiecte de discuție: raționamentele angajatorului; dreptul angajatorului de a se interesa de asemenea detalii intime ale eventualului angajat; interconexiunea dintre anumite calități umane (perseverență, disciplină, atenție, răbdare, creativitate) și grupa sangvină (în baza studiilor existente); interconexiunea dintre calitățile umane și factorii socioculturali ș.a.

REALIZARE A SENSULUI

- Joc de rol.* Reliefașarea importanței salutului în comunicarea interculturală: Sunteți student la o școală de vară internațională. Salutați-i pe noii dvs. colegi, folosind formule de salut relevante. Comentați specificul salutului românesc *Sărut mâna!*
- Bliț.* Stabilirea valorii/importanței *cuvântului* în comunicarea interculturală. Stimul: *EU*.
- Argument în patru pași.* Lecturarea informației cu privire la rolul gramaticii în reflectarea specificului cultural: "În limba latină, unitatea lexicală *ego* se utiliza pentru a scoate în evidență locutorul în raport cu interlocutorii. Până azi, adresarea de la persoana întâi, indiferent de conținutul mesajului, implică o ușoară notă de autoafirmare și egocentrism."

Aduceți exemple din diverse culturi lingvistice care ar permite ilustrarea acestui lucru, făcând comparație cu limba română, care aparține tipului de limbi *pro-drop*, adică limbi care admit neexprimarea subiectului, fie că acesta este recuperabil contextual (din contextul lingvistic sau situațional), fie că rămâne recuperat parțial sau chiar nerecuperat (în cazul subiectului nedeterminat). Altfel zis, flexiunea bogată a verbului și forma flexionară de persoană de la verbul-predicat trimite la persoana gramaticală a subiectului și permite vorbitorului, atunci când nu dorește să insiste asupra subiectului-nume existent, să-l lase neexprimat, întrucât persoana reală a acestuia poate fi recuperată din mărcile gramaticale ale persoanei.

REFLECȚIE

- a) *Discuție Panel*. Evidențierea rolului unităților lexicale în denotarea ospitalității la români. *Piste de discuție*: a) funcția socială a ospitalității (asigură stabilirea unei relații sau întreținerea uneia deja existente) – la unele popoare, ospitalitatea este considerată o etapă preliminară a încheierii unei afaceri sau a unei înțelegeri, care nu trebuie omisă și nici scurtată, întrucât este un exercițiu important de construire a încrederii, la altele însă timpul e mai presus (*Time is money*); b) românii sunt un popor ospitalier? compararea gradului de ospitalitate al românilor cu al altor popoare, în baza experienței dvs.; c) modul de cultivare a ospitalității la români.
- b) *Lectura ghidată*. Relevarea modului de cultivare a ospitalității copiilor afgani: "Se spune că, demult, într-o noapte, un grup de hoți a intrat în casa unui om, în timp ce el și toți ai casei dormeau. Hoții, îndrumați de căpetenia lor, au început să care din casă tot ce credeau că e mai de preț, mai ușor de transportat – covoare și perne. În întuneric, căpetenia a nimerit peste un dulap, iar mâna sa a dat de o piatră mică tare. S-a gândit deîndată că are de-a face cu vreun fel de piatră prețioasă. Pe când hoții erau aproape să-și termine treaba, căpetenia a dus „giuvaierul" către buze. Simțindu-i gustul, nu numai că a fost dezamăgit când și-a dat seama că e doar o bucată de sare, ci și de-a dreptul îngrozit de faptul că furase proprietatea omului. Imediat, le-a ordonat hoților să înapoieze toate lucrurile furate, înainte ca familia să se trezească".
- c) *Comentariu în perechi*. Evidențierea specificului cultural al adresărilor de genul: *Алевтина Батьковна, Григорий Батькович, Людмилочка Ивановка, Любочка Васильевна, Танюша Васильевна, Ивановна, Петрович* în limba rusă. Identificarea adresărilor specifice pentru limba română și compararea cu alte limbi.
- d) *Studiu de caz*. Stabilirea specificului actului lingvistic/pragmatic *scuza, salutul, rugămintea* în diferite culturi. Analiza dialogurilor din perspectivă pragmatică și identificarea apartenenței la o anumită cultură. Piste de analiză: Considerați că sunt dialoguri firești pentru cultura română? Interferența stilurilor discursive este determinată de influența unei culturi străine? Care anume? Argumentați.

A: *Можете ли вы закрыть окно?*

B: *Конечно.*

A: *Как дела?*

B: *Как дела?*

A: Как дела?

B: Все великолепно. Вчера перевели из реанимации в обычную палату.

A: Не откажетесь ли вы передать мне хлеб?

B: Пожалуйста.

A: Я полагаю, это очень интересная книга, не так ли?

B: Да, это так, не так ли?

EXTINDERE

Eseu reflexiv. Documentarea minuțioasă asupra unei religii a lumii. Redactarea unui eseu cu tema *Rolul cuvântului în religia...*

Tema 3. ALT FEL DE COMUNICARE VS. ASPECTE INTERCULTURALE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să compare diverse culturi în funcție de *mental, viziune etnolingvală asupra lumii;*
- să simuleze interacțiuni interculturale, directe sau mediate, cu persoane care au apartenențe culturale diferite;
- să argumenteze necesitatea respectării valorilor culturale proprii și străine;
- să evalueze relaționarea eficientă cu exponenții altor culturi în procesul migrației.

Unități de conținut:

- Comunicarea nonverbală, paraverbală. Interpretarea gesturilor și a mimicii
- Oculezica sau comportamentul vizual
- Mijloacele de exprimare paralingvistice sau vocalică. Accentul. Variante libere de accentuare. Variația intensității vocii
- Limbajul trupului
- Spațiul personal
- Strângerea de mână
- Comunicarea telefonică

Termeni-cheie: *dialog intercultural, șoc cultural, pluralism cultural.*

EVOCARE

Schimbă perechea. Relevarea necesității respectării valorilor culturale. Expunere în baza imaginilor din diferite culturi (monumente de artă, echipe naționale de fotbal, autori etc.).

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Joc de rol.* Recunoașterea identității culturale: Sunteți la o recepție. Stați de vorbă cu o persoană pe care tocmai ați cunoscut-o. Vine cineva și intră în vorbă, fără a se prezenta. Cum

interpretați situația (alegeți o variantă de interpretare): *probabil, e o prietenă apropiată a persoanei cu care stați de vorbă; e extrem de nepoliticos că a făcut așa ceva; interlocutorul dvs. ar trebui să-i spună persoanei să aștepte puțin; probabil, e o persoană foarte importantă; partenerul dvs. de conversație ar fi trebuit să facă prezentările?* Analizați cum se pretează interpretarea dvs. cu identitatea dvs. culturală.

- b) *Discuții la carusel.* Interpretarea codului vestimentar ca expresie a culturii. Piste de discuție: respectarea codului vestimentar al unei culturi e o dovadă de sensibilitate culturală; înainte de a pleca într-o călătorie, asupra căror aspecte e nevoie a se documenta în mod special; e binevenit a se purta într-o călătorie elemente vestimentare locale (cu atât mai mult că acestea sunt mult mai bine adaptate la condițiile de climă din zona respectivă); orice om e obligat să aibă în garderobă haină națională ș.a.

REFLECȚIE

- a) *Pixuri în pahar.* Profesorul enunță afirmația: „Poți folosi orice limbaj dorești, niciodată nu poți spune altceva decât ceea ce ești” (Ralph Waldo Emerson).
- b) *Agenda cu notițe paralele.* Recunoașterea țării după descrierea comportamentului în public (SUA, Rusia, China, Japonia, Marea Britanie). Selectarea secvențelor din descrierea ce corespunde fiecărei culturi și comentarea în funcție de propria experiență (vezi Anexa 1).

EXTINDERE

Analiza SWOT. Analiza importanței politeții în lumea modernă în baza filmului *Politețe sau nonconformism?* (https://www.youtube.com/watch?v=_aQwUTko2Sc).

Tema 4. UNIVERSUL POLIFONIC AL CULTURII

Obiective:

Studentii vor urma:

- să analizeze exigențele literaturii de specialitate vizavi de diferențele interculturale;
- să argumenteze rolul folclorului, a literaturii naționale în formarea identității culturale;
- să estimeze rolul diverselor stiluri culturale în dezvoltarea personală și în îmbogățirea orizontului cultural.

Unități de conținut:

- Orchestra ca metaforă pentru ordinea simbolică a unei culturi
- Limbajul artistic și statutul privilegiat al receptorului
- Competența interculturală, factor important la angajare

Termeni-cheie: *diversitate culturală, dialog intercultural, competență interculturală, etnocentrism, alteritate.*

EVOCARE

- a) *Brainstorming*. Relevarea importanței folclorului în stabilirea identității culturale, or, folclorul e la fel ca o știință despre ale lumii, un patrimoniu colectiv, ce conține înțelepciunea lumii de la sate, spiritul savant al necărturarului, nealterat de influența civilizației și a culturii cărturărești.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *6 De ce?* Determinarea viziunii etnolinguale românești în baza percepției timpului. Afirmția dată: „Timpul la români e spațializat: „Timpul este conceput, de fapt, ca un mod de a fi al spațiului – ca un fel de spațiu transparent și gol în care au loc evenimente – sau ca o dimensiune a spațiului pe un plan infinit la baza lui – timpul care este afară (timp „meteorologic” sau „atmosferic”)” (Coșeriu). În așa fel, în limba română există doar un singur cuvânt – *timp* – ce actualizează ambele semnificații: 1) „durată, perioadă, măsurată în ore, zile etc.” și 2) „stare a atmosferei determinată de ansamblul factorilor meteorologici”. În alte limbi, pentru aceste două noțiuni se folosesc două unități lexicale (cf. germ. *Zeit-Wetter*, engleză *time-weather*, rusă *время - погода* etc.).
- b) *Brainsketching*. Relevarea necesității posedării competențelor interculturale. Piste de discuție: 1) În era globalizării, angajatorii sunt în căutarea unui nou tip de manager/angajat – acela care posedă capacitatea și abilitatea de „a orchestra combinarea productivă a indivizilor cultural distincți și de a funcționa eficient în diferite culturi”; 2) Piața muncii traversează actualmente o perioadă de reformare, determinată de schimbări produse în ierarhia valorilor în societate. Drept urmare, o serie de angajatori țin cont la angajare de următoarele aspecte: *dorința de dezvoltare personală; gradul de emancipare a femeilor; gradul de obediență; atitudinea față de muncă ca față de o datorie; managementul timpului; atitudinea față de protecția mediului; atitudinea față de sănătate*. Vor fi considerate acestea drept rezultat al globalizării? Sunt ele relevante pentru toate culturile? Cauze?

REFLECȚIE

- a) *Discuție ghidată*: Determinarea importanței competențelor lingvistice în procesul de comunicare prin explicarea enunțurilor de tipul: *Așa nu se spune; Așa se poate spune, dar sună un pic distorsionat; În acest context, e mai bine să spui așa?* etc.
- b) *Brainwriting*. Identificarea simbolurilor culturale de ordin animal, asociind lucrul/starea/omul cu un animal sau o insectă. Stabilirea specificului național prin comparație cu alte limbi, încercând a se reconstitui raționamentul respondenților ruși și germani. A se completa tabelul dat pentru limba română, explicând asemănările și deosebirile identificate.

STIMUL	REAȚIE (rusă)	REAȚIE (germană)	REAȚIE (română)
Sârguință	Кролик, лошадь, бык, муравей крот, пчела, бобр, собака	Bienenfleiβ	
Lașitate	Белка, заяц, гиена	Hasenfuß	

Caniculă	Тигр, верблюд, крокодил, обезьяна, мухи дохнут, тропическая жара, дракон	Affenhitze	
Frig	Морж, медведь, собака, пингвин, белый медведь, собачий холод, колотун	Hundekälte	
Mahmureală	Хамелеон, кот, тюлень, мука, свинячье состояние, муха, медведь-шатун	Kater	
Tată rău	Волк, свинья, шакал, крокодил, тюлень, самец, кот, козел	Rabenvater	
Tratament folosind doze mari de medicament	Слон, лошадь, лошадиная доза, слоновые дозы	Pferdekur	
Spălatul superficial	(Неумытый) поросенок, свинья, кошка лапой, как кошки, как свинья грязный, скуснс	Katzenwäsche	
Tenul la frig	Лягушка, гусеница, гусь, черепаха, гусятинная кожа, змея	Gänsehaut	

EXTINDERE

- Eseu reflexiv: Cultura se învață și se transmite de la o generație la alta.*
- Eseu structurat. Demonstrarea că folclorul național românesc diversifică limba, pe de o parte, dar și îi creează o identitate specifică în raport cu alte limbi. A se folosi ca reper cuvintele: mândruță, bade, voinicel, ursit, ursitor, june, deochi, necuratul, michiduță, strigoi, Jumătate-de-om-călăre-pe-jumătate-de-iepure-șchiop, balaur, Ileana Cosânzeana, Făt-Frumos etc.*

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Cartaleanu T. Harta culturală a satului meu. Proiect interdisciplinar. În: Competența interculturală. Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015, pp. 51-59. ISBN 978-9975-61-814-4.
- Competența interculturală. Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015, pp. 21-27. ISBN 978-9975-61-814-4.
- Coșeriu E. Omul și limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii și lingvistică generală. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2009, pp. 342-343.
- Handrabura L., Goraș-Postică V. Educație pentru echitate de gen și șanse egale: Auxiliar didactic pentru profesori și elevi. Ed. a II-a, rev. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2016. 166 p. ISBN 978-9975-3013-2-9.
- Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. 208 p. ISBN: 973-46-1173-7.
- Stănescu N. Timp și ființă românească//Eseu despre ființa românească, Norcross. București: Criterion Publishing, 2000, p. 46. ISBN 978-9675-3013-2-3.
- Șerbănescu A. Cum gândesc și cum vorbesc ceilalți. Prin labirintul culturilor. Iași: Polirom, 2007. 408 p. ISBN 973-46-0890-4.

ANEXA 1**Comportamentul în public**

COMPORAMENTUL ÎN PUBLIC	ȚARA
<p>Nu se recomandă manifestările emoționale, fie pozitive sau negative, în public; În cazul când simțiți nevoia să vă descărcați emoțional, ar trebui să o faceți acasă; Nu se recomandă gesturile prietenești de genul bătutului pe spate sau îmbrățișărilor; Distanța dintre emițător și receptor e relativ mare; Trebuie menținut contactul vizual, mai ales în momentul în care se urmărește accentuarea importanței anumitor aspecte; Atingerea nasului cu degetul arătător este un gest obișnuit: exprimă încrederea, dar este folosit adesea în glumă în special între prietenii apropiați și între membrii unei familii. Nu este folosit în situații de afaceri, mai ales în prezența unor necunoscuți.</p>	
<p>Obișnuiesc să se aplece puțin pentru a saluta. Strânsul mâinii este de asemenea un gest obișnuit; Aplauzele ca semn de bun-venit într-o instituție publică; Se evită gesturile largi, teatrale sau o mimică prea expresivă; Nu se gesticulează atunci când se vorbește; gesticularea e iritantă; Nu le face plăcere să fie atinși de către străini; Zâmbetul nu este salutat; Sunt interzise gesturile de exprimare în public a afecțiunii față de o persoană de sex opus; Este acceptat scuipatul pe stradă.</p>	
<p>E nevoie a se menține, în orice situație, un ton redus și politicos al vocii; Plecăciunea constituie o parte importantă a protocolului de afaceri; Se poate saluta, face cunoștință, mulțumi, cere scuze sau cere o favoare printr-o plecăciune ("ojigi"); Amploarea plecăciunii depinde de poziția celui căruia îi este destinată; Plecăciunile exprimă atât respect, cât și smerenie; Se evită manifestarea sentimentelor prin mimică sau gest; Semnul clasic pentru „OK” înseamnă „bani”; Este permis contactul vizual direct.</p>	
<p>Strângerea mâinii este un gest foarte obișnuit; Contactul vizual este important și trebuie menținut atâta vreme cât cineva vi se adresează; Afecțiunea în public nu se manifestă decât în timpul salutului; Fumatul în public este permis.</p>	
<p>Distanța standard dintre două persoane care vorbesc este de aproximativ 60-70 cm; O distanță mai mică celei amintite poate provoca disconfort; În afara membrilor familiei și a prietenilor apropiați, nu prea se angajează în îmbrățișări de salut sau în alte forme de contact fizic; Strângerea mâinii este un gest foarte obișnuit atât pentru bărbați, cât și pentru femei, deși femeia întinde mâna prima; Fumatul nu este un obicei foarte popular și face obiectul multor restricții în cele mai multe locuri publice. Cel mai indicat este să cereți voie înainte de a vă aprinde o țigară sau să așteptați să vedeți dacă mai fumează și altcineva. Atât restaurantele, cât și hotelurile au saloane sau camere pentru fumători și nefumători;</p>	

<p>Contactul vizual direct poate crea siguranța că sunteți sincer, deși acest contact nu ar trebui să fie prea intens; Există două gesturi clasice pentru a vă exprima acordul: semnul „OK” sau degetul mare ridicat; Bătutul pe spate poate fi interpretat ca un gest de prietenie, de tovarășie; E normal a sta picior peste picior, chiar cu glezna unuia peste genunchiul celuilalt, sau a-și pune picioarele pe un scaun sau pe birou.</p>	
---	--

(Sursa: http://www.nonformalii.ro/uploads/resurse/fisiere/Comunicare_interculturala.pdf)

Modulul *Filozofia culturii*

la unitatea de curs *Filozofie. Probleme filozofice ale domeniului*

Autor: Olga JACOTA-DRAGAN

Tema 1. FILOZOFIA CULTURII

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească noțiunea de *cultură*;
- să caracterizeze teoriile principale ale culturii;
- să stabilească interferența dintre cultură și societate;
- să analizeze structura și funcțiile culturii.

Unități de conținut:

- Noțiunea de *cultură*
- Teorii principale despre esența culturii
- Abordări științifice contemporane ale culturii
- Cultura și societatea
- Structura culturii: forme, niveluri
- Funcțiile culturii

Termeni-cheie: *interculturalitate, structura culturii, esența culturii, axiologia culturii, unitate culturală, diversitate culturală, pluralism cultural etc.*

EVOCARE

Analiza imaginii simbolice a diversității culturale. Interpretarea, în baza imaginii, a esenței conceptului de *diversitate culturală*. Analiza trăsăturilor caracteristice ale diversității culturale. Identificarea concepțiilor școlilor filozofice. Descoperirea abordărilor științifice contemporane. Elucidarea structurii culturii. Analiza particularităților culturii din diferite etape și state.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Agenda cu notițe paralele.* Răspunsuri și reflecții individuale privind:
- Structura culturii:

Element	Trăsături caracteristice	Completări și precizări proprii
Gnoseologic		
Axiologic		
Creativ		

Praxiologic		
Comunicațional		

- Particularitățile ce definesc și individualizează cultura și natura:

Particularitățile	Cultura	Natura
Tipul de existență		
Factorul conștiinței		
Factorul uman		
Determinismul		
Devenirea		

REFLECȚIE

Scrierea liberă. Reflecția individuală pornind de la genericul *Cultura și societatea în secolul XXI*. Repere: identificarea propriei poziții față de cultură; explicarea rolului culturii în existența umană; interpretarea determinării și a dinamicii culturii; argumentarea caracterului istoric al culturii; comentarea unității dintre continuitatea și discontinuitatea culturii; explicarea tradițiilor și inovațiilor culturale.

EXTINDERE

- Poster.* Cercetarea sursei (<https://www.culturepartnership.eu/ro/publishing/course/lecture-2>). Prezentarea în formă grafică pe poster a argumentelor importanței culturii pentru societate și a funcțiilor culturii.
- 6 Cum?* Cum cultura păstrează și transmite cunoștințele? Cum creează valori și simboluri? Cum fortifică relațiile sociale? Cum creează necesități noi? Cum contribuie la economie? Cum ajută orașele?

Tema 2. CULTURA MATERIALĂ ȘI SPIRITUALĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să identifice trăsăturile caracteristice ale culturii materiale și spirituale;
- să argumenteze importanța conștiinței colective în constituirea culturii.

Unități de conținut:

- Trăsăturile caracteristice și elementele culturii materiale
- Trăsăturile caracteristice și elementele culturii spirituale
- Conștiința colectivă – factor definitoriu în constituirea culturii materiale și spirituale

Termeni-cheie: *cultură materială, cultură spirituală, conștiință colectivă* etc.

EVOCARE

Discuție la Carusel. Ce este o prejudecată? Ce este un stereotip? Dați exemple specifice comunității natale/străine.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Revizuirea circulară*. Elaborarea colectivă a listei prejudecăților și stereotipurilor conștiinței colective, completând următorul tabel:

Nr.	Prejudecăți	Stereotipuri
1.		
2.		
3.		

- b) *Tehnica SAR*

- Analiza stereotipurilor: *Toți adepții religiei islamice sunt teroriști. Toate persoanele de etnie romă sunt murdare și sustrag pe ascuns bunuri.*
- Argumentarea cauzelor apariției stereotipurilor.
- Propunerea soluțiilor de excludere a stereotipurilor.

- c) *Călătoria cu trenul*. Cu cine vrei să călătorești? Selectarea a 3 persoane. Argumentarea deciziei.

- Femeie africană obeză;
- Femeie de etnie romă cu trei copii;
- Bărbat în stare de ebrietate;
- Fermier cu produse lactate;
- Un skinhead rus;
- O prostituată;
- Muzician cu un contrabas.

Debrifare:

- Care au fost factorii decizionali în alegerea persoanelor?
- Ce stereotipuri/prejudecăți sunt recunoscute?
- Ce anume a deranjat la persoanele nedorite?

REFLECȚIE

Discuție dirijată

- Eu tolerez...
- Eu nu tolerez...

EXTINDERE

Interviu. Explicarea legăturii și a influenței religiei asupra culturii. Identificarea conținutului culturii materiale și spirituale. Vizionarea secvenței video (<https://www.youtube.com/watch?v=thKL-0dF7Ack>). Realizarea unui interviu cu 3 colegi conform ghidului:

- De ce omul are nevoie de cultură?
- Care latură a culturii este mai importantă: materială sau spirituală?
- Ce este sărăcia spirituală?
- În ce constă echilibrul dintre material și spiritual?
- Cum să contribuim la dezvoltarea culturii spirituale?

Tema 3. MOȘTENIREA CULTURALĂ COMUNĂ

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească conceptul *moștenire culturală comună*;
- să caracterizeze elementele moștenirii culturale comune;
- să identifice factorii ce au contribuit la apariția moștenirii culturale comune;
- să analizeze legătura dintre interculturalitate și moștenirea culturală comună.

Unități de conținut:

- Conceptul de *moștenire culturală comună*
- Elementele esențiale ale moștenirii culturale comune
- Factorii ce au contribuit la apariția moștenirii culturale comune
- Interculturalitate și moștenire culturală comună

Termeni-cheie: *moștenire culturală comună, interculturalitate etc.*

EVOCARE

- a) *Comentarea citatului.* "Cultura este expresia directă a unui mod de existență, care îmbogățește cu un nou fir, cu o nouă culoare canavaua cosmosului. Omul a devenit creator de cultură în clipa promițătoare de tragice măreții, când a devenit cu adevărat OM, în momentul când a început să existe astfel, adică structural pe un alt plan decât înainte, în alte dimensiuni, pe podișul sau în tărâmul celălalt, al misterului și al revelației. Cultura e condiționată de începerea în lume a unui nou mod, mai profund" (Lucian Blaga).
- b) *Dialog cu un extraterestru.* Imaginați-vă că cineva dintr-o altă civilizație v-ar întreba de ce omul este considerat creatorul culturii. Ce i-ați răspunde? Cum ați argumenta că în sufletul fiecărui om se regăsește portretul în miniatură al poporului său? Cum ați justifica existența unei "noi lumi"?

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Lectura intensivă.* Lectura individuală a informației din sursele:
 - <https://noi.md/md/analitica/mostenirea-culturala-ce-avem-nu-pastram>
 - http://repository.utm.md/bitstream/handle/5014/103/MI_2013_1_pg_46_50.pdf?sequence=1&isAllowey
- b) Formularea răspunsurilor la întrebarea: Cum păstrăm și promovăm patrimoniul cultural? Completarea tabelului.

	La nivel individual	La nivel de familie	La nivel de comunitate
1.			

- c) *Diagrama Venn.* Completarea diagramei prin determinarea unor trăsături specifice culturii germanice, scandinave, latine, arabe, orientale. Justificarea fenomenului interculturalității.

REFLECȚIE

Studiu de caz. Prezentarea unui studiu de caz din localitatea proprie privind interculturalitatea: discriminare – egalitate; incluziune – excludere; drepturi – limitări; diversitate – monocultură.

EXTINDERE

- a) *Proiectul.* Elaborarea proiectului individual *Interculturalitatea locală: probleme, perspective, controverse.*
- b) *Letopisețul familiei.* Elaborarea unui letopiseț al familiei *Moștenirea noastră culturală.*
- c) *Publicitate.* Elaborarea unor postări pe rețele de socializare cu mesaje de promovare a culturii naționale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Blaga L. Opere. Volumul 9. Trilogia culturii. Ediție Dorli Blaga. București: Minerva, 1985.
2. Bezedo R. [et. al.] Competența interculturală: Auxiliar didactic. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2015.
3. Bitlan I. Introducere în istoria și filozofia culturii. București: Editura Didactică și Pedagogică, 1993.
4. Drimba O. Istoria culturii și civilizației, vol. 1. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
5. Liiceanu G. Om și simbol. Interpretări ale simbolului în teoria artei și filozofia culturii. București: Humanitas, 2005
6. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minoritate, echitate. Iași: Polirom, 2008.
7. Tănase A. Introducere în filozofia culturii: valoare, cultură, civilizație. București: Editura Științifică, 1968.
8. Vianu T. Studii de filozofia culturii. București: Eminescu, 1982.
9. Vianu T. Filozofia culturii și teoria valorilor. București: Nemira, 1998.

Modulul *Cultură și educație* la unitatea de curs *Filozofie. Probleme filozofice* *ale domeniului*

Autor: Veronica RUSOV

Obiective:

Studentii vor urma:

- să analizeze elementele structurale ale culturii;
- să argumenteze relația cultură – educație – civilizație;
- să caracterizeze fenomenele generate de contactul dintre culturi.

Unități de conținut:

- Conceptul de *cultură* în filozofia contemporană
- Conținutul și sfera culturii
- Cultură și civilizație
- Cultură – educație – civilizație
- Contactul dintre culturi

Termeni-cheie: *cultură, civilizație, educație, educație interculturală.*

EVOCARE

- a) *Axa cronologică.* Racordarea culturii la temporalitate. Plasarea pe linia timpului, în ordine cronologică, a evenimentelor care au marcat:
- grupul 1 – dezvoltarea culturii personale;
 - grupul 2 – constituirea culturii naționale;
 - grupul 3 – constituirea civilizației europene.

Debrifare:

O cultură lucrează prin ecourile prezente ale unui trecut determinat. Cultura trecutului se menține sau se modifică într-un prezent. Conduitele culturale noi, ale prezentului, prefigurează cultura de mâine. Unele trăsături dispărute ale culturii pot să învie la un moment dat. Cultura se recompune fără încetare ca un tot unitar, unele conduite privilegiind răspunsuri culturale achiziționate ieri, iar alte conduite privilegiind inventarea unor răspunsuri noi, acum, în prezent.

- b) *Pictarea pe tricouri.* Reflectarea asupra propriei culturi. Prezentarea identității culturale cum se dorește a fi văzută de alții, pe o fișă sub formă de tricou. Organizarea turului galeriei. Stimularea declarațiilor despre identitatea culturală și valorile împărtășite.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Lista de inventariere.* Lectura definițiilor (vezi Anexa 1). Elaborarea unei liste de concepte. Stabilirea legăturilor logice între conceptele identificate. Realizarea unor hărți cognitive. Formularea listei de idei.

- b) *Graficul T*. Identificarea caracteristicilor definitorii ale culturii și civilizației (vezi Anexele 1, 2).
- c) *Controversa constructivă*. Analiza abordărilor conținutului culturii după diferiți autori (vezi Anexa 3). Formarea echipelor. În interiorul echipei, formarea perechilor. Elaborarea argumentelor în favoarea modelelor. Formularea și prezentarea listei comune de argumente. Adresarea întrebărilor de precizare. Exprimarea în scris a poziției pentru care se optează, conform algoritmului: 1. Declararea poziției; 2. Prezentarea argumentelor ce susțin această poziție și combaterea negației posibile; 3. Declarația de încheiere (modul în care argumentele sprijină poziția).
- d) *Diagrama susținerii punctelor de vedere*. Formarea grupurilor. Distribuirea fișelor cu câte un punct de vedere pentru fiecare grup. Identificarea a 3 cuvinte-cheie. Formularea de întrebări. Construirea unei poziții alternative de soluționare, dar nu ca negare, ci ca dezvoltare. Formularea de reflecții de susținere a unui punct de vedere propriu, argumentat, în scop ameliorativ.

Punct de vedere	Cuvinte-cheie	Întrebări	Soluții	Reflecții
Cultura și identitatea culturală sunt fenomene dinamice.				
Toate ființele umane sunt purtătoare de cultură și trebuie să-și aleagă liber evoluția identitară.				
Educația interculturală vizează interacțiunile dintre diverși purtători de cultură adresată tuturor persoanelor.				
Paradigmele contemporane ale educației pun în valoare în mod deosebit dimensiunea comunicării culturii.				
Civilizația este cadrul concret în care omul se manifestă ca om. Este produsul nivelului și eficienței actului educațional.				

- e) *Jocul BaFa BaFa*. Înțelegerea impactului culturii asupra comportamentului oamenilor prin parcurgerea etapelor jocului (vezi Anexa 4).

Debriefare:

Argumentarea rolului educației în formarea omului ca purtător de cultură: omul ia act de existența valorilor culturii; omul învață să păstreze, să folosească, să dezvolte, să perfecționeze valorile dobândite, să transforme valorile sociale în valori personale; omul proiectează scopuri și idealuri, își reglează comportamentul în funcție de valorile asimilate.

- f) *Cadranul*. Completarea cadranului de dezvoltare personală pentru cultivarea unei valori conform algoritmului:

1. Exemplu de situație educațională Cine a creat situația de învățare? Unde? Când? Cum?	2. Descoperirea unei valori Cum s-a produs conștientizarea valorii?
4. Proiectarea scopurilor noi Ce comportamente se doresc a fi schimbate? Ce calități personale se doresc a fi dezvoltate?	3. Dezvoltarea valorii Cum s-a realizat transferul? Ce schimbări s-au produs în atitudini, în comportament?

REFLECȚIE

Jurnalul dublu. Completarea paginii jurnalului dublu în urma lecturii fragmentului la alegere:

- „Cultura nu trebuie idealizată; ea se cere a fi luată ca atare, ca dat. Nouă ne revine sarcina s-o descriem, s-o identificăm, s-o luăm așa cum este, *pe noi așa cum o facem, pe ea așa cum ne face*. A o accepta așa cum este constituie, la urma urmelor, o chestiune de onestitate. Cultura fințează pe măsura noastră; ea ne aparține și ne caracterizează, înainte de a o judeca, trebuie s-o acceptăm, s-o respectăm, să ne-o asumăm în polivalența insinuărilor și desfășurărilor ei, mai mult sau mai puțin dorite, prognozate, așteptate. Cultura există. *Să învățăm s-o cunoaștem și să ne re-cunoaștem în ea. Valoarea culturii ține de valoarea receptorilor ei.* A o pune la zid, chiar secvențial, înseamnă a ne ascunde de noi înșine. Când este vorba de a o converti în acțiune sau comportament, abia acum va avea loc trierea. Nu orice gesticulație culturală merită a fi tradusă în act de civilizație” (Constantin Cucoș);
- „Nicio civilizație nu este intrusă în raport cu istoria gândirii umane, a cărei moștenire face parte din civilizația europeană. Niciun individ purtător al acestor civilizații nu trebuie deci perceput ca un intrus cultural. Cunoașterea aportului tuturor civilizațiilor gândirii umane este punctul de plecare al interculturalului” (Antonio Perotti).

EXTINDERE

Posterul „Cum ar fi lumea dacă nu ar exista conflicte interculturale”. Analiza impactului educației interculturale asupra întregii lumi. Identificarea valorilor necesare pentru crearea unei lumi interculturale. Întrebări de ghidare:

- Ce putem face ca să promovăm înțelegerea reciprocă între oameni de culturi diferite?
- Ce calități sau valori sunt necesare pentru a fi mai înțelegători?
- Ce rol joacă educația în ajutarea oamenilor să devină mai înțelegători și mai respectuoși?
- Cum puteți contribui la construirea unei lumi în care oamenii se respectă reciproc?

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Călin M. Filozofia educației. Antologie. București: Aramis Print, 2001. 287 p. ISBN 973-8066-74-3.
2. Cucoș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000. 288 p. ISBN 973-683-445-X.
3. Gagim I. Studii de filozofie a educației. Bălți: Tipografa din Bălți, 2017. 160 p. ISBN 978-9975-50-191-0.
4. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.
5. Niskier A. Filozofia educației. O viziune critică. București: Editura Economică, 2000, 364 p. ISBN 9735902702.

ANEXA 1

Cultura. Delimitări conceptuale

- Cultura devine deci un cadru de comportamente. Constă în linii de acțiune scrise și nescrise importante pentru a ordona modalitățile în care grupurile relaționează unii cu alții și cu lumile cărora le aparțin (Ploumis-Devick);
- Cultura este o totalitate de valori realizate (Petre Andrei);
- Cultura este un complex care include cunoștințele, credințele, arta, morala, legile și toate celelalte dispoziții, atitudini dobândite de om, în calitate de membru al societății (Edward B. Tylor);
- Cultura este moștenirea, transmisă social și învățată, a obiectelor, cunoștințelor, credințelor, valorilor și speranțelor normative care oferă membrilor unei anumite societăți instrumentele pentru rezolvarea problemelor frecvente (Norman Goodman);
- Cultura reprezintă o serie de caracteristici distincte ale unei societăți sau grup social în termeni spirituali, materiali, intelectuali sau emoționali (UNESCO);
- Cultura nu e scopul culturii, ci scopul vieții... (P. Clarke);
- Cultura este un ansamblu de trăsături distincte, spirituale și materiale, intelectuale și afective, care caracterizează o societate sau un grup social. Ea înglobează, pe lângă arte și litere, moduri de viață, drepturile fundamentale ale omului, sistemele de valori, tradițiile și credințele... Cultura îi dă omului capacitatea de reflecție asupra lui însuși. Ea este cea care face din noi ființe specific umane, raționale, critice și etic angajate. Este cea care ne ajută să discernem valorile și să efectuăm alegerile. Prin ea, omul se exprimă, ia cunoștință de el însuși, se recunoaște ca un proiect neîncheiat, pune în chestiune propriile sale realizări, caută neîncetat noi semnificații și creează opere care îl transcend (*Declaration de Mexico*, 1982).

ANEXA 2

Criterii de definire a civilizației

- *Criteriul social-istoric*: identifică civilizația ca treaptă distinctă în progresul umanității, asimilată cu tipurile istorice de comunitate umană – civilizația primitivă, civilizația antică, civilizația medievală, civilizația modernă, civilizația contemporană.
- *Criteriul tehnic*: descrie modelele tehnice de acțiune umană dominante – civilizația neolitică, civilizația bronzului, a fierului, industrială, tehnocratică, tehnologică, informatică sau informațională etc.
- *Criteriul antropologic cultural*: pune în evidență originalitatea ireductibilă a diferitelor culturi, ca rezultat al aportului popoarelor și națiunilor la tezaurul universal al culturii – civilizația romană, greacă, egipteană, indiană, japoneză, asiro-babiloniană etc.
- *Criteriul spiritual*: pune în evidență particularitățile spirituale ale unor religii (civilizația budistă, creștină, islamică etc.) sau ale unor modalități de expresie culturală (civilizația cărții, audiovizuală, a loisir-ului etc.).
- *Criteriul etnografic*: consideră civilizația ca ansamblu original structurat și stabil de caractere proprii unei comunități umane, de natură intelectuală, artistică, morală și materială, ceea ce duce la identificarea unor civilizații distincte pentru orice comunitate umană concret

determinată – civilizația este înțeleasă, aici, ca determinare originară a umanului, prima condiție a civilizației fiind acțiunea omului asupra naturii, trecerea lui de la natură la cultură.
(Sursa: Călin M. Filozofa educației. *Antologie*. București: Aramis Print, 2001, 287 p. ISBN 973-8066-74-3)

ANEXA 3

Conținutul culturii

Tabelul 1. *Conținutul și sfera culturii (după Tudor Vianu)*

Conținutul culturii	<ul style="list-style-type: none"> • Voința culturală („patetism al sufletului” dispus pe două coordonate: volitivă, intelectuală și sentimentală) • Valoarea culturală („cauză finală”) • Bunul cultural („întruparea valorii culturale”) • Actul cultural (realizarea valorii prin contemplație (subiectiv) sau prin creație (obiectiv))
Sfera culturii	<ul style="list-style-type: none"> • Cu privire la valori: cultură parțială și cultură totală • Cu privire la numărul indivizilor: cultură individuală și cultură socială

Tabelul 2. *Conținutul culturii (după Hidalgo)*

Nivel concret	Este cel mai vizibil nivel al culturii, care include elemente de suprafață ca vestimentație, muzică, festivități.
Nivel comportamental	Modalitățile prin care indivizii își clarifică rolurile, apartenența lingvistică, de gen, formele de comunicare nonverbală, structura familială și alte forme de organizare socială; acest nivel reflectă valorile unei culturi așa cum sunt percepute de reprezentanții ei.
Nivel simbolic	Valorile și credințele proprii unei culturi (spiritualitate, sisteme, credințe, norme), exprimându-se în modalitatea în care cei care aparțin unei culturi se definesc pe sine.

Tabelul 3. *Conținutul culturii (după Jean Ladriere)*

Sisteme de reprezentări	Ansambluri conceptuale și simbolice prin care diferitele grupuri ale colectivității tind să se integreze și să interpreteze lumea, îmbogățindu-și cunoștințele și tacticile acționale.
Sisteme normative	Este ceea ce ține de valoare, iar pe această bază sunt apreciate acțiunile și situațiile și sunt justificate practicile concrete.
Sisteme de expresii	Includ modalitățile materiale și formale prin care reprezentările și normele își găsesc întruchipările concrete la nivelul sensibilității sub forma unor entități semnificative multidimensionale.
Sisteme de acțiuni	Presupun medieri tehnice privind mediul natural, dar și acele mijlociri sociale prin care colectivitatea se organizează în vederea administrării propriului destin.

Tabelul 4. *Conținutul culturii (după Constantin Cucoș)*

Cultura cu c (mic)	Este ansamblul de activități sau de relații sociale de fiecare zi pe care cei mai mulți dintre noi le realizăm în mod inconștient și nu le exprimăm verbal.
Cultura cu C (mare)	Se compune din elemente purtătoare de universal, precum reprezentările simbolice sau activitățile alese (literatura, pictura, baletul etc.).

Tabelul 5. *Conținutul culturii (după Alexandru Tănase)*

Cunoașterea (momentul gnoseologic)	Este „dialogul subiectului axiologic cu lumea” în mai multe direcții: cunoașterea valorilor existente; cunoașterea realității în care omul acționează; cunoașterea tendințelor și proiectarea viitorului.
Valoarea (momentul axiologic)	Raportarea omului la lumea valorilor, ca valabilități în sine, ordonatoare asupra acțiunii de făurire a bunurilor culturale.
Creația (momentul creator)	Ca act de valorizare, de trecere a naturalului în axiologic, a valorii ca posibilitate în valoare ca realitate reprezintă saltul de la natural la cultural.
Comunicarea (momentul comunicațional)	Trecerea valorii de la creator la consumator, de la individ la societate și de la societate la individ. Comunicarea modernă a culturii este marcată de concepțiile analitice, semiotice și de filozofia limbajului, cu influențe atât asupra creatorului, cât și a receptorului de cultură.

ANEXA 4

Jocul BaFa BaFa

Înțelegerea impactului culturii asupra comportamentului oamenilor. Participanții experimentează „șocul culturii”, călătorind și încercând să interacționeze cu o cultură în care oamenii au valori diferite, moduri diferite de comportare și de rezolvare a problemelor. Sunt create două culturi simulate: o cultură Alpha și o cultură Beta. Fiecărei îi aparține un anumit comportament (o cultură colectivă bazată pe binele comun, solidaritate, contactul cu corpul și o cultură economică bazată pe comerț și profit, individualism, relații formale și îndepărtate). Pentru a-și cunoaște mai bine propria cultură, pot fi utile următoarele întrebări-cheie: Cum ne descurcăm? Ce ne face fericiți? Cultura mea este pașnică sau războinică? Cultura mea va domni, observa, adapta? Care este scopul culturii mele (dragoste, regulă...)? Religia culturii mele: Există un idol sau o preteasă care este venerată sau vreo altă formă de activitate religioasă? Pot obține ceea de ce am nevoie? Odată ce toți membrii înțeleg și se simt confortabil cu noua lor cultură, fiecare cultură trimite un observator. În perioada „observatorului”, grupurile vor juca valorile, așteptările, normele și obiceiurile din noua lor cultură. Observatorii încearcă să învețe cât mai mult despre cealaltă cultură, fără să pună întrebări. După un timp, fiecare observator se întoarce la cultura respectivă și raportează ceea ce a observat. Pe baza raportului, fiecare grup dezvoltă ipoteze despre cel mai eficient mod de a interacționa cu cealaltă cultură. După formularea ipotezelor, participanții vizitează cealaltă cultură, în grupuri mici. Vizitatorii raportează observațiile grupului, membrii acestuia folosind datele pentru a-și testa și îmbunătăți ipotezele. Simularea se încheie atunci când toată lumea a avut șansa de a vizita cealaltă cultură. Participanții se reunesc într-un grup, analizând experiența trăită. Dacă scopul formării este de a instrui o persoană să interacționeze sau să călătorească într-o cultură diferită, atunci datele din acea cultură sunt prezentate ca parte a discuției. Dacă accentul se pune pe diversitate, discuția și analiza se concentrează pe metode de creare a unei culturi școlare care să permită tuturor să se simtă în siguranță, incluși, să fie productivi și să facă cel mai bun lucru. O persoană competentă din punct de vedere cultural nu presupune doar capacitatea de a se adapta sau a interacționa cu oameni diferiți, ci și de a fi capabilă să proiecteze și să susțină o cultură a muncii. Grupurile, împreună cu profesorul, trebuie să reflecteze și să răspundă la următoarele întrebări: Ce sentimente ați trăit atunci când vă pregăteați să vă asumați o nouă cultură? Cealaltă cultură a reacționat așa cum vă așteptați? De ce? Cum v-ați adaptat? Puteți explica cultura celui alt grup? Dar propria cultură?

Modulul *Mediul intercultural în clasa de elevi* la unitatea de curs *Dirigenție*

Autor: Aurelia BEȚIVU

Tema 1. MEDIUL INTERCULTURAL ÎN CLASA DE ELEVI

Obiective:

Studentzii vor urma:

- să definească noțiunile-cheie: *cultură, valori, comunicare/dialog intercultural, competență interculturală*;
- să exerseze metode de mediere pentru rezolvarea conflictelor;
- să comunice empatic, deschis, constructiv în context intercultural.

Unități de conținut:

- Culturi în contact
- Valorile educației interculturale promovate la clasa de elevi
- Comunicarea interculturală și medierea pentru rezolvarea conflictelor
- Profilul personalității interculturale

Termeni-cheie: *cultură, valori, comunicare/dialog intercultural, competență interculturală, conflict intercultural, mediere.*

EVOCARÉ

- a) *Găsește perechea!* Pregătirea unor cartonașe cu imagini ale unor elemente specifice diferitelor culturi și tot atâtea cartonașe cu denumirea acestor elemente. Distribuirea a câte un cartonaș fiecărui participant. Identificarea perechii, caracterizarea elementului cultural în baza cunoștințelor și experiențelor personale. Exemplu de cartonaș:

Matrioșka

- b) *Eseu de 5 minute.* Comentarea afirmației: „Respectul pentru varietatea culturilor și dreptul lor nestânjenit de afirmare, expresie și promovare este una dintre marile achiziții ale secolului nostru și o prețioasă moștenire pentru cel viitor” (Mircea Malița).

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Diagrama sintetizării unui text.* Completarea diagramei în urma lecturii și prelucrării inteligente a conținutului (vezi Anexa 1).

Lectura informației		
Linia ideilor		
1.	2.	3.
Linia argumentelor		
1.	2.	3.
Linia exemplurilor		
1.	2.	3.
Relectură		
Reflecții		

- b) *Analiză comparată*. Realizarea analizei comparate a definițiilor propuse pentru termenul de *cultură*. Concluzii. Elaborarea definițiilor proprii pentru acest termen.
- c) *Portret cultural*. Conturarea portretului cultural al etniei pe care o reprezintă.
- d) *Joc didactic*. Pregătim 4-5 seturi de cartonașe (pentru 4-5 grupuri). Pe unele înscrیم denumirea unor etnii și pe altele – caracteristicile culturale ale acestora. Participanții trebuie să potrivească cartonașele și să argumenteze alegerea.
- e) *Chestionare on-line*. Accesarea paginii web *Quizizz* (<https://quizizz.com/admin/quiz/5c56fb020a6052001a2fc05e/4-societatea-interculturala-valori-si-principii>), pentru a răspunde la întrebările chestionarului *Societatea interculturală – valori și principii*.
- f) *Citatul*. Comentarea citatului prezentat (vezi Anexa 2).
- g) *Analiza*. Analiza setului de competențe interculturale (vezi Anexa 3).
- h) *ABC-ul valorilor*. Alcătuirea unui abecedar al valorilor educației interculturale.
- i) *Studiu de caz*. Analiza studiului de caz *Medierea între colegi* (<https://www.allo-tolerance.eu/ro/casestudy/studiu-de-caz-mediarea-intre-colegi-ro>). Rezolvarea unui alt studiu de caz, respectând pașii de urmat în procesul de mediere, propuși pe acest site.
- j) *Set de reguli*. Alcătuirea a 7-8 reguli de bază în vederea definirii unui spațiu de dialog sigur și civilizat.
- k) *Descoperirea*. Identificarea componentelor structurale ale competenței interculturale (<https://www.youtube.com/watch?v=SJqBhLgSNQY>).
- l) *Organizatorii grafici*. Completarea organizatorului grafic pentru a determina elementele constitutive ale competenței interculturale. Compararea produsului obținut cu modelul adaptat după Deardorff, 2006.

Cunoștințe

Capacități

Atitudini

REFLECȚIE

- a) *Exercițiul celor cinci degete*. Realizarea conturului mâinii pe o coală de hârtie. Formularea de răspunsuri la întrebările aferente fiecărui deget, după cum urmează:
- Degetul mare: Care sunt calitățile dumneavoastră interculturale?
 - Arătătorul: Ce veți face pentru a vă dezvolta calitățile interculturale?
 - Degetul mijlociu: Ce dificultăți întâmpinați în dezvoltarea competențelor interculturale?
 - Inelar: Ce lucruri nu ați dori să schimbați sub nicio formă?

- Degetul mic: Ce calitate doriți să o dezvoltați?
- b) *Fișă de autoevaluare.*
- Această unitate de conținut m-a provocat prin...
- Noutatea aș putea să o rezum astfel...
- Vreau să întreb despre...

EXTINDERE

- a) *Chestionare on-line.* Elaborarea unui chestionar on-line la unul dintre subiectele:
 - Ești o personalitate interculturală?
 - Cum se soluționează conflictele interculturale?
- b) *Produce creativ.* Elaborarea unui produs (card poștal, banner, spot publicitar, pliant, carte de vizită, video etc.) prin intermediul căruia se promovează valorile interculturale.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Antoci D. Educația prin valori și pentru valori. Ghid metodic. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2014. 196 p. ISBN 978-9975-76-138-3.
2. Antonesei L. Paideia. Fundamente culturale ale educației. Iași: Polirom, 1996. 124 p. ISBN 973-9248-08-X.
3. Cozma T. (coord.). O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001. 216 p. ISBN 973-683-799-3.
4. Cristea S. Educația interculturală. În: *Didactica Pro...*, nr. 4-5 (20-21), 2003, pp. 100-102.
5. Cucuș C. Educația. Dimensiuni culturale și interculturale. Iași: Polirom, 2000. 288 p. ISBN 973-683-445-x.
6. Curriculum școlar, clasele I-IX. Educație interculturală. Chișinău, 2012.
7. Dasen P., Perregaux Ch., Rey M. Educația interculturală. Experițe. Politici. Strategii. Iași: Polirom, 1999. 208 p. ISBN 973-683-223-6.
8. Nedelcu A. Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.
9. Revista de pedagogie. Educația interculturală – priorități și tendințe, 2004. ISSN 0034-8678.

Resurse Internet

10. <https://quizizz.com/admin/quiz/5c56fb020a6052001a2fc05e/4-societatea-interculturala-valori-si-principii>
11. www.allo-tolerance.eu

ANEXA 1

Culturi în contact

Despre cultură se vorbește cu o ușurință invers proporțională cu dificultatea de definire a conceptului. Sunt deja binecunoscute numeroasele tentative de a defini conceptul și dezbaterile din științele sociale asupra definițiilor termenului și a implicațiilor acestora în ideologiile naționale și în practica politicilor publice. Se estimează valoarea acestei noțiuni ca fiind centrală pentru

antropologie, ca și categoria de gravitație pentru fizică, evoluție pentru biologie și boală în medicină. Despre cultură ca distincție a modului de viață a diferitelor popoare a consemnat Biblia, Homer, Hipocrate, Herodot, cercetători chinezi ai dinastiei Han. De exemplu, Kluckhohn și Kroeber au consemnat, în 1952, nu mai puțin de 161 de definiții ale conceptului de *cultură*.

Conceptul de *cultură*. Fiecare comunitate umană și-a dezvoltat propria cultură. Primele asocieri invocate de termenul *cultură* se referă la teatru, literatură, muzică sau la alte forme ale culturii elitiste. Conceptul însă are un înțeles mult mai larg. Cultura ar putea fi definită prin: percepția a ceea ce este bine și ceea ce este rău; percepția timpului; raporturile dintre femei și bărbați; felul în care se relaționează în cadrul familiei, cum sunt repartizate rolurile familiale; modul de distribuire a puterii sociale, deținerea acesteia; atitudinea față de tradiții; atitudinea față de alte culturi; rolul religiei în viața oamenilor; regulile respectate la pregătirea hranei; atitudinea față de consumul de alcool; limbajul folosit, limbile vorbite; modul în care oamenii comunică și are loc schimbul de informații etc.

Definiția pe care o vom examina, derivată din curentul relativismului cultural, este în același timp și cea care întrunește consensul cel mai larg în antropologia modernă: cultura este, pe scurt, ansamblul de abilități, noțiuni și forme de comportament pe care indivizii îl dobândesc ca membri ai unei societăți anume. Sau, așa cum o formulează Geertz, cultura este „un tipar de sensuri transmise istoric, întrupate în simboluri, un sistem de concepții moștenite, exprimate în forme simbolice prin intermediul cărora oamenii își comunică, transmit și dezvoltă cunoștințele și atitudinile despre viață”.

Ca atare, conceptul de *cultură* conține o ambiguitate profundă, și anume aceea că se referă în același timp la o similaritate de bază a indivizilor (aceștia fiind deopotrivă determinați de cultură), dar și la modul în care se produce diferența între indivizi, cultura fiind în sine generatoare de diferență. Conceptul de *cultură*, astfel definit, implică în fapt coexistența unei pluralități de culturi și trebuie, așadar, înțeles din prisma relativismului, ca și curent cultural. Relativismul cultural întărește ideea de egalitate a diferitelor culturi în termeni de valoare intrinsecă și descurajează orice tentativă de a proclama o cultură anume ca fiind superioară sau inferioară altora. Valorile, normele, simbolurile unei culturi trebuie evaluate în contextul și funcționalitatea lor, și nu după criteriile altei culturi. Coexistența mai multor culturi în același spațiu a dat naștere unui set de concepte înrudite: *multicultural*, *intercultural*, precum și *multiculturalism*, *interculturalitate*.

Cultura este acel ansamblu de trăsături distinctive, spirituale, materiale, intelectuale și emoționale ale unei societăți sau grup social care cuprinde toate modalitățile de a fi în acea societate; minim, inclusiv artă și literatură, stiluri de viață, moduri de a trăi împreună, sisteme de valori, tradiții și credințe. Fiecare cultură este suma ipotezelor și practicilor împărtășite de membrii unui grup, care le diferențiază de cele ale altor grupuri, astfel încât o cultură intră în centrul atenției, în comparație cu o altă cultură care menține diferite practici. Cu toate acestea, culturile sunt ele însele multiple, astfel încât, pentru persoanele fizice, fiecare grup se revelează nu la fel de omogen, ci mai degrabă ca o serie de grupuri din ce în ce mai mici, ai căror membri sunt prea conștienți de distincțiile dintre ei. Culturile în sine sunt rareori în centrul atenției în discuția competențelor interculturale, căci culturile nu există în afară oamenilor care le construiesc și le animă.

Dialogul intercultural

Dialogul intercultural se referă în mod specific la dialogul care are loc între membrii diferitelor grupuri culturale. Dialogul intercultural presupune că participanții sunt de acord să asculte și să înțeleagă perspectivele multiple, inclusiv cele deținute de grupuri sau persoane cu care nu sunt de acord. Așa cum este exprimat de UNESCO, dialogul intercultural încurajează disponibilitatea de a pune sub semnul întrebării certitudinile bazate pe valori bine stabilite, punând în joc rațiunea, emoția și creativitatea pentru a găsi noi înțelegeri comune. Astfel, se depășește cu mult simpla negociere, unde sunt în principal interese politice, economice și geopolitice. Este un proces care cuprinde un schimb de opinii deschis și respectuos între indivizi și grupuri cu diferite origini etnice, culturale, religioase și lingvistice, pe baza înțelegerii și respectului reciproc. Potrivit consorțiului publicului pentru dialog, dialogul este „mai degrabă incluziv, decât exclusiv...”, libertatea de exprimare este legată de dreptul de a fi ascultat și de responsabilitatea de a asculta..., diferențele sunt văzute mai degrabă ca resurse, decât ca bariere..., conflictul este gestionat mai degrabă în mod colaborativ, decât adversativ..., iar deciziile sunt luate creativ, și nu defensiv.” Aceste caracteristici ar servi drept un bun început pentru orice dialog intercultural. Deși utilizarea comună se referă la culturile care interacționează sau dialoghează, de fapt persoanele sunt cele care interacționează și care țin dialoguri interculturale, nu culturile în sine; în mod similar, indivizii sunt cei care gestionează, mai mult sau mai puțin competent, interacțiunile. Complicația este că o persoană dintr-o interacțiune nu poate fi singura competentă intercultural – pentru că interacțiunea este un proces co-construit de toți participanții. Dacă împreună participanții se descurcă bine, atunci împreună au fost competenți intercultural; dacă nu, atunci este pur și simplu inexact să spunem că unul dintre ei a fost competent și celălalt incompetent; mai degrabă, toți trebuie să admită că împreună au fost incompetenți. Această noțiune de co-construcție, de a interacționa în comun cu ceilalți, se află în centrul oricărei întâlniri interculturale. Fiecare întâlnire constă în a face ceva, a crea ceva, în comun cu cel puțin o altă persoană, astfel încât procesul de interacțiune trebuie să servească drept scop. Dialogul intercultural este primul pas pentru a profita de tradițiile culturale și istorice diferite, pentru a extinde lista de soluții posibile la problemele comune. Dialogul intercultural este, așadar, un instrument esențial în efortul de a rezolva în mod pașnic conflictele interculturale și o precondiție pentru cultivarea culturii păcii.

(Surse: <http://www.agentiaimpreuna.ro/uploads/educatia%20interculturala.pdf>; <http://www.pseudology.org/Psychology/CultureCriticalReview1952a.pdf>; <https://www.cntm.md/sites/default/files/Repere-ale-Educatiei-Interculturale.pdf>; <https://en.unesco.org/interculturaldialogue/core-concepts>)

ANEXA 2

Diversitatea se autoimpune, este inevitabilă, este un atribut intrinsec al socialului, naturii și culturii. Diversitatea a existat și va exista indiferent de voința indivizilor sau a grupurilor. Ar fi imposibil să trăim într-o lume a omogenității și a monotoniei formelor identice, repetate obsesiv. O astfel de lume „mono”, a statelor-națiune, locuite de o singură cultură, posedând o singură limbă sau structură de control, este practic imposibilă. Spațiile culturilor pure, neamestecate, hiperprotejate și autoeficiente, granițele fixe, impermeabile nu există decât artificial, într-un mare

laborator al experimentelor inutile. Lumea reală este categoric destinată contextelor deschise și culturilor cu geometrie variabilă.

(Sursa: Nedelcu A. *Fundamentele educației interculturale. Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. 210 p.*)

ANEXA 3

Model teoretic al valorilor, atitudinilor, abilităților, cunoștințelor și înțelegerii necesare pentru cetățenia democratică și competența interculturală

Valori

1. Valorizarea altor ființe, a demnității umane și a drepturilor omului
2. Valorizarea diversității culturale și a alterității culturale
3. Valorizarea democrației, justiției, dreptății, egalității și statului de drept

Atitudini

4. Deschidere spre alteritate culturală și alte credințe, viziuni asupra lumii și practici
5. Respect pentru alte persoane, credințe, viziuni asupra lumii și practici
6. Spirit civic
7. Responsabilitate
8. Autoeficiență
9. Toleranță la ambiguitate

Abilități

10. Abilități de învățare autonomă
11. Abilități de gândire critică și analitică
12. Abilități de ascultare și observare
13. Empatie
14. Flexibilitate și adaptabilitate
15. Abilități lingvistice, comunicative și plurilingve
16. Abilități de cooperare
17. Abilități de rezolvare a conflictelor

Cunoștințe și înțelegere critică

18. Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la sine
19. Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la limbă și comunicare
20. Cunoștințe și înțelegere critică referitoare la lume (incluzând politică, legislație, drepturile omului, cultură, culturi, religii, istorie, mass-media, economie, mediul înconjurător și sustenabilitate)

(Sursa: <https://www.surveymonkey.com/r/W86WR33>)

Modulul *Conștientizarea și acceptarea diversității* la unitatea de curs *Educație incluzivă*

Autor: Veronica RUSOV

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească conceptele *stereotip, prejudecată, discriminare*;
- să identifice cauzele și manifestările excluderii sociale după diferite criterii;
- să caracterizeze diverse tipuri de discriminare;
- să argumenteze necesitatea acceptării diversității culturale în instituțiile de învățământ general și în societate.

Unități de conținut:

- Interrelaționare majoritate – minoritate. Excludere și egalitate
- Stereotipurile. Originile și cauzele prejudecăților
- Tipuri de discriminare. Fenomenul discriminării (evitarea, segregarea, violența, resemnarea, retragerea)
- Acceptarea diversității la nivel de clasă/școală
- Sensibilizarea și implicarea comunității în promovarea diversității

Termeni-cheie: *excludere, egalitate, stereotip, discriminare, prejudecată etc.*

EVOCARÉ

- a) *Jocul „Insule diminuate”*. Plasarea unor pagini de ziar (reprezintă o insulă) pe podea. Participanții se plimbă în jurul insulelor, fără să calce pe ele. La semnal, toți calcă pe una dintre insule. La repetarea semnalului, se îndepărtează câte o insulă, astfel încât numărul insulelor să scadă treptat și fiecare să devină cât mai aglomerată. Cei care nu pot ajunge la o insulă, părăsesc jocul. Se continuă până când va rămâne o singură insulă.

Debrifare:

Asocierea jocului cu o situație din viața reală și discutarea interacțiunilor interculturale la nivel global, național, comunitar. Cum ați reacționat atunci când au rămas mai puține insule? Cum v-ați simțit atunci când nu ați putut ajunge la o insulă și a trebuit să părăsiți jocul? Cum v-ați protejat propriul spațiu? I-ați ajutat pe ceilalți?

- b) *Diagrama ideilor esențiale*. Analiza afirmației: „Cultura este un fenomen dinamic, care se reconstruiește permanent, pe baza experiențelor diferite ale generațiilor”. Enumerarea ideilor esențiale deduse din afirmația propusă. Reformularea ideilor în manieră personală, argumentând modul de înțelegere.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Ciorchine*. Abordarea interculturalului din perspectiva raportului dintre cultura dominantă și

subculturile diferitelor grupuri care conviețuiesc în același spațiu, respectă și transmit valorile de bază ale culturii dominante. Construirea ciorchinelui cu indicarea grupurilor care reprezintă subculturile din comunitatea natală (minorități etnice, confesiuni religioase, persoane cu dizabilități, exponenți ai unei generații, persoane care practică aceleași meserii etc.).

- b) *Ce este la mijloc?* Completarea nevoilor comune, pornind de la afirmația: „Nevoile minorităților și cele ale majorității sunt diferite, însă conectate între ele. Educația interculturală ia în considerație ambele părți”.

Majoritatea	???	Minoritatea
<ul style="list-style-type: none"> • Înțelegerea realității unei lumi interdependente și încurajarea acțiunilor în coerență cu această realitate • Depășirea prejudecăților, stereotipurilor • Evaluarea pozitivă a diferențelor și diversității • Generarea atitudinilor pozitive și a modelelor de comportament față de oameni din alte societăți și culturi • Transpunerea principiului de solidaritate și curaj civil în acțiune 		<p>Traiu în interiorul culturii majorității, dar fără a-și pierde propria identitate culturală</p>

- c) *Asemănări și deosebiri.* Identificarea valorilor diversității. Gruparea participanților în funcție de următoarele criterii: ziua de naștere, culoarea părului, culoarea ochilor, ocupațiile preferate, genul etc. Identificarea emoțiilor trăite în momentul regroupărilor. Analiza asemănarilor și deosebirilor grupurilor create. Analiza stărilor emotive generate de imposibilitatea aderării la un anumit grup. Continuarea analizei diversității prin completarea tabelului în grupuri mici.

Categoria	3 Asemănări	3 Deosebiri
Grupul 1. Membrii de familie		
Grupul 2. Persoane din țara vecină		
Grupul 3. Persoane vorbitoare de limbi diferite		
Grupul 4. Persoane de religii diferite		

- d) *Testul „Toți diferiți, toți egali”.* Analiza noțiunii de *egalitate*, accentuând că toate ființele umane sunt universal egale și specific diferite, iar egalitatea universală și diferențele specifice trebuie respectate. Rezolvarea individuală a testului (vezi Anexa 1). Formarea grupurilor de 3-4 persoane. Discutarea și analiza alegerilor individuale.

Debriefare:

De ce au ales un anumit răspuns? Ce spun textele despre autor? De ce autorul a descris oamenii din nord așa cum a făcut-o? Ce comentarii au despre texte? Educația este o modalitate de a combate prejudecățile? Cum se simt oamenii considerați inferiori? Când oamenii nu sunt apreciați pentru ceea ce sunt, ce consecințe apar adesea? Ce exemple din istorie cunoașteți? Și din prezent? Ce indicii ne oferă al doilea text despre autor, despre opiniile sale și cultura sa? În ce măsură opinia autorului este rezultatul propriului punct de vedere etnocentric și al propriilor prejudecăți? Dezvăluirea autorului Said Al-Andalusi (Spania).

- e) *Forarea straturilor.* Analiză structurată a tipurilor de politică privind grupurile minoritare (vezi Anexa 2): Stratul 1. Descriere; Stratul 2. Analiza, raportarea la teorie; Stratul 3. Analiza consecințelor; Stratul 4. Formularea soluțiilor.

- f) *Studiu de caz.* Identificarea unor soluții pozitive în situații de discriminare, de lipsă de respect și înțelegere (vezi Anexa 3). Prezentarea soluției sub forma unei știri senzaționale într-un buletin de știri la TV. Prezentarea titlului știrii, interpretarea situației și/sau interviuarea persoanelor implicate. Analiza fiecărui buletin de știri: Mai există și alte soluții posibile pentru situația dată? Dar dacă situația de față s-ar agrava din pricina...? Soluția propusă nu încalcă drepturile celorlalți? Ce veți face în această situație? Ce mijloace de mediere pot exista?

REFLECȚIE

- a) *Schimbă-ți ochelarii.* Distribuie personajelor: o persoană cu dizabilități, o persoană fără adăpost, o mamă singură cu copii mici, un pensionar, un imigrant ilegal, o persoană în scaun cu rotile, o persoană cu HIV/SIDA, o persoană analfabetă, o persoană cu tulburări psihice, un rom. Identificarea cu personajul și completarea răspunsurilor la întrebările de ghidare:

Cum vei comunica cu alții?	Unde vei locui?	Cu cine vei prieteni?	Cum îți vei câștiga existența?	Cum vei petrece timpul liber?

- b) *Autoevaluare.* Analiza stadiilor dialogului intercultural profund (vezi Anexa 4.) Autoevaluare prin identificarea stadiului care reprezintă nivelul comunicării interculturale personale.

EXTINDERE

- a) *Eseu.* Elaborarea unui eseu în baza următorului afiș, care poate fi citit la intrarea într-un restaurant turc din Paris: „Dumnezeul tău este evreu. / Mașina pe care o ai este japoneză./ Pizza este italiană, iar couscous-ul este algerian. / Democrația pe care o practici este grecească. / Cafeaua ta este braziliană. / Ceasul îți este elvețian. / Cămașa este indiană. / Radioul tău este coreean. / Vacanțele tale sunt turcești, tunisiene sau marocane. / Cifrele tale sunt arabe. / Scriitura îți este latină, și... reproșezi vecinului tău că este străin!”
- b) *Autoevaluare.* Aderarea la una dintre variantele de răspuns (da/nu) la întrebările de la indicatorul A 2.7. „Școala contracarează toate formele de discriminare” (p. 95) și indicatorul A 2.8. „Școala promovează interacțiunea nonviolentă și soluționarea pașnică a neînțelegerilor” (p. 96) din Indexul incluziunii de Tony Booth și Mel Ainscow. Elaborarea unui plan de acțiuni în vederea dezvoltării școlii incluzive.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

- Booth T., Ainscow M. Indexul incluziunii: dezvoltarea procesului de învățare și participare în școli. Chișinău: Biotehndesign, 2015. 200 p. ISBN 978-9975-933-72-8.
- Bulat G. et. al. Educația incluzivă. Suport de curs pentru formarea continuă a cadrelor didactice în domeniul educației incluzive centrate pe copil. Volumul I. Chișinău: Lyceum, 2016, ISBN 978-9975-3104-9-9.
- Tintiuc T. Managementul incluziunii în școală. Suport didactic pentru coordonatorii educației incluzive. Chișinău: Institutul de Formare continuă, 2011, 256 p. ISBN 978-9975-4168-4-9.

ANEXA 1

Testul *Toți diferiți, toți egali*

1. Care este sursa textului?

„Toți oamenii de pe Pământ, de la Est la Vest, din Nord și din Sud, constituie un singur grup; (ei) diferă prin trei trăsături distincte: comportament, aspect fizic și limbaj.”

Alegeți unul dintre următoarele răspunsuri: a) Declarația UNESCO privind rasismul, 1958; b) Said Al-Andalusi, 1029 AD/420 AH; c) Herodot „Călătorie note”, 198 î.e.n.; d) Marco Polo în Călătorii, 1300, CE; e) Vedas, India, cca 3.000 î.e.n.; f) Niciuna dintre cele de mai sus; g) Raportul campaniei de tineret *Toți diferiți, toți egali*, Consiliul Europei, 1996.

2. Din ce țară/regiune a lumii provine autorul următorului text?

„Cei care trăiesc în nordul extrem (din Europa...) au suferit de a fi prea departe de soare. Aerul lor este rece, iar cerul – turbure. Drept urmare, temperamentul lor este rece și comportamentul nepolitic. În consecință, trupurile lor au devenit enorme, culoarea lor a devenit albă, iar părul a coborât. Au pierdut înțelepciunea înțelegerii și claritatea percepției. Ele au fost depășite de ignoranță și lene și infestate de oboseală și prostie.”

Alegeți unul dintre următoarele răspunsuri: a) China, b) Europa, c) India, d) Africa, e) Persia, f) Niciuna.

ANEXA 2

Tipuri de politică privind grupurile minoritare

1. *Asimilarea* – anularea diferențelor. Este un proces de *omogenizare* în care cultura dominantă își impune limba, obiceiurile, valorile, mentalitățile și credințele. Gordon a identificat șapte grade de asimilare, valabile pentru orice tip de societate, studiind societățile moderne create prin imigrație voluntară (SUA și Australia):
 - *asimilarea culturală* („aculturația”) – adoptarea formală a modelului cultural dominant; educația interculturală a avut de delimitat termeni ca: *aculturație, enculturație* etc.
 - *asimilarea structurală*, prin participarea și integrarea în instituțiile, organizațiile sau cercurile de putere ale societății-gazdă; acesta este momentul decisiv, când elitele minorității se solidarizează cu elitele majorității, într-un sistem de cogestiune a puterii; accesul la decizie și putere (economică, politică) a elitelor minoritare grăbește pierderea identității colective a grupului minoritar de proveniență;
 - *asimilarea maritală*, prin căsătorii mixte;
 - *asimilarea psihologică* – identificarea cu grupul dominant; grupul minoritar încetează să existe ca identitate colectivă;
 - *asimilarea comportamentală*, prin mimetism comportamental;
 - *asimilarea civică* – absența conflictelor de putere sau de interese între grupul minoritar și grupul majoritar.
2. *Pluralismul* – expresia politică a diversității culturale. Persoana umană se construiește prin proiecție identitară în raport cu această diversitate, astfel încât societățile moderne devin multiculturale, multietnice, multirasiale, plurilingve. Pluralismul a apărut ca o

conceptualizare socio-politică a mozaicului cultural contemporan. Persoanele, grupurile și comunitățile care se definesc ele însele ca diferite față de tendințele sau modelele majoritare au dreptul să-și exprime această opțiune, să se organizeze în jurul unor criterii liber consimțite, să întreprindă acțiuni sistematice pentru conservarea și confirmarea acestor diferențe. Cea mai succintă și mai clară delimitare a pluralismului constă în faptul că societatea pluralistă este locul public de manifestare și afirmare a diferențelor. După Gordon, există două tipuri esențiale de pluralism:

- *Pluralismul egalitar* – grupurile etnice doresc și obțin egalitatea în drepturi, dar rămân separate de grupul majoritar. Diferențele sunt încurajate și acceptate în virtutea unor principii de coexistență stabilite în comun. Grupurile etnice participă la viața publică, au o contribuție economică și civică importantă, dar se manifestă în special ca grupuri de interese. Gordon identifică două forme particulare de pluralism egalitar:
 - *pluralismul cultural*, specific Statelor Unite, unde grupurile etnice continuă să-și exprime identitatea culturală, în pofida unor puternice presiuni asimilatoare; asimilarea nu mai este efectivă la nivel microsocial datorită dimensiunilor statului american, astfel că modul de viață pluralist este împărtășit de toți cetățenii, dar, în același timp, nu împiedică supraviețuirea identităților colective de origine (etnice, confesionale, lingvistice);
 - *pluralismul corporatist*, exemplificat de Canada și unele țări europene (Elveția, Belgia), recunoaște formal grupurile etnice până într-acolo încât puterea politică este distribuită în conformitate cu ponderea numerică. Separarea instituțională și culturală sunt recunoscute oficial, iar grupurile etnice sunt concentrate în enclave teritoriale bine conturate, unde identitățile colective se pot prezerva foarte bine.
- *Pluralismul inegalitar* – promovează separarea structurală pe fondul unui acces limitat la putere și, implicit, la prosperitate. Pluralismul de acest tip este unul cu formă inechitabilă. În locul consensului și legitimării reciproce, guvernarea inegalitară recurge la *coerciție și impunerea voinței dominante*. Acolo unde bunăstarea este limitată, în mod firesc, grupul majoritar este tentat să recurgă la forță pentru a o deține în mod exclusiv.

(Sursa: Cozma T. *O nouă provocare pentru educație: interculturalitatea. Iași: Polirom, 2001. 216 p.*

ISBN 973-683-799-8)

ANEXA 3

Știri de pace

1. Într-o școală au sosit 3 elevi din altă țară și au credințe religioase diferite decât majoritatea elevilor. Părinții lor s-au plâns că mâncarea servită la cantină pentru prânz nu este în conformitate cu cerințele vegetariene ale regimului copiilor lor. Au cerut ca școala să asigure și o variantă vegetariană. Directorul nu a acceptat, argumentând că este mult mai scump pentru școală să asigure mâncare diferită doar pentru 3 elevi și nu este buget alocat în acest scop. El a propus ca elevii să-și aducă mâncare de acasă. Familia a acuzat școala de comportament rasist și l-au amenințat pe director că vor da școala în judecată, dacă nu

se va asigura copiilor lor meniu vegetarian. Situația a fost soluționată și soluția este știrea zilei...

2. Într-o țară care încearcă să țină separate religia și statul, o fată de 13 ani a început să vină la școală purtând hijab, inclusiv un văl care îi acoperea fața. Ea spune că acum, când a ajuns la pubertate, trebuie să se acopere. Consideră că acest lucru nu reprezintă nicio diferență în modul ei de a învăța. Dirigintele a trimis-o acasă și i-a spus să nu mai vină până nu renunță la hijab. A spus că poate prezenta un pericol în laboratoare și că aduce religia în școala care este laică. Părinții fetei insistă ca ea să vină la școală în hijab și au amenințat cu tribunalul. Cazul s-a rezolvat și soluția este știre de senzație...
3. O școală este în alertă în legătură cu sosirea unui mare număr de elevi, care nu vorbesc bine limba țării sau nu o știu deloc. Ceilalți elevi sunt îngrijorați că nu vor mai avea o educație bună, deoarece profesorii vor încerca să se ocupe de cei care nu înțeleg. Le este teamă că standardele vor scădea. Au început să se poarte urât cu nou-veniții. Situația s-a rezolvat, soluția este știrea zilei...
4. 5% din populația unui oraș reprezintă imigranții. Cu câteva săptămâni în urmă, au avut loc incidente violente între imigranți și populația locală. Trei copii de imigranți dintr-un cartier au fost prinși când furau o sacoșă într-un magazin. Localnicii s-au revoltat, spunând că nu este prima dată când se întâmplă acest lucru și că ei nu vor ca imigranții să mai locuiască în vecinătatea lor. Au fost tensiuni între localnici și imigranți, care au dus la confruntări violente. Localnicii au cerut guvernului să mute imigranții în alt loc și ei să aibă propria lor vecinătate. Au argumentat că nivelul de criminalitate și nesiguranță a crescut odată cu venirea mai multor imigranți. Imigranții s-au plâns că există discriminare împotriva lor și nu este ușor pentru ei să obțină locuri de muncă și să se integreze în societate. Ei au protestat în fața primăriei în fiecare zi. Guvernul a găsit o soluție, iar știrea zilei este...

(Sursa: *Învățând să trăim împreună. Un program intercultural și interreligios pentru educație etică.* https://ethicseducationforchildren.org/images/zdocs/e44d7d5b-b40e-43e7-a9c0-ae389d98a521/Arigatou_Brochure_Ro_Web.pdf)

ANEXA 4

Șapte stadii ale dialogului intercultural profund

(după Institutul de dialog global)

1. Întâlnirea radicală cu ceea ce este diferit: „sinele” ciocnindu-se de „celălalt”. În acest prim stadiu survine un anumit șoc al conștientizării altuia, a alterității, a unui mod diferit de a vedea lumea;
2. Trecerea dincolo de sine, depășirea de sine și intrarea în lumea celuilalt. Acesta este procesul de „punere între paranteze” a prejudecăților individuale;
3. Locuirea și trăirea experienței lumii celuilalt („sinele” transformat în „celălalt”). Lumea celuilalt constituie pentru „sine” o realitate, care alternează, și un mod de viață alternativ;
4. Lărgirea viziunii: „sinele” revine cu o cunoaștere nouă. Marele beneficiu al întâlnirii „sinelui” cu lumea „celuilalt” constă în conștientizarea faptului că există și alte modalități de a înțelege

realitatea și începerea „demersului” de regândire, de reconsiderare a propriilor concepții. Totul este perceput acum de către „sine” (identitatea, etnicitatea, religia, cultura, ideologia, lumea) într-o nouă perspectivă, într-o nouă lumină. Nu există cale de întoarcere la fosta modalitate unilaterală de concepere;

5. Trezirea dialogică: o schimbare radicală de paradigmă, transformarea interioară a „sinelui”, care se deschide pluralității lumilor și perspectivelor, iar această deschidere modifică iremediabil propria lume;
6. Trezirea globală: schimbarea de paradigmă transformă relația dintre „sine” și „sine”, dintre „sine” și alții, dintre „sine” și lume, conducând identitatea la una matură. Trezirea globală înseamnă ridicarea la un nivel de conștiință de la care se poate observa că culturile, religiile, ideologiile sunt situate pe un fundal comun de realitate și că diferențele radicale sunt și ele situate într-un câmp al Unității. Această „trezire globală” se desfășoară și ea pe trei paliere diferite: tot mai profundă descoperire a „sinelui”; deschiderea unui dialog dinamic cu cei ce împărtășesc aceleași valori sau valori similare, acest nou tip de întâlnire desemnând un nou dialog provocator și „dramatic”; atingerea unei înțelegeri noi, globaliste asupra realității;
7. Transformarea personală și globală a vieții și a comportamentului: „sinele” trăiește într-o nouă conștiință globală, una dialogică.

(Sursa: Spînu S. *Comunicarea interculturală: delimitări conceptuale*. In: *Administrarea Publică*, nr. 2, 2018, pp. 120-127, <http://aap.gov.md/files/publicatii/revista/articole/98/ro/Spinu.pdf>)

Modulul *Etica pedagogică în context intercultural* la unitatea de curs *Etică și cultură profesională*

Autor: Eugenia FOCA

Tema 1. ARGUMENTE DE NATURĂ INTERCULTURALĂ PENTRU O ETICĂ ȘI O DEONTOLOGIE A PROFESIEI DIDACTICE

Obiective:

Studentii vor urma:

- să definească noțiunile-cheie: *dileme și decizii interculturale, cultură exterioară, diversitate culturală, pluralism cultural*;
- să argumenteze viziunile etice asupra procesului de predare-învățare-evaluare din perspectivă interculturală;
- să evalueze variante posibile de interacțiune ținută vestimentară – cultura vorbirii – alte spații culturale.

Unități de conținut:

- Personalitatea profesorului în contextul relației cu elevii și cadre didactice din alte spații culturale
- Dilemele și deciziile etico-pedagogice în condițiile unui mediu educațional intercultural
- Cultura comportării în alte spații culturale: etica adresării, prezentării, salutului
- Cultura exterioară a profesorului în context intercultural: ținuta vestimentară, expresivitatea

Termeni-cheie: *mediu educațional intercultural, comunicare interculturală, dileme și decizii interculturale, cultură exterioară.*

EVOCARE

Exercițiu de spargere a gheții „Salutarea profesorilor din lumea întreagă”. Extragerea unei fișe cu o modalitate de salut (vezi Anexa 1). Salutarea conform instrucțiunilor.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Discuție frontală.* Ghidarea discuției conform punctelor de reper: Cultura unui profesor începe cu însușirea normelor comportării civilizate, cu manierele frumoase, cu o ținută, cu un gest și o mimică exterioară acceptabile, unde, mai întâi de toate, trebuie să știm a ne adresa, a ne comporta în public, a ne saluta, a conversa, a face vizite și a primi oaspeți, a servi masa etc.? Dacă da, de ce viața ne arată că însușirea normelor etice nu înseamnă și respectarea lor?
- b) *Metoda avocaților.* Imitarea unui proces de judecată prin interpretarea rolurilor: un procuror, doi avocați ai apărării și ai acuzării, martori. Mediarea litigiilor:
 - Încălcarea culturii comportării în alte spații culturale: etica adresării, prezentării, salutului;
 - Cultura exterioară a cadrului didactic în context intercultural: ținută vestimentară, expresivitate.

REFLECȚIE

Joc didactic „Sculptura identității profesionale”. Studenților li se propune să se gândească la un aspect al identității profesionale proprii, pe care ar dori să-l exprime, și să facă o sculptură. Drept „materiale de construcție” pot servi orice obiecte pe care le au la dispoziție, unele detalii le pot reprezenta prin desen, pot face și ei parte din sculptură. Studenții formează perechi și își imaginează că participă la o expoziție de sculpturi, unde urmează să își prezinte lucrarea. Perechile încearcă, pe rând, să determine mesajul pe care a vrut să-l transmită sculptorul, fără a primi vreo informație pe cale verbală. Dacă le este dificil să identifice ce reprezintă sculptura, se permite să i se pună sculptorului 3 întrebări.

Debrifare:

- Cum v-ați simțit în calitate de sculptor?
- A fost greu să alegeți detalii pentru sculptură?
- V-a plăcut mesajul colegului despre sculptura dvs.?
- V-a fost ușor să stabiliți ce a intenționat să prezinte colegul la expoziție?
- Ce obstacole ați întâmpinat în procesul de cunoaștere a colegului?
- Ce rol joacă cuvântul atunci când vrei să înțelegeți un lucru?
- Percepția altora ne face să ne schimbăm? Cum?

EXTINDERE

- a) *Exercițiul „Postări pe rețele de socializare”.* Formularea și postarea pe rețele de socializare a unor mesaje ce argumentează interacțiunea *ținută vestimentară – cultura vorbirii* a cadrului didactic, însoțite de poze și/sau figuri, simboluri, secvențe video etc.
- b) *Metoda grafică „Harta vestimentară a profesiei de cadru didactic în lume”.* Evidențierea cerințelor de selectare a garderobei profesorului în diferite țări.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Bezedo R. [et. al.] *Competența interculturală: instrumente de evaluare.* Ghid metodologic pentru cadre didactice preuniversitare. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2016, 52 p.
2. Burduja R. *Competența interculturală ca finalitate a educației interculturale.* În: *Univers Pedagogic*, nr. 3, 2007. Chișinău: IȘE, 2007. pp. 7-11. ISSN 1811-5470.
3. *Educație interculturală în Republica Moldova.* Chișinău: ARC, 2004. 220 p. ISBN 9975-61-318-7.
4. Foca E. *Etica profesională.* Suport de curs. Bălți, 2014, 163 p.
5. Ghiațău R. *Etica profesiei didactice.* Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.
6. Marinescu A. *Codul bunelor maniere astăzi (ediție aniversară).* București: Humanitas, 2015, ISBN 978-973-50-4980-5.
7. Nedelcu A. *Fundamentele educației interculturale.* Diversitate, minorități, echitate. Iași: Polirom, 2008. ISBN 9789734611737.

Resurse Internet

8. State D. [et. al.]. Goraș-Postică V. (coord.) *Cultura bunei vecinătăți: Baștina mea*. Caiet de educație interculturală pentru elevii clasei a II-a. Ediția a II-a. Chișinău: CE PRO DIDACTICA, 2018. 88 p. ISBN 978-9975-3177-3-3. Pe: http://www.prodidactica.md/e_resources.php3
9. Cum sunt profesorii tratați în țările UE și ce reforme în educație au făcut acestea recent? Pe: <https://www.edupedu.ro/cum-sunt-profesorii-tratati-in-tarile-uniunii-europene-si-ce-reforme-in-educatie-au-facut-acestea-recent/>
10. Кикого В.Я. *Профессиональная этика и служебный этикет: учебник*. Москва: Юнити-Дана, 2015. 559 с. ISBN 978-5-238-01984-0. Pe: <http://biblioclub.ru/index.php?page=book&id=117054>

Anexa 1**Fișă de lucru *Salută profesorii din lumea întreagă***

Salutul indian – Măinile sunt împreunate la nivelul pieptului, lipind opozit palmele, cu vârfurile degetelor orientate în sus, zicându-se Namaste.

Salutul unor triburi tibetane – Drept salut, este politicos să scoți limba.

Salutul în SUA – Constă în strângerea fermă a mâinii și menținerea contactului vizual direct.

Salutul în America Latină – Îmbrățișați-vă și dați câteva bătăi consistente pe spate.

Salutul în Rusia – Strângeți mâna cu fermitate, apoi îmbrățișați-vă și sărutați de 3 ori pe obraji, alternativ.

Salutul în Polinezia – Îmbrățișați-vă și frecați spatele celuilalt (este un gest efectuat numai de către bărbați).

Salutul în Turcia – Strângeți ambele mâini într-o strângere de mână sau îmbrățișați în timp ce sărutați ambii obraji.

Salutul eschimoșilor – Frecați-vă nasurile.

Salutul în Japonia – Aplecați-vă sub un unghi de 15°. Este o salutare informală, folosită între rude și pentru toate ocaziile.

Salutul în Europa de Nord, Centrală și de Sud – Se strânge mâna cu căldură. Urmează atingerea antebrațului sau a cotului.

Salutul în Thailanda – Împreunați mâinile, lipind opozit palmele, cu vârfurile degetelor orientate în sus, și aplecați-vă ușor. Cu cât mâinile sunt mai sus, cu atât mai mult respect arătați persoanei pe care o salutați, însă să nu le ridicați deasupra capului, poate fi interpretat ca o insultă.

Tema 2. CODUL DE ETICĂ AL CADRULUI DIDACTIC DIN PERSPECTIVA RESPECTĂRII DIVERSITĂȚII CULTURALE

Obiective:**Studentii vor urma:**

- să proiecteze posibile acțiuni ale pedagogului din perspectiva respectării diversității culturale;

- să parcurgă în mod analitic Codul de etică al cadrului didactic din Republica Moldova și din alte țări din perspectiva educației interculturale;
- să propună modalități de soluționare a conflictelor de natură interculturală în diferite situații de caz (conflicte în relația cu elevii, părinții, colegii, comunitatea);
- să simuleze/exerseze activități educaționale pentru promovarea unei conduite etice din perspectiva respectării diversității culturale.

Unități de conținut:

- Criterii deontologice în raport cu instrucția, educația și relația profesor-elev reflectate în Codul de etică al cadrului didactic din diferite țări
- Criterii deontologice în raport cu relația profesor-colegi, profesor-părinți reflectate în Codul de etică al cadrului didactic din diferite țări

Termeni-cheie: *cod deontologic, criterii deontologice, actori educaționali, conflict etc.*

EVOCARE

Exercițiul „Schimbarea”. Studenții formează perechi. Aranjați față în față, se privesc atent. Sunt rugați să se întoarcă cu spatele și să schimbe ceva la ei. Întorcându-se cu fața, trebuie să observe schimbarea la coleg. Ce a fost mai greu: să realizăm schimbarea sau să vedem schimbarea? Ce tipuri de schimbări au fost mai frecvente: de vestimentație, de mimică, de gesturi, de stări afective? Ce ne ajută să înțelegem acest exercițiu? Concluzia: Mediul socioeducațional solicită schimbări și influențează comportamentele pedagogului.

REALIZARE A SENSULUI

- a) *Asocieri.* Examinarea imaginii-simbol a conceptului de *cod de etică* și formularea unei definiții de sinteză. Înregistrarea definițiilor pe un poster și dezvoltarea lor din perspectiva educației interculturale.
 - b) *Lectură intensivă.* Lecturarea și comentarea informației din Anexa 1.
 - c) *Unul stă, ceilalți circulă.* Parcurgerea analitică și prezentarea pe poster a fragmentelor rezumative relevante din prevederile legale promovate de Codurile de etică din Republica Moldova și din alte țări în domeniul educației interculturale (în baza documentelor afișate/enunțate). Exprimarea argumentată a opiniei față de modul de respectare a normele eticii pedagogice în context intercultural.
- Codul de etică al cadrului didactic din Republica Moldova, 2016 (<http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=363796>);
 - Codul de etică pentru învățământul preuniversitar din România, 2016 (https://www.edu.ro/sites/default/files/proiect%20cod%20etica%2019_12_2016.pdf);
 - Maria Golubeva, Valts Kaniș, Codes of conduct for teachers in Europe. A background study, 2017 (<https://rm.coe.int/vol-4-codes-of-conduct-for-teachers-in-europe-a-background-study/168074cc72>).

REFLECȚIE

Roata competenței interculturale. Repartizarea fișelor (vezi Anexa 2). Autoevaluarea nivelului de dezvoltare a competenței interculturale prin hașurarea secvențelor imaginii *Roata competenței interculturale*. Estimarea nivelului ideal al competenței și ilustrarea prin hașurarea secvențelor rămase cu o altă culoare. Elaborarea acțiunilor de atingere a nivelului ideal.

Debrifare:

Ce ați învățat din această experiență? Ce a fost dificil de realizat? Ce a fost ușor? Ce alte instrumente de evaluare a competenței interculturale cunoașteți? Căror profesii le este specifică competența interculturală? Argumentați.

EXTINDERE

- a) *Note de lectură*. Lectura codului de etică al cadrului didactic din alte țări (cel puțin 3). Identificarea comportamentelor ce reflectă respectarea diversității culturale.
- b) *Film educativ*. Elaborarea listei de competențe ale cadrului didactic din perspectiva manifestării atitudinii și comportamentului tolerant în urma vizionării secvenței video: *Competencies for Teaching in Multicultural Classrooms* (<https://www.youtube.com/watch?v=MwM7kYUGUzA>).

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Foca E. Etica profesională. Suport de curs. Bălți, 2014. 163 p.
2. Ghiațău R. Etica profesiei didactice. Iași: Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013.

Resurse Internet

3. Ghid de interculturalitate în contextul Serviciului European de Voluntariat, 2012. Pe: http://www.intercultural.ro/file/pagesleft/Ghid-InterculturalitateaincontextSEV_v3.pdf
4. Standardele de competență profesională a cadrelor manageriale – Perspective interculturale. Pe: https://mecc.gov.md/sites/default/files/standarde_cadre_manageriale.pdf

ANEXA 1**Codul de etică al cadrului didactic din perspectiva respectării diversității culturale**

Societatea actuală creează din ce în ce mai multe ocazii pentru întâlnirea culturilor. Globalizarea aduce cu sine noi probleme de gestionat, în planul relațiilor interumane. Este evident că modurile de gândire și de acțiune, pattern-urile culturale în care am fost crescuți, socializați, nu sunt totdeauna potrivite situațiilor cu care ne confruntăm astăzi, inserția într-un nou mediu cultural, profesional devine o provocare dificilă.

Una dintre atribuțiile școlii contemporane este de a găsi punctele de joncțiune între diversele culturi, de a crea lianturi între normele grupurilor, norme care pot să pară la prima vedere chiar ireconciliabile. Prezența în școli a numeroaselor etnii poate fi și un obstacol, dar și o resursă, atunci când școlile reușesc să implementeze programe educative care să vizeze valorile comune interculturale.

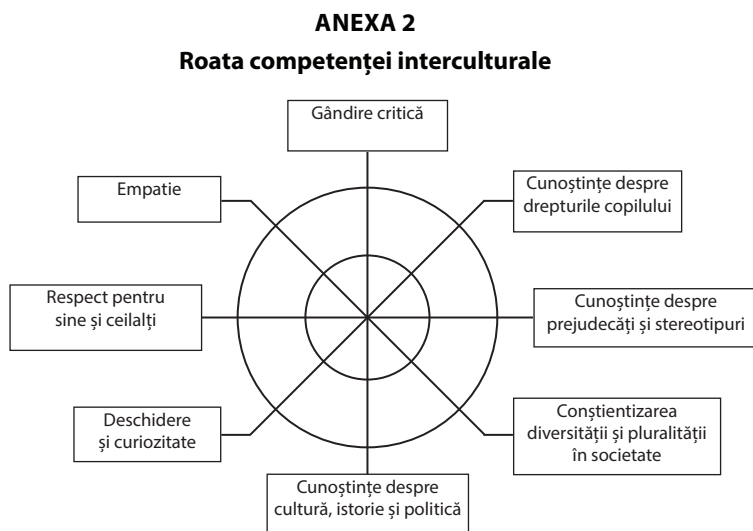
Profesorii și elevii „aduc” în procesul educativ conduite puternic marcate cultural, influențate de modelele de socializare, de valorile și de stereotipurile grupurilor în care au trăit. Clasa de elevi

este un mediu social specific, care include persoane de diferite etnii, vârste, religii și condiții socio-economice. Copii și adulți, bogați și săraci, toți au dreptul la educație. Colectivele de profesori pot prezenta și ele o diversitate culturală remarcabilă; există situații în care în școală predau profesori din alte spații culturale, de altă limbă („visiting teachers”).

Considerăm că *etica are răspunsuri, întrucât ea oferă direcții de situație în raport cu alteritatea*. Găsirea unui loc comun, al dialogului și cooperării, este facilitată de normele eticii profesionale. Având o anumită neutralitate culturală, normele etice vor insista pe responsabilitățile specifice educatorilor. Iar dacă vor exista diferențe în ceea ce privește responsabilitățile, acestea vor fi mai ușor înțelese datorită reunirii lor sistematizate la nivelul documentelor etice.

Codurile etice devin, astfel, instrumente care-i ajută pe profesorii și elevii din alte spații geografice să înțeleagă modelul profesiei didactice din țara pe care o vizitează, cu toate elementele sale: configurația axiologică pe care se clădește activitatea de predare-învățare-evaluare, locul și importanța profesiei în cadrul ocupațiilor de bază, responsabilitățile cadrelor didactice față de elevi, părinți, standardele comportamentale impuse de o instituție de învățământ. În condițiile în care lumea este axiologic plurală, eticul devine un mijloc necesar de integrare.

(Sursă: Ghiațau R. *Etica profesiei didactice*. Iași: Ed. Universității „Al.I.Cuza”, 2013)

(Sursa: http://www.intercultural.ro/file/pagesleft/Ghid-InterculturalitateaincontextSEV_v3.pdf)

Glosar

ACULTURAȚIE – preluare de o comunitate a unor elemente de cultură sau a întregii culturi a altei comunități aflate pe o treaptă superioară de dezvoltare.

ADAPTARE – acțiunea de a (se) adapta și rezultatul ei.

AGEISM – discriminarea oamenilor în etate.

ALTERITATE – expresie a raportării la celălalt, exprimată în planul comunicării prin dialog.

AMBIVALENȚĂ – existență concomitentă a două aspecte diferite.

ANGLICISM – expresie specifică limbii engleze; cuvânt de origine engleză împrumutat, fără necesitate, de o altă limbă și neintegrat în aceasta.

ANTISEMITISM – atitudine (politică, socială etc.) ostilă față de evrei.

ASIMILARE – proces unidirecționat prin care noii veniți sunt înglobați în societatea-gazdă prin adoptarea limbii, obiceiurilor, valorilor și, în final, a modului de viață a grupului dominant.

CIVILIZAȚIE – nivel de dezvoltare materială și spirituală a societății dintr-o epocă dată a unui popor, a unui stat etc.

COMPETENȚĂ INTERCULTURALĂ – toate formele de comportament care permit fiecărei persoane să participe în mod eficace la viața socială și profesională, fiind legată în mod direct de bunăstarea individuală și colectivă; vizează cetățenia democratică, utilizarea cunoștințelor, a deprinderilor, valorilor și atitudinilor necesare pentru a promova incluziunea, justiția și dezvoltarea durabilă, respectând toate drepturile și libertățile fundamentale ale omului.

COMUNICARE INTERCULTURALĂ – interacțiunea directă între membrii a două sau mai multe culturi, atunci când indivizii se află în situații de comunicare interpersonală.

COMUNITATE ETNICĂ – comunitate a cărei membri împărtășesc o moștenire unică socială și culturală transmisă de la o generație la alta.

CONFLICT INTERCULTURAL – conflict între persoane cu valori culturale sau credințe diferite care nu sunt de acord cu privire la modul de rezolvare a problemelor; rezultatul diferitelor stiluri de negociere, a metodelor de luare a deciziilor sau chiar a opiniilor opuse cu privire la modul de soluționare a conflictului.

CRONEMICĂ – studiul percepției și al modului de utilizare a timpului.

CULTURĂ – totalitatea valorilor materiale și spirituale create de omenire și instituțiile necesare pentru comunicarea acestor valori.

CULTURĂ NAȚIONALĂ – multitudinea de activități culturale specifice unei țări, națiuni: literatura, teatrul, muzica, artele plastice, arhitectura, cinematografia, radiodifuziunea și televiziunea, arta fotografică, design-ul, cirul, arta populară, arhivele și bibliotecile, editarea de cărți, cercetarea științifică, turismul cultural și altele.

DECULTURAȚIE – proces de involuție, de degradare a culturii unei unități etnice.

DEMOCRATIZARE – introducerea regimului democratic, reorganizarea unui stat, unei instituții pe baze democratice.

DEONTOLOGIE – parte a eticii care studiază normele și obligațiile specifice unei activități profesionale.

DIALOG INTERCULTURAL – parte componentă a comunicării interculturale; produs al globalizării, prin intermediul căruia pot fi promovate valorile culturale și aplanate situațiile de conflict interetnic; proces care încurajează identificarea limitelor indivizilor și care îi face să interacționeze prin depășirea acestor limite și chiar să le pună în discuție.

DIFERENȚE CULTURALE – felul în care oamenii conviețuiesc, valorile lor, felul în care comunică.

DISCRIMINARE – tratamentul nefavorabil și/sau negarea tratamentului egal pentru indivizi sau grupuri din cauza rasei, sexului, religiei, etniei ori dizabilităților (diferențe cu abateri de la „normal”).

ECLECTISM – îmbinare mecanică, hibridă a unor puncte de vedere ori concepții eterogene sau chiar opuse; lipsă de consecvență în convingeri, în teorii.

EMPATIE – capacitate de a recunoaște și, într-o oarecare măsură, de a împărtăși sentimentele (cum ar fi tristețea sau fericirea) care sunt experimentate de către o altă ființă, chiar dacă aceasta nu le exprimă explicit.

ENCULTURAȚIE – proces de asimilare a unei forme de cultură, prin instruire și educație, pe toată perioada vieții; adaptare culturală.

ETICHETARE – atribuire (obiectivă sau subiectivă) a unei calități cuiva.

ETNIE – totalitatea oamenilor care vorbesc aceeași limbă și care au o cultură comună.

ETNOCENTRISM – tendință de a considera valorile și modelele culturale ale propriului grup ca fiind superioare celor ale altor grupuri.

GENDER – totalitatea caracteristicilor psihosociale și culturale care deosebesc oamenii în două categorii distincte, bărbați și femei.

GERONTOFOBIE – teamă, repulsie patologică față de bătrâni.

GLOBALIZARE – formă particulară a contactului dintre culturi, presupunând caracter integrat, interdependent, interconectat al domeniilor economic, tehnologic, cultural, politic, ecologic.

GRUP ETNIC – grupuri a căror membri împărtășesc o moștenire unică socială și culturală transmisă de la o generație la alta.

HĂRȚUIRE – necăjirea unei persoane cu tot felul de neplăceri, probleme, întrebări etc., a nu lăsa în pace pe cineva; purtarea discuțiilor repetate și contradictorii cu cineva, luarea la ceartă sau la bătaie.

IDENTITATE – ansamblu de date prin care se identifică o persoană, vizând componentele lingvistică, națională, culturală etc., care un rol integrator și de echilibrare a ființei în raport cu lumea.

IMIGRANȚI – persoane care, în principal, din motive economice, politice și de securitate decid să își părăsească țara de origine și se stabilesc pe teritoriul altei țări.

INDIVIDUALISM – denumire generică pentru concepțiile etice care iau ca punct de plecare individul izolat, independent de societate; atitudine a celui care subordonează interesele obștești celor personale, care este preocupat exclusiv de propria persoană.

INTERCULTURALITATE – proces ce se produce la intersecția dintre culturi, nefiind un scop în sine, dar care poate deveni o finalitate atunci când sunt sesizate transformările nefi-

rești sau comportamentele nefaste la acest nivel de intersectare a culturilor.

INTERGERMANIC – fenomen care aparține sau este caracteristic limbii de bază „germanica comună” cu trăsături unificatoare pentru idiomurile germanice, gramaticii germane etc., aspecte similare cauzate de înrudirea limbilor germane.

INTERROMANIC – care aparține sau este caracteristic limbii latine unice ca mijloc de comunicare și se regăsește astăzi în posibilitățile de comunicare, ca o trăsătură distinctă a limbilor romanice.

MEDIERE – intervenție pentru realizarea unei înțelegeri între două sau mai multe părți adverse; demersuri oficiale pentru a preveni sau a pune capăt ostilităților dintre două sau mai multe state.

MIGRAȚIE – deplasare în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali; migrare.

MIMETISM – proprietate de a mima sau de a se identifica cu mediul în care trăiesc.

MINORITATE ETNICĂ – grup numeric inferior restului populației în stat, ai cărui membri care au cetățenia acestui stat au caracteristici etnice, religioase sau lingvistice diferite de cele ale restului populației și sunt animați de voința de a-și păstra cultura, tradițiile, religia sau limba.

MINORITATE NAȚIONALĂ – grup etnic diferit de populația majoritară, rămas pe teritoriul ocupat de aceasta prin redefinirea granițelor sau dinaintea procesului de formare a statului național.

MONDIALIZARE – extindere la scară mondială.

MONOCRONIE – percepție a timpului care favorizează succesiunea acțiunilor umane în funcție de programul prestabilit.

MULTICULTURALISM – prezența pe teritoriul unui stat a mai mult de o comunitate culturală (etnică, națională, religioasă) care dorește să-și protejeze identitatea, valorile și practicile pe care le împărtășesc membrii săi.

MULTICULTURALITATE – diferențe culturale, de identitate și politice.

NAȚIONALISM – ideologie și politică derivate din conceptul de națiune, care a contribuit în sec. XVIII-XX la cristalizarea conștiinței naționale și la formarea națiunilor și statelor naționale.

NEGOCIERE – purtare a unor discuții pentru încheierea convențiilor economice, politice, religioase etc.

OBICEI – deprindere individuală câștigată prin repetarea frecventă a aceleiași acțiuni; mod de a se purta, a se îmbrăca etc., comune unui popor, unui grup de oameni.

PLURALISM CULTURAL – termen folosit atunci când grupurile mai mici din cadrul unei societăți mai mari își păstrează identitățile culturale unice, iar valorile și practicile lor sunt acceptate de cultura dominantă mai largă, cu condiția să fie în concordanță cu legile și valorile societății mai largi.

PLURILINGVISM – folosire a mai multor limbi de către același individ sau grup social.

POLICRONIE – percepție a timpului care favorizează simultaneitatea acțiunilor umane, încurajând spontaneitatea și maleabilitatea.

PREJUDECATĂ – opinie nefondată, ce implică atitudini sau emoții negative față de reprezentării unui grup.

PRINCIPII DEMOCRATICE – orientarea acțiunilor politice în funcție de anumite valori și mecanisme democratice.

PROXEMICĂ – domeniu ce se ocupă de limbajul distanțelor și se referă la semnificația distanței pe care fiecare persoană o păstrează față de cealaltă, sau față de animale sau de obiecte.

RASISM – ideologie care promovează superioritatea unei rase în comparație cu alta, militând pentru conservarea și necontaminarea rasei considerate privilegiată. Este o formă de justificare greșită a segregărilor și diferențierilor.

RELATIVISM CULTURAL – judecarea unui comportament prin raportarea la contextul social în care aceasta apare sau la fondul cultural de credințe și așteptări presupuse de mediul cultural de bază.

SCHIMBĂRI GEOPOLITICE – schimbarea raportului între geografia statelor și politica acestora.

SEXISM – discriminare sexuală care funcționează, de regulă, în defavoarea femeilor și în favoarea bărbaților, la nivel individual, dar și instituțional.

STEREOTIP – proces de emiteră a unor etichete generalizatoare care pleacă de la credințe și valorizări particulare, accidentale; reacția de autoapărare a indivizilor în fața diversității; scheme relativ rigide de înțelegere a altora, refractare la nuanțe; sunt imagini mentale care organizează și simplifică lumea pe categorii în baza unor proprietăți comune.

ȘOC CULTURAL – sentiment de neajutorare și de frustrare pe care le trăiesc cei care se află într-o țară a cărei limbă nu o vorbesc sau a cărei cultură nu o înțeleg.

ȘOVINISM – atitudine politică constând în afirmarea superiorității unei națiuni asupra altora, în manifestarea exclusivismului și intoleranței naționale.

TOLERANȚĂ – valoare socială, etică și religioasă aplicabilă unei colectivități sau individ, care definește respectul libertății altuia, al modului său de gândire și de comportare, precum și al opiniilor de orice natură (politice, religioase etc.).

TRADIȚIE – ansamblu de concepții, de obiceiuri, de datini și de credințe care se statornicesc istoricește în cadrul unor grupuri sociale sau naționale și care se transmit (prin viu grai) din generație în generație, constituind pentru fiecare grup social trăsătura lui specific; transmiterea continuă a unui conținut cultural de-a lungul istoriei de la un eveniment generator sau un trecut imemorabil

VALOARE – stare umană de atribuire a unui grad de oportunitate, utilitate sau necesitate unui obiect, acțiune, atitudine, funcție sau persoană; sistemul de opțiuni al fiecărei persoane sau al grupului ce determină orientarea subiectului sau a colectivității în complicata rețea a condiționărilor unei societăți evolute, diferențiate operant și decizional.

VICTIMIZARE – transformarea în victimă.

VIZIUNE ETNOLINGVALĂ ASUPRA LUMII – modul specific etnic de interpretare a lumii reflectat în limbă („conștiință etnoculturală”, „mentalitate etnolingvală”, „tabloul lingval al lumii”).

XENOFOBIE – teamă, respingere și ură față de persoanele străine, făcând parte din alt grup etnic.